

№ 1
2023

YLMY-TEHNİKİ ŻURNAL

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC AND TECHNICAL
MAGAZINE

TÜRKMENISTANYŇ SENAGATY

Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önumçılıgi ministrligi

Türkmenistanyň
Prezidenti Serdar
BERDIMUHAMEDOW:

– Agzybirlikde döredijilikli işläp, döwrümizi has-da beýgeltmelidiris. Geljege ynam bilen garap, öne tarap buýsançly gadam urmalydyrys.

– Dürli pudaklarda bar bolan uly mümkünçilikleri netijeli peýdalanyп, ykdysadyýyetimizi diwersifikasiýa ýoly bilen ösdürmegi dowam etdirmek, ýurdumyzda öndürilýän harytlaryň sanawyny we eksport edilýän ugurlaryny giňeltmek wajypdyr.

– Garaşsyzlygymyzyň we Bitatraplygymyzyň esaslarynyň has-da berkidilmegine gönükdirilen işlerimizi watansöýüjiligimiz, gujur-gaiýratymız, ruhubelentligimiz bilen depginli dowam ederis.

GARAŞSYZ, HEMİŞELIK BITARAP TÜRKMENISTANYŇ ÄHLİ HALKYNA

Bagtyýar halkym! Eziz watandaşlar!

Sizi Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýylynda eziz Diýarymyzdä şatlyk-şowhunly bellenilýän Milli bahar baýramy — Halkara Nowruz günü bilen tüýs ýürekden gutlaýaryn. Milli bahar baýramy mynasybetli geçirilýän toý-baýramlaryň bagtyýar watandaşlarymyzy ata Watanymyzyň has-da gülläp ösmeginiň bähbidine belent maksatlara ruhlandyrjakdygyna, asyrlardan şu günler gelip ýeten millidäp-dessurlarymyzy, edimgylymlarymyzy, baý medeni mirasymyzy giňden wagyz etmekde möhüm ähmiyete eýe boljakdygyna berk ynanýaryn.

Merdana ata-babalarymyz ençeme asyrlaryň dowamında halkymyzyň milli ruhuna we ýasaýyş-durmuş ýörelgelerine mäkäm ornan milli baýramlaryny giňden belläpdirlər. Milli bahar baýramynda halkymyzyň daýhançylyk, bagbançylyk, maldarçylyk, senetçilik bilen bagly däpleri berjaý edilipdir.

Dünýäniň birnäçe halklary bilen birlikde, türkmen halky hem gadymy döwürlerden bări Nowruz baýramyny giňden belleýär. Gündogar halklarynyň durmuşynda täzelenişiň, ynsanperwerligiň, agzybirligiň we jebisligiň baýramyna öwrülen Nowruz baýramy dünýä ýüzünde giňden meşhurdyr. Nowruz baýramy bilen baglanyşykly ýerine ýetirilýän däp-dessurlar dünýä halklarynyň arasynda parahatçylyga, dost-doganlyga esaslanýan hoşníyetli gatnaşyklaryň binýadyny berkidýär. Yaş nesilleriň kalbynda watançylyk, zähmetsöýerlik, ynsanperwerlik häsiýetlerini kemala getirmekde hem Nowruz baýramynyň terbiyeçilik ähmiyeti uludyr. Türkmen halkynyň medeni mirasynda, nusgawy edebiýatynda, halk döredijiliginde Milli bahar baýramy bilen bagly gymmatly maglumatlaryň bolmagy biziň üçin has-da buýsançlydyr.

Eziz watandaşlar!

Türkmen halkynyň Milli Lideri Gurbanguly Berdimuhamedow özüniň çuňňur paýhasly eserlerinde merdana milletimiziň milli medeni mirasynyň, däp-dessurlarynyň, ryrm-ynançlarynyň bahasyna ýetip bolmajak gymmatlyklardygyny, şöhratly ata-babalarymyzyň ýol-ýörelgelerine we palylygy, söýgini kemala getirmekde, ýurdumyzyň özbuluşly aýratynlyklaryny dünýä ýüzüne giňden tanatmakda halkymyzyň milli baýramlarynyň örän ähmiyétlidigini nygtáýar. Şu babatda Milli bahar

baýramy — Halkara Nowruz günü biziň bagtyýar halkymyz üçin has-da ähmiyétlidir.

Mälim bolşy ýaly, Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň Kararnamasy esasynda her ýylyň 21-nji marty «Halkara Nowruz günü» diýlip yylan edildi. Nowruz baýramynyň däp-dessurlary YUNESKO-nyň Adamzadyň maddy däl medeni mirasynyň sanawyna girizildi. Şoňa görä-de, Nowruz baýramynda berjaý edilýän däp-dessurlar dünýä halklaryny birek-birege ýakynlaşdyrmakda, medeni-ynsanperwer gatnaşyklary kämilleşdirmekde aýratyn ähmiyete eyedir.

Mähriban halkym!

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy döwründe Milli bahar baýramy — Halkara Nowruz günü bedew bady bilen ynamly öne barýan mähriban Watanymyzyň beýikösüşlerini, tutumlymaksatlaryny barha rowaçlandyrýar, bagtyýar halkymyzyň abadan durmuşyny, ýurdumyzyň döredijilik kuwwatyny täze belentliklere göterýär. Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýylynyň ajaýyp bahar pasly keremli topragymyza rysgal-bereketli, ygally-ýagmyrly geldi. Döwletli Diýarymyzyň boz meýdanlary, dag-düzleri, owadan ýaýlalary, sahawatly Garagum sährasy ýaz paslynyň täsin gözelliklerine beslendi. Ynsan kalbyny ajaýyp duýgulardan, ýagşy niyetlerden doldurýan bahar paslynyň hoştap howaly günlerinde bellenilýän Nowruz baýramynyň şatlygy ýurdumyzyň bagtyýar raýatlaryny has-da joşdurýar. Milli bahar baýramy mynasybetli Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistanda geçirilýän baýramçylyk dabaralary agzybir halkymyzyň abadan we parahat durmuşynyň, berkarar döwletimiziň rowaçlygynyň, özgerişleriniň aýdyň subutnamasyna öwrülyär.

Mähriban halkym! Eziz watandaşlar!

Sizi toý-baýramly ýaz paslynda ýurdumyzda giňden bellenilýän Milli bahar baýramy — Halkara Nowruz günü mynasybetli ýene-de bir gezek tüýs ýürekden gutlaýaryn. Siziň ähliňize berk jan saglyk, uzak ömür, maşgala abadançylgyny, bagtyýar durmuş arzuw edýarin. Goý, Nowruz owazlary agzybirligiň, parahatçylygyň we gözelligiň mukamyna öwrülip, joşgunly kalplara ylham eçilsin!

***Türkmenistanyň Prezidenti
Serdar BERDIMUHAMEDOW.***

Gurbanguly BERDIMUHAMEDOW

ÝAŞLARA GUTLAG

*Köňül kendim, ömre bendim,
Diňlegin sözlem!*

*Bagt diýen zat damja bolsa,
Ýaz ýagşa eziliň!
Söýgi besläp ýüreklerde,
Taryha ýazylyň!
Şirin sazym perdelerden
Sayladym saňa!*

*Seň dünýä inen günüň —
Şol gün şeýle begendim.
Durman aý-günler aýlanýar,
Bu gün bagt toýuň!
Goý, adyňyz müň ýyllyk
Ýazsyn ýyldyzlar düzülip.
Tutup ellemde,
şatlansam,
Götersem çowluk.*

*Belent sakla abraýyň,
Mähriban oglum!
Ädim-ädim durmuş ýola
Uzaýar ýoluň.
Mähir nurun saçsyn ýola,
Seň söýen gülüň!
Ýürek sözlem bir beýanyň
Sözledim saňa!*

— 01 / 2023. —

Türkmenistanyň Prezidenti Serdar BERDIMUHAMEDOW:

— Giň bäsdeşlik we aýanlyk ýörelgelerine esaslanýan bu saýlawlar demokratik özgertmeleriň täze tapgyryny alamatlandyrýar.

DEMOKRATIÝANYŇ DABARALANMASY

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy döwrüniň Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýylynyň her bir günü ýatdan çykmajk taryhy wakalara beslenýär. Şeýle wakalaryň hatarynda 26-njy martda Türkmenistanda giň bäsdeşlik esasynda geçirilen Mejlisiň deputatlarynyň, welayat, etrap we şäher halk maslahatlarynyň, Geňeşleriň agzalarynyň saýlawlaryny görkezmek bolar. Ol türkmenistanlylaryň ýurdumyza mähriban Watanymyzyň bagtyýar geljeginiň bähbidine ýaýbaňlandyrylan demokratik özgertmelere işeň gatnaşmaga bolan gyzyklanmalaryny äsgär etdi we Türkmenistanda hakyky halk häkimiyétliginiň guralynyň netijelidigini görkezdi. Munuň özi hormatly Prezidentimiziň baştutanlygynda durmuşa geçirilýän döwlet syýasatyň esasyny düzýän demokratik özgertmeleri üstünlikli amala aşyrmagyň ýolundaky möhüm ädim boldy. Ýurdumyzyň we jemgyyetimizň durmuşynda aýratyn ähmiyete eýe bolan syýasy-jemgyyetçilik çärä milli synçylar bilen bir hatarda, halkara synçylaryň we bilermenlerin işeň gatnaşmaklary bolsa onuň aýdyň beýanyaňa öwrüldi.

26-njy martda saýlawlarda hormatly Prezidentimiziň hem-de Milli Liderimiz – Gahryman Arkadagymyzyň gatnaşyp ses bermekleri halkmyzda uly ruhubelentlik duýgusyny döretti. Şol gün ir bilen döwlet Baştutanymyz paýtagtamyzyň Köpetdag etrabyndaky Annanyáz Artyk adyndaky ýöritleşdirilen 68-nji orta mekdebiň çägindäki 48-nji saýlaw uçastagyna bardy we saýlaw uçastagynyň ses bermek üçin niyetlenen ýerinde iň mynasyp gören dalaşgärlerine ses berip, özünüň konstitusion hukugyndan peýdalandy hem-de raýatlyk borjuny berjaý etdi.

Şeýlelikde, ýurdumyzyň Mejlisiniň deputatlarynyň, welayat, etrap we şäher halk maslahatlarynyň, Geňeşleriň agzalarynyň saýlawlarynyň giň bäsdeşlik esasynda geçirilmegi, saýlawlaryň ýokary guramaçylyk derejesinde bolmagy, bu çäräniň belent owazly aýdym-sazlar bilen utgaşmagy ýurdumyzyň durmuşynda möhüm ähmiyeti bolan syýasy-jemgyyetçilik çäräniň derejesini has-da belende gösterdi. Saýlawlaryň öňüsrysýndaky möwsümiň guramaçylyk geçirilmegi, saýlawlarda ses bermek üçin ähli zerur şertleriň üpjün edilmegi ýurdumyza demokratik ýörelgeleriň ösdürilýändigini alamatlandyrdy. Munuň özi halkmyzyň agzybirliginiň, jebisluginiň nobatdaky aýdyň beýanydyr. Hormatly Prezidentimiz her bir dalaşgäre üstünlik, saýlaw toparlarynyň agzalaryna bolsa bu möhüm syýasy-jemgyyetçilik çäresini netijeli geçirmegi, halkmyza abadan, bagtyýar durmuşy, mähriban Diýarymyza bol-

sa mundan beýlæk-de gülläp ösüşi arzuw edip, saýlawlaryň tutuş ýurdumyza boýunça ýokary guramaçylyk derejesinde geçiriljekdigine ynam bildirdi.

Bu uçastokda saýlawçalaryň sanawyna girizilen ýurdumyzyň beýleki raýatlary hem döwlet Baştutanymyzyň göreldesine eýerip, ruhubelentlik we raýat işjeňligi bilen halkmyzyň iň mynasyp wekillerine ses berip, türkmen halkynyň döredijiliğiň, ösüşiň täze belentliklerine tarap okgunly hereketini dowam etdirmäge ygrarlydyklaryny tassykladylar.

Saýlawlaryň geçirilen dabaraly gündünde ir sagat 7:00-da Türkmenistanyň Döwlet senasynyň ýaňlanmagynda açylan ähli saýlaw uçastoklarynda dabaraly ýagdaý emele geldi. Bu möhüm jemgyyetçilik-syýasy çärä doly tayýarlykly gelindi. Hormatly ýaşulular saýlaw toparlarynyň agzalary bilen bilelikde, şu gün ses bermäge ilkinji gezek gatnaşyán ýaş saýlawçylara ýadygärlik sowgatlaryny gowşurdylar.

Milli parlamentde, ýerli ýerine ýetiriji häkimiyet we özözüni dolandyryş edaralarynda öz saýlawçylarynyň bähbidini goramak hukugy ugrunda watandaşlarymyzyň arasynda uly hormatdan we ynamdan peýdalanýan adamlar dalaşgärlilik etdiler. Dalaşgärleriň hatarynda oba zähmetkeşleri, döwlet edaralarynyň wekillerı, dürli pudaklaryň öndebarlyjy hünärmenleri, ykdysadyýet, bilim, ylym, medeniýet, saglygy goraýyş pudaklarynyň işgärleri, syýasy partiýaları, jemgyyetçilik guramalarynyň işeň agzalary bar.

Mejlisiniň deputatynyň, halk maslahatlarynyň we Geňeşleriň agzasynyň bir ornuna birnäçe dalaşgär bellige alyndy. Şeýlelikde, bu gezekki saýlawlar, ozalkylar ýaly, giň bäsdeşlik esasynda, demokratik we aýanlyk ýagdaýynda geçdi.

Jebislikde we agzybirlikde geçirilen saýlawlar Watanymyza demokratik ýörelgeleriň dabaranyp, Arkadagly Serdarymyzyň il-ýurt bähbitli, parahatçylyk söýüji syýasatyň ähli halkmyzyň gyzgyn goldaýandygyny aýdyň görkezdi. Türkmen halkyny adalatyň hem agzybirligiň ýoly bilen bagtyýar geljege alyp barýan hormatly Prezidentimiz, Milli Liderimiz – Gahryman Arkadagymyzyň janlarynyň sag, ömürleriniň uzak bolmagyny, il-ýurt bähbitli asylly işleriniň hemise rowaçlyga beslenmegini arzuw edýaris.

«Türkmenistanyň senagaty».

Dünýäniň görküne bagыslanan baýramçylyk

*Dag
etek säh-
ralyklary, türk-
men topragynyň
aňyrsy-bärsi görünme-
ýän düzлük-ummanlaryny al-
ýaşyla besläp baharyň gelýän mart
aýynyň ilkinji günleri dana Magtymguly-
nyň goşgusynda:*

*Dünýä sözi meňzär duzsuz tagama,
Söz içinde gelin-gyz hem bolmasa*

diýlip bellenilişi ýaly, Milli bahar baýramymyzyň bellenmegi, şol baýramda hem bagsylarymyzyň şirwan perdä galyp aýdym-saz edip, barça ynsanyň göwnüni awlamagy, ýazyjy-şahyrlarymyzyň eserler döredip, özem ony dessine okap berip kalplary heýjana getirýän döwri bolan ýazlaryň ýakymy bilen yüreklerde dolmagy ynsan durmuşynyň iň bir güzel pursatlarynyň biridir. Her ýylда bolşy ýaly, 8-nji martda Halkara zenanlar gününiň, enelerimiziň hem uýalarymyzyň baýramynyň giňişleýin bellenmegi, Birleşen Milletler Guramasy tarapyndan «Aýallar babatda kemsitme-giň ähli formalaryny ýok etmek hakynda Konwen- siýanyň» kabul edilmegi, ýurdumyzda «Türkmenistanyň «Ene mähri» diýen hormatly adyny döretmek hakynda», «Türkmenistanyň «Zenan kalby» ordenini döretmek hakynda» Türkmenistanyň Kanunlarynyň, şonuň ýaly-da maşgala kodeksi bilen baglanyşykly kanunçylyk namalarynyň kabul edilmegi hem-de hormatly Prezidentimiziň Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň enelerine we ähli gelin-gyzlaryna

iberen Gutlagynda: «Jemgyyetimiziň durnukly ösüşiniň möhüm şerti hökmünde bu gün döwletimiz tarapyndan zenanlara ýeňillikler berilýär, olaryň mynasyň durmuşy we döredijilikli zähmet çekmekleri üçin zerur şertler döredilýär, gender deňligi kanun arkaly üpjün edilýär. Olaryň hukulkaryny we bähbitlerini, maşgalany goldamak, eneliği we çagalgygy goramak babatda hem ýurdumyzda maksatnamalaýyn işler alnyp barylýär. Bularyň ählisi zenanlarymyzyň gözelligini, bagtyýarlygyny has-da artdyryp, «Watan diňe halky bilen Watandyr! Döwlet diňe halky bilen döwletdir!» diýen ýörelgämiziň üstünlikli durmuşa geçirilýändiginiň aýdyň subutnamasyna öwrülýär.

Eziz Eneler!

Mähriban gelin-gyzlar!

Sizi ajaýyp baýram — Halkara zenanlar günü boylan 8-nji mart baýramy bilen ýene-de bir gezek tüýs ýürekden gutlaýaryn. Siziň her biriňiziň durmuşyňzyň mylaýym bahar pasly ýaly elmydama owadan we nurana bolmagyny, berk jan saglygyny, maşgala ojaklarynyza abadançylygy we bagtyýarlygy arzuw edýärin» diýip belleýsi ýaly, bizem öz enelerimize we uýalarymyza ähli gowulyklary arzuw edýaris.

Şahyr aýtmyşlaýyn:

*Bu türkmeniň goşa-goşa täji bar,
Biri Magtymguly, biri goşa tar.*

Dogrudanam türkmen öni bilem Magtymguly-sy, galyberse-de dutary, söz sungatynyň keremi, saz sungatynyň heseri bilen dünýä çykan, bu dünýä ýaly gymmatlyklary bilen dünýä seýran edýän, parahatçylyk, agzybirlik, dost-doganlyk syýasatyny başa täç ey-

— 01 / 2023. —

läp özünü dünýä halklaryna tanadyp gelýän halk. Hal-kymyzyň Magtymguly Pyragy ýaly danasynyň, goşa tar deýin saz sungatynyň aňrysynda Açyk gapylar syýasaty, oňny Bitaraplyk ýörelgesi ýatyr. Magtymguly Pyragy:

*Gün hanjary gökden ýere inende,
Güne garşy dogan Aýy gözel sen*

diýip, türkmen gözeliniň gözelligini wasp etse, bagşalarymyz ele dutaryny alyp, zaryn hem şirwan perdä galyp:

*Bagdatda — Mahym gyz, Tatarda Zöhre,
Gözlerimiň agy-garasy gyzlar.
Iki ýandan hanjar ýeter janyma,
Bitmez synalarmyň ýarasýy gyzlar*

diýip aýdyma gygyrýar. Bu ýagdaý owadanlykda peri-peýkerlere gaýra dur diýdirýän, mart aýynyn başynda Milli bahar baýramymyzy belleýän gyz-gelinlerimize ýazyjy-şahyrlarymyzyň hem, bagşy-sazandalarymyzyň hem biparh seredip bilmändigini, olaryň öz naçarlaryny jandan söýendigini, olar üçin barça baýlykdan geçmäge taýýardyklaryny görkezýär. Gyz-gelinler barada Türkmenistanyň halk ýazyjysy Baýram Jütdiyew: «Biziň gelin-gyzlarymyzyň hemmesi kalby ylahydan nurly Şahyrdyr! Şonuň üçin-de men olaryň döredijilik bilen meşgullanmagyna uly guwanç bilen garaýaryn.

Häzirki döwürde zenan şahyrlaryň döwrümiziň se-sine ses goşup, okyjylaryň söýgüsini gazarmagy başarýan goşgularы döredýändiklerine cyn ýurekden begenýarin. Ol örän derejeli. Şu ýerde şahyrlar Gözel Şagulyýewa bilen Sona Ýazowanyň adyny agzamagam ýeterlikdir» diýse, Türkmenistanyň halk ýazyjysy, belli şahyr Nobatguly Rejebow: «Gyz-gelinler dün-yäniň ýaraşygy, ýalpy-ýazy, aýdym-sazy, ýşky-heseri. Gadymy ýunanlylar gaty owadan gyza «Hudaýy elin ýaradan hüýr gyzy» diýip, sežde edipdirlər.

Meniň «Serwi agajy», «Rowyýa» atly poemalarym türkmen gyzlarynyň asyllylygyny, salyhatlylygyny, edep-ekramyny, kaddy-kamatyny, ýşky-heserini beýan edýän eserlerdir. Gyz-gelinleri mukaddeslige, mertebä, gudrata göterýän ýşk-söýgi» diýip ýazyp-dyr.

Şahyr Baýram Jütdiyewiň öz goşgusynda «Magtymgulusy bolan, bu ýaýla owadandyr» diýip ýazyşy ýaly, Magtymguly Pyragysy bolan türkmeniň göwün çyragy, duýguly dünýäsi hem görlüp-eşdilmedik de-rejede owadandyr. Şol owadan dünýäniň gözbaşynda duran gyz-gelinlerimiz, dutar ýasamak senetçiliği-niň, dutarda saz çalmak we bagşyçylyk sungatynyň YUNESKO-nyň Adamzadyň maddy däl medeni mira-synyň sanawyna girizilen häzirki bagtyýar döwrümüzde gojaman taryhyň čuňluklaryndan gözbaş alýan milli aýdym-saz sungatymyza gazananlarymyzyň halkara derejesinde ykrar edilmegi hökmünde dünýä ýaýylmagytürkmenhalkynyň Milli Lideriniň, şeýle hem hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň halkara derejesinde gazanan diýseň uly üstünliklerinden biri hökmünde toýlarymyzyň bezegi bolan bagşyçylyk sungaty, bagşy hökmünde orta çykan mert-den merdana Aýal bagşy, Nurjemal Adyýewa, Sülgün Meretgeldiýewa, Akjagül Myradowa, Nabat Nurmuhammedowa, Hatyja Ýahýaýewa... hakynda, şypa be-riji, dürli keselleri dep ediji «Porhannama», «Porhan» heňi, «Nowaýýlar» atly dertleri dep ediji sazlaryň çalnyp durulmagy barada-da hem kän zatlar aýtsa bolardy.

Elbetde, bu ýylky Milli bahar baýramy — Halkara zenanlar baýramy mynasybetli paýtagtymyzyň Söw-da-senagat edarasynyň mejlisler zalynda «Arkadag Serdarly bagtyýar zenanlar» atly baýramçylyk daba-rasy geçirilip, onda hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň enelerine we ähli gelin-gyzlaryna iberen baýramçylyk Gutlagy okaldy. Baýramçylyk mynasybetli köp çagaly eneleriň yüzlercesi Türkmenistanyň Prezidentiniň Permany bilen «Ene mähri» diýen hormatly ada mynasyp boldular. Şonuň ýaly-da köp çagaly eneleriň uly toparyna ýokary amatlykly, iň bir häzirki zaman ýasaýý jaýlarynyň açarlary gowşuryldy. Eziz Diýarymyzyň ähli zenanlaryna hormatly Pre-zidentimiziň adyndan pul sowgatlary gowşuryldy.

*Myrat JUMAÝEW,
Maýa Kulyýewa adyndaky Türkmen milli
konserwatoriýasynyň ýanyndaky Daňatar
Öwezow adyndaky ýörite sazçylyk mekdebinin
mugallymy.*

Satlygyň we döreyişiň baýramy

Goja ýaşly juwan Nowruz

Türkmeniň her ýyly al-ýaşyl lybasly bahar-ýazyň bezegi bolup gelýän Nowruzdan başlanýar. Bu barada:

***Sanaw başy Nowruzdyr, yzynda bardyr Ülker,
Aralyk hem Üçýldyz, Yaldyrak göge galkar,
Mizan, Hazan, Akrapdyr, onsoň geler Garagyş,
Uly hem Kiçi çille, Garagyşda biter gyş***

diýlip bellenýär. Aslynda Nowruzyň geliş, onuň adamzat durmuşyna täsiri, dünýä halklaryny doganlaşdyryşy-dostlaşdyryşy, baýramçylyk dessurlary hakynda Sahabeddin Abu Hafs Omar ibn Abdylla Şuhrawerdi (Aşyk Aýdyň pir), Mahmyt Zamahşary, Nežmeddin Kubra, Abu Reýhan Biruni, Muhammet al Harezmi, Mahmyt Kaşgarly, Nasreddin Burhaneddin Rabguzy, Hekim Aly Termizi, Omar Haýýam, Magtymguly Pyragy, Abdylla Şabende ýaly bellı alymlar şahyrlar düýpli eserler döretmek bilen bu halkara derejede sine bellenýän baýrama häsiýetnama beripdir.

Bu ýyl hem:

***Gün hamala girende,
Geldi älem Nowruzy...***

diýlip toý edilýän, gadym Gun imperiyasyny döreden atababalarymyz tarapyndan «Ergenekon» dessanynda belleñilişi ýaly, oguz türkmenleriniň ýaşan daglarynda, demiriň has bol ýerinde uzak wagtlap ot ýakmak arkaly düzümünde demiri bol daglary eredip, dag jülgesinden açık meýdana çikan, şol döwrün hem gije bilen gündiziň deňleşen günü bolandygy sebäpli ol günün taryhyň sahypalaryna atlary zerli harplar bilen ýazylan, göktürkmenler tarapbynandı Nowruz diýlip atlandyrylan, täzeleniş baýramy paýtagtymzda, welaýatlarda giňden bellenildi.

Belli şahyr-alym Omar Haýýam tarapyndan Täze ýyl Nowruzy-Buzurg (Uly Nowruz), Nowruzy-Kuçek (Kiçi Nowruz), Nowruzy-Hüseyín, Nowruzy-Soltan, Nowruzy-Rast (Ýagty Nowruz) ýaly atlar bilen atlandyrylan, 2009-nji ýylyň 30-nji sentýabrynda dünýäniň 24 döwletiniň goldamagynda ÝUNESKO-nyň Adamzadyň maddy däl medeni mirasynyň sanawyna girizilip, 2010-nji ýylyň fewralynda hem Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasyň 64-nji mejlisinde her ýylyň 21-nji martyny Halkara Nowruz günü diýip yglan etmek barada ýörite Rezolýusiýa kabul edilen bu halkara derejeli baýramyň gelmegi bilen, Kerim Gurbannepesowyň:

***Ternawlardan suwlar akyp,
Nowruz gary eräp durka***

diýilýän ýagday döräp, bu döwürde gar-ýagmyr köp ýagsa, türkmençilikde «Ýyl bereketli geldi, bu ýyl bol hasyla garaşyber!» diýilýär.

«Awesta» kitaby heniz ýazylyp ýörkä ata-babalarymyz Nowruz baýramyny başgaçarak belläpdirlər. Olar öz döwründe Nowruz baýramyna toýa gelenlere ullakan, gyzyl okaralarda nahar beripdirler, şol eli açık ata-babalarymyza hem «gyzyaýklar» (altyn okaralylar) diýip at beripdirler. Yaňja dürterip çikan, barmak boýly bugdaý ösüntgilerinden semenı bişirip, öz döwrüniň mele myssak nanlary, külçe-çörekleri, kökeleri elde dokalan ýün hem ýüpek desterhanlara goýlup hödür-kerem edilipdir.

«Şejereyi teräkime (Türkmenleriň nesil daragty)» kitabynda: «Oguzlar «Erkin günde (Nowruzda)» bir uly ot ýakdylar we oda agyr demir goýdular, ony çekiçläp ýençdiler, onuň üsti bilen şol bir wagtda suwa hem-de topraga oduň güýjünü geçirdiler. Olaryň ynanjyna görä, sondan soň toprak janlandı we sowuk gyş yza tesdi. Zemin läle-reýhan getirip, barça jandar janlandı» diýlip bellenilýär.

Pederlerimiz tarapyndan çarwa Nowruzy ýigrimi ikinji fewralda togsanyň dolup, ene ýere ýyly girip ugramagy bilen, comry ýa-da ekerancylyk Nowruzy, başgaçarak aýdanymzda ýüpek Nowruzy hem ýigrimi birinji martda bellenilýär.

Nowruz baýramynyň gelmegi Yeriň süňönüň ýylap başlan döwri ene Yeriň yüzünüň görklenip, daglaryň, düzleriň, dal-daragtalaryň gülläp, ekinleriň şineleyän, ýaprak çykarýan, geljekde miwe boljak düwünçeklerini görkezip ugraýan döwri. Nowruzyň gelmegi bilen, diňe bir Yeriň yüzüne däl, eýsem ynsanlaryň kalplaryna-da ýylylyk aralaşýar. Bu döwür edil ene ýer ýaly, Magtymguly Pyragy tarapyndan:

***Toprak alnyp, ene ýerden,
Adam safyýalla boldy***

diýilýän, bütin barlygyň şasy bolan Adam oglunyň hem heserlenip, güller açýan, özünü diýseň sagdyn duýup, daglara, düzlerde seýrana çykýan, owlak-guzy möwsümi başlanyp, mallarynyň her biriniň iki bolýan döwrüdir. Her bir daýhanyň ýere atan tohumynyň nemlenip, şinelejigidigine bolan ynamy onuň haýyr işi jäht tutup, basym işe girişmegine itergi berýär. Dokuz aýyň dowamynnda ýygnap-ýygşyranylaryny gara mallaryna, dowarlaryna iýdirip, dokuzyny üçe ýetiren çarwalalaryň «Nowruzyň geçiniň şahyny ezmegini Hakdan diläp», işe girişyän döwri.

— 01 / 2023. —

Milli senenamamyz boýunça ýyldyz hasaby alabaharda başlanyp, onuň birinjisi bolan çarwa Nowruzy 22-nji fewraldan, Nowruz hem 21-nji martda başlanyp, ol 12-nji martda hem öz ornuny Ülkere berýär. Ülkerden soň, Aralyk, Üç ýyldyz, Yaldyrak, Mizan, Akrap, Garagyş, Uly çille, Kiçi çille, ýene bir Gara gyş gelip, ýylyň jemi jemlenýär. Adamlar Gara gyşdan sag-aman çykanlarynyň şanyna supra ýazyp, dost-ýarlaryny saçak başyna çagyryarlar. Pederlerimiz şeýle hem Nowruzyň gelmegini uly umytlara, ak arzuwlara besläp, «Ýylyň gelşi Nowruzyndan belli», «Nowruzdan soň gyş durmaz, mizandan soň – ýaz», «Nowruz geçirň şahyny ezse, şol ýyl bol hasyla garaşyber!», onuň yz ýanyndan gelýän ýedi seýrek (Yedigen), sekiz topbak (Ülker), iki ýyndam (Aý hem Gün) we bir bek (Demirgazyk ýyldyzy) diýen ýaly tebigatyň gelşine häsiyetli aýratynlyklary bolan aýtgylary, dana sözleri döredipdirler.

Nowruz gününiň öňýanynda ýyldyz hasabyny ýöredýän ata-babalarymyz góge seredip, uzak gözýetime tarap hereket edýän Öküz hem Sugun ýyldyzlar toplumlaryny görüpdirler. Bu döwür Regul, başgaça aýdanymyzda Yolbars ýyldyzlar toplumy dik depäňde peýda bolýar. Bu ýagdaý dana pederlerimiz tarapyndan has ir döwürde hasaba alnypdyr. Şonuň üçin gadymy türki saklaryň senenamasında suguňyň ýa-da öküzin ýolbars tarapyndan parçalanyp duran şekili suratlandyrlypdyr. Munuň özi bir tarapdan-a ýolbarsyň ruhy taýdan güýclüdigi, ikinji tarapdan hem onuň älem giňişliginde peýda bolmagy bilen Öküz ýa-da Sugun ýyldyzlar toplumynyň alla-owarra gaçýandygy bilen düşendirilýär.

Taryhda ata-babalarymyz duşmanlaryna gapyllykda üstüni basdyryp, soňra Ergenekon dagynyň jülgésine giřip gizlenmek bilen nesilşalygyny giňeldip, jülgede uzak wagtlap çekilen jebru-jepalardan soň, halk hökmünde täzeden kemala gelendigi, olara dagyň demre baý yerinde uzak wagtlap ot ýakmak arkaly demirleri eredip, dagy ýaryp giň ýáyla çykandygy hakynda bellenilýär. Olaryň dagy ýaryp çykan günü gije bilen gündiziň deňleşen günü bolandygy üçin şol günü hem olaryň Nowruz günü diýip atlanyrlygy hakynda maglumatlar bar. Olaryň, şeýlelikde, şol gün supralary giňden ýazyp, uly toý berendikleri, şol günüň hem ilki Ergenekon baýramy hökmünde bellenendigi, soňra ýüzýylliklaryň dowamynda hem bu baýram Nowruz – Taze gün atly baýrama öwrülendigi hakynda çeşmelerde bellenilýär. Taze ýyl baýramynyň gije bilen gündiziň deňleşyän döwrüne gabat gelýändigi hakynda adamlary bir Haka uýmagy ündän otparazlaryň mukades kitaby bolan «Awestada» hem aýdylýar. Öz döwrüniň bu mukaddes kitabynda – Zerduşt patyşanyň senenaması boýunça ýyl on iki aýa we üç ýüz altmyş güne bölünýär. «Awestada» janlanyş we ondan soňraky günler – fraşegird taglymaty barada aýratyn durlup geçilýär.

«Nowruzyň Ýere düşmegine ýigrimi baş gün galanda on iki bölek meýdança bugdaý, şaly, arpa, dary, merjimek, noýba, nohut ekipdirler. Baýram gününde hasyly aýdym-

saz bilen ýygnapdyrlar» diýlip hem çeşmelerde bellenilýär. Biz şu ýerde ýene bir zady, Nowruzyň gelmegi mynasibetli «Äše-Patmanyň aşyny», semenini taýýarlamak ýaly asylly däbiň has gadymy zamanlarda-da bolandygy ha-kynda bellemelidiris. Çünkü bu barada «Awestada»: «Bugday maýsasyndan şirin nyigmatlar bişir» diýen jümle bar.

Magtymguly Pyragynyň «Jahan peýda» eserinde bellenilişi ýaly, «bijanlar jana girip», dürli owazlar çykaryp, dal-daragtalar gülläp, şahalarynda ýapraklaryň şinelemege bilen, bilbiller şeýda bolup, her dürli «saz» eýläp, dünýäniň owadanlygyna gözellik goşulýar. Hemmetraplaýyn sahy-sahawatly, türkmençiligi-ýyldyz hasabyny ýöredýän, aýy-güni hasap boýunça garşy alýan dana ata-babalarymyz bu günü «Erkin gün», «Oguz günü» diýip atlanyrypdyrlar. Çünkü bu gün özlerini dag deresine atyp duşman goşunlaryndan gutulan, şondan soň uzak wagtlap giňş dünýäni görmedik ata-babalarymyz bolan göktürkmenleriň dag göwsünü ýaryp, ýaýlyp ýatan giň meýdana, sähraýy durmuşa gadam goýan günü gije bilen gündiziň deňleşen gününe gabat gelipdir. Şonuň üçin bu günü «Erkinlige çykyylan gün» ýa-da «Oguz günü», oguz türkmenleriniň gaýtadan dörän günü hasap edipdirler.

Oguz türkmenleri tarapyndan Nowruzda «Ergenekon – Azatlyk günü» giňişleýin bellenilipdir. Şeýle-de Omar Hayýam özünüň «Nowruznamasynda» kynyk türkmenleriniň adyl şalarynyň biri bolan Mälük şanyň Nowruz baýramyna diýseň uly üns berendigi, bu baýramyň bellenilýän günlerinde talaň saçıklarynyň giňden ýazlyp, toýa gelenlere diýen zadynyň berlendigi, myhmanlaryň toý saçagyndan islän zadyny, agyllar- dan islän malyny alyp gitmäge rugsat berlendigi, şeýlelikde, sadakalar dadymlyk däl-de, doýumlyk berlendigi, üstesine- de bagşy aýtdyrylyp, göreş tutdurylandygy, at çapdyrylyp, altyn gabak atdyrylandygy hakynda ýazýarlar.

**Synap görer men bagtymy,
Oturdyp nowruz daragtyny**

diýip, miweli ağaç nahallaryny köpcülikleyin oturdan, şeýlelikde, Nowruz baglaryny döreden ata-babalarymyz bu baýramyň şanyna dürli aýtgylary, şygırlaşan sözleriň hasabyna ile ýaýran nakyllary hem döredipdirler. Mysal üçin ata-babalarymyz: «Nowruzda hereket – mizanda bereket», «Mizanda sür, Nowruzda ekl!», «Gyşyň gazaby – Mizanyň berekedi», «Nowruz gelse, buz durmaz, halady geçen – gyz», «Nowruzdan soň gyş bolmaz, Mizandan soň ýaz», «Nowruzyň gaýyndan öwren, togsanyň hay-hayyandı», «Gyşyň gazaby, Nowruzyň ýalkawy», «Nowruzda dökülen der, gyşda bol hasyl eciler», «Nowruzda Aý agyllasa – agyş (gar), gulaklasa – ýagyş» ýaly nakyllary dünýä beripdirler.

**Orazdursun GELDİÝEWA,
Balkan welaýatynyň Türkmenbaşy etrabynyň
3-nji orta mekdebiniň başlangyç synp mugallymy.**

TARYHY MASLAHATYŇ OÑYN ÇÖZGÜTLERI

Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýylynyň her bir günü şanly wakalara beslenýär. Hormatly Prezidentimiziň «Watan diňe halky bilen Watandyr! Döwlet diňe halky bilen döwletdir!» diýen ýörelgesine esaslanýan maksatnamalaryň üstünliklilik durmuşa geçirilmegi netijesinde halkmyzyň ýasaýyışdurmuş derejesi yzygiderli ýokarlanýar. Kabul edilen maksatnamalara laýyklykda, ýurdumuz önde goýlan maksatlara tarap ynamly öne barýar.

Şu günler biz taryhy wakalaryň täsiri bilen ýasaýarys. Taze döwür — Berkarar döwletiň taze eýýamynyň Galkynyşy döwri ynamly gadamlar bilen barha ýol alýar. Halkmyz Arkadagly Serdarynyň daşyna jemlenip, jebisleşip, Gahryman Arkadagymyzyň berkarar eden döwletlilik ýoly bilen öne barýar. Halkyň ýoly — Hakyň ýoly. Biziň ýurdumyzda her bir iş halkyň bähbitlerinden ugur alyp, nesilleriň röwşen geljegine gönükdirilýär.

Türkmeniň geçmişde-de il bähbidini ileri tutup, ähli meseleleri geňeşip, maslahatlaşyp çözendigini asyl ýolumyz görkezýär. Bu bize Oguz handan galan ajaýyp mirasdyr, däp-dessurdyr. Gahryman Arkadagymyzyň oña üns bermegi ata-babalarymyzdan däbe öwrülen sylgasarpanyň, çäksiz hormatyň, gadyr-gymmatyň nusgasyn-dan habar berýär. 2023-nji ýylyň 21-nji ýanwarynda gözel paýtagtymyz Aşgabatda geçirilen Türkmenistanyň Milli Geneşiniň, ýurdumazyň jemgyyetçilik wekilleriniň bilelikdäki mejlisи Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar

ýylynyň möhüm wakasy bolup, tutuş halkymyza guwanç duýgusyny döretdi. Jemgyyetimiziň durmuşynda wajyp syýasy waka bolan bu mejlige gatnaşmak bagty maňada miýesser etdi. Onda kabul edilen il-ýurt bähbitil çözgütleriň, ildeşlerimiziň eden çykyşlarynyň, halkmyzyň hormatly Prezidentimiziň daşyna öriküden-de ysnyşyklý jebisleşyändiginiň, türkmen jemgyyetinde agzybirligiň we jebisligiň höküm sürüyändiginiň gözli şáyady bolmak guwanjymy goşalandyrды.

Türkmen halkynyň Milli Lideri, Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň Başlygy Gurbanguly Berdimuhamedowyň çuň manyly çykyşy mejlige gatnaşanlarda uly täsir galdyrdy. Gahryman Arkadagymyzy özüniň çykyşynda Garaşsyz Türkmenistan döwletimiziň syýasy ösüşleri barada, milli ykdysadyetimiziň, halk hojalygynyň pudaklarynyň ösüş-özgerişleriniň üstünde jikme-jik durup geçdi. Aýratynam, «Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2022 — 2028-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasynda» we beýleki kabul edilen wajyp maksatnamalarda kesgitlenen döwlet ähmiyetli, il-gün bähbitli giň möçberli wezipeleriň çözgütleri doğrusunda nygtap belledi.

Bu taryhy mejlisde oña gatnaşyjylaryň biragyzdan goldamagynda «Türkmenistanyň Konstitusiýasyna üýtgetmeler we goşmaçalar girizmek hakynda» Türkmenistanyň Konstitusion Kanunynyň, «Türkmenistanyň Halk Maslahaty hakynda» Türkmenistanyň Konstitusion Kanunynyň,

WATAN DIÑE HALKY BILEN WATANDYR!
DÖWLET DIÑE HALKY BILEN DÖWLETDIR!

— 01 / 2023. —

«Türkmen halkynyň Milli Lideri hakynda» Türkmenistanyň Konstitution Kanunynyň kabul edilmegi ýurdumyzyň kanuncylyk ulgamynyň ösus-özgerişli döwrümiziň talap-laryna laýyklykda kämilleşdirilmegine gönükdirilendir. Bu hukuk özgertmeleri döwleti dolandyryş işinde hemde dünyäniň ösen tejribesinde bar bolan ýörelgeleri nazarlaýar. Olaryň baş maksady Garaşsyz döwletimizde adamlaryň kanunu hukuklaryny we azatlyklaryny kepillendirmekden, raýatlaryň döwleti dolandyrmağ işine gatnaşmaga bolan hukuklaryny berkitmekden ybaratdyr.

Gahryman Arkadagymyzyň Türkmenistanyň Halk Maslahatyny döremek baradaky taryhy başlangyjy halkymyz tarapyndan giň goldaw tapyp, Milli Geňeşiň, ýurdumyzyň jemgyétçilik wekilleriniň bilelikdäki mejlisinde il-günümüzziň bähbidini araýan, ýurdumyzy ösdürmäge gönükdirilen döwletli karalar we degişli çözgütlər kabul edildi. Mizemez döwletimiziň binýady has-da berkidildi. Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň döredilmegi hemmäni guwandyrdy.

Döwletli maslahatda çykyş eden ildeşlerimiziň ählisi Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň Başlygy diyen belent wezipä diñe Gahryman Arkadagymyzy mynasyp görendiklerini biragyzdan nygtadylar. Halk isleginiň myrat tapyp, degişli çözgüdiň kabul edilmegi mähriban Arkadagymaza ägirt uly ynamyň nyşanydryr. Elbetde, ýüregi halkyň synmaz ynamyna, şeýle belent hormatyna we söygüsine diñe «Watanym!, Halkym!» diýip urýan beýik Ynsanlar mynasyp bolýar. Gahryman Arkadagymyz şol belent derejäni gazanyp bilen taryhy Şahsyétdir. Biz Watan Oglunyň kanun esasynda türkmen halkynyň Milli Lideri diýlip ykrar edilmegine tüýs yürekden buýsandyk.

Biziň bagtyýar durmuşmyzyň, ösuslerimiziň we özgerişlerimiziň gözbaşynda Gahryman Arkadagymyzyň uzak ýyllaryň dowamynda çeken halal hem gaýduwsyz zähmeti dur. Mähriban Arkadagymyz berkarar döwletimizi ähli ugurlarda belent derejelere ýetirmekde ägirt uly işleri bitirdi, döwleti dolandyrmakdaky pähim-páyhasy ählumumy ykrarnama eýe boldy. Hormatly Arkadagymyz halkymyzy baky bagta, döwletli döwrana ýetirdi. Halkyň Arkadagynyn guran aýdyň ýoly — ak geljegin, bagtyýar ertirleriň ýoly.

Biz umumymilli forumyň taryhy çözgütlere tüýs yürekden buýsanýarys. Türkmen halkynyň Milli Lideriniň: «Önde durýan wezipeler örän uly, edilmeli işler has köp. Bu işleri biz halkymyz, her bir raýatymyz bilen bilelikde, el-ele berip, agzybirlikde işläp, iş ýüzünde durmuşa geçirmelidiris» diýip nygtamagy her birimizi önküden-de yhlasly zähmet çekmäge, mähriban Watanmyzyň ösuslerine öz ornumyzda mynasyp goşant goşmaga ruhlandyrýar.

Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýylynyň möhüm jemgyétçilik-syýasy wakasy hökmünde taryha altyn

harplar bilen ýazyljak Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň, jemgyétçilik wekilleriniň bilelikdäki maslahaty, ýurdumyzyň halk hojalygynyň beýleki pudaklary bilen bir hatarda Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önumçılığı ministrliginiň agzybir işgärlерinde hem aýratyn täsir galdyryp, olarda uly ruhy galkynыш döretdi. Berkarar döwletimiziň täze eýýamynyň Galkynыш döwründe hormatly Prezidentimiziň ýakyndan goldaw-hemaýat bermegi bilen milli ykdysadyýetimiň geljegi uly we çalt depginde ösýän pudagy bolan, halk hojalygynyň pudaklaryny hem ilatymyzy dürli görnüşli senagat we gurluşyk önumleri bilen üpjün edýän senagat we gurluşyk önumçılığı pudagymyzda hem ägirt uly üstünlikler gazanylýar. Pudagy ösdürmegiň çäklerinde ýurdumyzyň künjeklerinde täze öndebarýyj innowasion tehnologiyalar ornaşdyrylan iri we döwrebap senagat kärhanalary gurlup ulanylmaǵa berildi hem-de öňden bar bolanlarynyň durky täzelenildi we olar häzirki zaman tehnologiyalary bilen enjamlaşdyryldy. Şeýle hem Arkadagly Prezidentimiziň ýurdumyzy senagat taýdan ösen döwletleriň birine öwürmek we senagat ulgamyny toplumlaýyn ösdürmek, ýerli çig mal serişdelerimizi rejeli hem netijeli peydalanmak bilen ýurdumyza daşary ýurtlardan getirilýän harytlaryň ornunu tutýan önumleri öndürmek we öndürilýän önumleriň daşary ýurtlara iberilýän möcberini artdyrmak barada önde goýyan wezipelerinden ugur alyp, häzirki döwürde ministrlük tarapyndan döwletimiziň baý mineral-çig mal binýadynyň esasynda pudagy ösdürmek boýunça birnäçe taslamalaryň üstünde işlenilýär, täze döwrebap zawodlaryr kärhanalar gurulýar. Geljekde hem bu döwletli işler Arkadagly Serdarymyzyň baştutanlygynda üstünlikli dowam etdiriler.

Bu gün ýurdumyzyň başynda Arkadagly Serdarymyz, halk häkimiyetiniň ýokary wekilçilikli edarasynyň — Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň başynda türkmen halkynyň Milli Lideri, Gahryman Arkadagymyz dur. Biz aýdyň ertirlerimizi milletimiziň şu beýik Ogullary bilen baglanychsdyryýarys. Men sözümiň ahyrynda türkmen halkynyň Milli Lideriniň, Gahryman Arakademyzyň beýik işlerini mynasyp dowam etdirýän Arkadagly Serdarymyzyň janlarynyň sag, ömürleriniň uzak, mertebeleriniň mundan beýlak-de belent bolmagyny, tutumly işleriniň rowaç almagyny arzuw edýarin!

Halkymyzyň döwletlilik ýoly dowam, beýik işler, asylly başlangyçlar mundan beýlägem rowaç bolsun!

**Gülşirin TAGANDURDYÝEWA,
Türkmenistanyň Mejlisiniň deputaty,
Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önumçılığı
ministrliginiň Hukuk bölməminiň başlygy.**

Türkmenistanyň Prezidenti Serdar BERDIMUHAMEDOW:

— *Biz «akylly» şäher we «akylly» ýaşaýyş jaý taslamalaryny üstünlikli durmuşa geçirmegi möhüm wezipeleriň hatarynda kesitledik.*

«AKYLLY» ARKADAG ŞÄHERINIŇ ADY-OWAZASY DÜNÝÄ ÝAÝYLÝAR

Merdana ata-babalarymyzyň şöhrata bes-län mukaddes taryhy topragynda gurulýan «Arkadag şäheri» bu gün ýurdumyzyň Garaşsyzlyk sene ýazgysyna ajaýyp sahypa bolup, altyn harplar bilen ýazylýar.

Bu şäheriň aýratnlyklary, onda döredilýän şertler doğrusunda entek kän-kän söhbetler ederler. Yöne bu şähere «Arkadag» adynyň dakylmagynyň örän ýerine düşen çözgüdigini welin, hökman nygtamalydyrys. Adamzat durmuşynda bir zada mynasyň at dakyljak bolsa, şol zat bilen bagly esaslardan ugur alynýar. Sonuň üçin hem bu şähere Gahryman Arkadagymyzyň adyndan başga ady göz öňüne getirmek asla mümkün hem däl. Hüt şu nukdaynazardan hem bu gözel şäher il-halkymyzyň ýürek sesi, göwün islegi bilen «Arkadag şäheri» diýip atlandyryldy.

Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanda Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýylynda birinji tapgyrynyň gurluşygy tamamlanyp, ulanmaga beriljek in bir täze Arkadag şäheri türkmen halkynyň Milli Lideriniň badalga beren, Arkadagly Serdarymyzyň ýurdy adalatlylyk bilen dolandyryan döwründe açylyp ulanyl maka beriljek ilkinji «akylly» şäher hökmünde bu ýere gelýänlere gujagyny giňden açar. Ol ekologik taýdan arassa ýerde, gojaman Köpetdagyn eteginde, paýtagtymyz Aşgabatdan ýöräniňde hem taýak atym aralykda ýerleşyändigi bilen hemmeleriň ünsüni özüne çekýär. Üstesine-de bu ýerde tebigy gözelligiň saklanyp galmagy bilen, «ýaşyl» tehnolo-

giýalaryň giňden ulanylýandygy hemmeleriň hoşuna gelýär. Bu ýanaşyk ýerleri abadanlaşdyrylan Arkadag şäheri häzirki zaman ylmynyň soňky gazananlaryny özünde jemleýändigi bilen beýleki şäherlerden görnetin tapawutlanýar.

In bir häzirki zaman, halkara derejesinde ykrar edilen ýokary ülňülere gabat gelýän, şähergurluşyk syásatynyň talaplaryna doly laýyk gelýän bu şäher ösusleřiň täze belentliklerine tarap okgunly ilerleyän Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň barha artýan kuwwatynyň nä derejede ýokarydygyny hem görkezýär. Eýeleýän çäkleri boýunça paýtagtymza ýanaşyk Arkadag şäherinde adamlaryň, şol sanda ýaşlaryň hem gowy ýaşamagy, halal zähmet çekmegi, medeniýetli dynç almagy, ýaş nesliň birkemsiz okap bilim almagy, beden-terbiye we sport bilen meşgullanmagy üçin hem ähli mümkünçilikler döredilendir. Munuň özi hormatlı Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Yaşlar guramasynyň VII gurultaýynda: «Yaş nesli watançylyk ruhunda terbiyelik, olaryň ýokary hilli bilim almagy, döredijilik we sport bilen meşgullanmagy, ukyp-başarnyklaryny doly yüze çykarmagy üçin ähli şartları döretmeli» diýip beren tabşyrygyndan gelip çykýar.

Türkmenistanyň Prezidentiniň gol çeken 2023-nji ýylyň 18-nji martyndaky «Arkadag şäherinde täze etraplary döretmek hakynda» Kararyna laýyklykda, şäher häkimligi hem Kärizek we Gorjaw etraplary döredildi. Munuň özi gurulýan binalaryň we desgalaryň buýrujyla-

— 01 / 2023. —

ry, ulanyjylary hem potratçylary bilen birlikde gurluşyk işleriniň depgininiň ýokarlandyrılmagyna, hiliniň hasda gowulaşmagyna, onuň bellenenen möhletde gurlup ulanmaga berilmegine, bu ýerde işleyänleriň her bir ugurda jogapkärçiliginiň güýçlendirilmegine diñe gowy tarapdan öz täsirini ýetirýär.

Düýpli jemgyýetçilik, edara binalary, ýasaýyş jaýalary, bilim edaralary, inženerçilik ulgamlary, şeýle hem saglyk we sport binalary bilen bu ýere gelenleri haýra-na galdyryán Arkadag şäherinde iň bir häzirki zaman edara ediş merkeziniň birinji tapgyrynyň gurlup ulanmaga berilmegi hem-de ol ýerde tebigy gözelligi saklamak üçin «ýaşyl» tehnologiýalaryň giňden ulanylmagy döwrüň ösen talabyny ödeýär. Arkadag şäheriniň örəngysga döwürde gurulmagy, özem onuň gurluşygynда ulanylan gurluşyk materiallary bolan sementiň, demirbetonönümleriniň, bezeg daşlarynyň, polimer, aýnaönümleriniň... hut öz ýurdumyza, Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önemciliği ministrliginiň edara-kärhanalary tarapyndan öndürilip berlendigi, özem bu şäheriň gurluşygyny alyp baranlaryň, gurluşyk materiallaryny öndürýän önemhanalaryň işgärleriniň ýetmiş göteriminden gowragynyň gujurly, zehinleri daş ýarýan ýaşlardan ybaratdygy biziň depämizi gök direddyär.

Häzirki zaman şähergurluşyk syýasatyň talaplaryna laýyk gelýän binalary bilen ösüşiň täze belentliklerine tarap okgunly ilerleyän Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň barha artýan kuwwaty, ol ýerde gowy ýasamak hem döredijilikli işlemek üçin ähli mümkünçilikleriň döredilýändigi eziz Diýarymyzyň «Döwlet adam üçindir!» diýen baş şygarynyň aýdyň beýanydyr. Nesip bolsa, Gahryman Arkadagymyzyň başlangyç-tagallasy, hormatly Prezidentimiziň hemmetaraplaýyn goldaw bermegi netijesinde Merkezi Aziýada ilkinji «akyllý» şäher hökmünde gurlan Arkadag şäheri bu ýere gelýänlere gujagyny giňden açar. Elbetde, täze, dünýäniň iň bir häzirki zaman şäheri hökmünde binalary ör-boýuna galan Arkadag şäheriniň ýol-ulag düzümleri, ysyklandyrış ulgamy, elektrobuslar, elektromobiller gatnawy, awtoulaglary goýmak üçin «akyllý» awtoduralgalary, gün we ýel batareýalary, ysyklandyrış ulgamy arkaly döwrüň ýokary durmuş medeniyeti bilen häzirki zaman durmuşynyň gözellik dünýäsini üpjün eder. Täze, häzirki zaman Arkadag şäheriniň şähergurluşygyn toplumlasyň ulgamyny öz içine alýandygy onuň tapgyrlaýyn dowam etdiriliek gurluşygynда säliliklere ýol berilmezligi üçin esas bolup hyzmat edýär.

Esasyny ýaşlar düzýän gurluşyk toparylarynyň sebitde heniz deňsiz-taýsyz häzirki zaman şäheriniň merkezinde edara-kärhana binalarynyň, ýasaýyş jaýlarynyň, iň bir

döwrebap çagalar sagaldyş-dikeldiš merkeziniň, hassahnalaryň, orta we ýokary orta hünär okuň mekdepleriniň, inženerçilik ulgamlarynyň hem-de beýleki durmuş ähmiyetli desgalaryň yüzlerce obýektiniň gurluşygy alnyp barylýandygy eziz Diýarymyza ilkinji nobatda adam hakda edilýän aladanyň subutnamasy bolup ummanlar aşýar. Ol ýerde türkmen halkynyň Milli Lideriniň belleýsi ýaly, gurluşygyň ilkinji iki tapgyrynda 415,4 kilometr agyz suwy, suwaryş akabalary, sil suwlaryny sowujy düzüm, suwuň derejesini peseldiji ulgam hem lagym geçirijiler, 62,9 kilometr gaz geçirijisi, 74,9 kilometr awtomobil ýollary, 210 kilometr aragatnaşy磕 ulgamlary, 344,2 kilometr elektrik geçirijileri gurlar. Ol ýerde Aba Annaýew adyndaky Halkara atçylyk akademiyasy hereket edip, «Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2022—2028-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasynda» göz öñünde tutulan wezipeler üstünlikli ýerine yetiriler. Diýmek, bu ýerde baş müň ýaşy arka atan gadymy türkmen halkynyň milli buýsanjyna öwrülen gamyş gulak bedewleriň tohum arassalygyny gorap saklamak, baş sanyny artdyrmak, at-abräýny ummanlar aşyrmak, bu ugurda ýokary derejeli hünärmenler toplumlasyň we ylmy esasda taýýaranylalar. Munuň özi türkmen bedewleriniň şan-şöhratynyň mundan beýlägem dünýä ýáýylmagy üçin döredilýän mümkinçilikdir.

Elektroulaglaryň hyzmatyndan giňden peýdalanyljak, türgenleşik meýdançaly, manežli, athanalı Halkara ýokary atçylyk okuň mekdebi bolan, döwrebap sport toplumly, ylmy-önümçilik merkezli, ylaýta-da ýaşlaryň bedenterbiye we sport bilen meşgullanmagy üçin ýörite binalary öz içine alýan, çagalar sungat, ýörite çeperçilik okuň mekdepleri, Enäniň we çaganyň saglygyny goraýış merkezleri, hassahanalary, Ruhyét, medeniyet köşkleri, drama teatry, seýilgähleri, söwda hem dynç alyş merkezleri bolan Arkadag şäheriniň gurlup ulanmaga berilmegi hemmeleriň, ylaýta-da geljegine uly umyt bildirilýän ýaslaryň depesini gök direder. Täze Arkadag şäheriniň açylyş dabarasynyň ýokary derejede geçirilmegi üçin häziriden düýpli aladalar edilýär. Onuň ýokary derejede geçirilmegi boýunça guramaçlyk toparynyň döredilendiği hemde onuň düzüminiň tassyklanandygy munuň hakykatdan hem şeýle boljakdygyny görkezýär.

**Bahar BEGNAZAROWA,
S. A. Nyýazow adyndaky Türkmen oba hojalyk
uniwersitetiniň mugallymy,**

**Aýtäç RAHYMOWA,
şol uniwersitetiniň talyby.**

Türkmenistanyň Prezidenti Serdar BERDIMUHAMEDOW:

— *Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýylynda Garaşsyz Watanymyz beýik özgertmeler ýoly bilen ynamly öne barýar. Önde goýlan belent maksatlara ýetmekde türkmen ýaşlaryna uly orun degişlidir.*

ÝAŞLARA YNAM – GELJEGE UMÝT!

Täze beýik eýýamyň başyny başlaýy agzybir türkmen halkynyň Milli Lideri Gahryman Arkadagymyz, şeýle hem peder ýoluny mynasyп, döwrebap ýörelgeler bilen üstünlikli dowam etdirýän hormatly Prezidentimiz tarapyndan giň gerimli, ylma-bilime, eziz Watanymyzň geljegi bolan ýaş nesillerimize daýyanýan çuňňur oýlanyşykly hem-de parasatly döwlet maksatnamalary kabul edilýär we olar üstünlikli amala aşyrylýar. Nesiller üçin döredilýän şeýle uly mümkünçiliklerden ýerlikli peýdalananýan türkmen ýaşlary, häzirki gün okap, ylym-bilim alýarlar, özleriňiň saýlap alan hünärleriniň hakyky eýeleri bolup, Garaşsyz, hemişelik Bitarap döwletimiziň ykdysady kuwatynyň pugtalananmagyna öz mynasyп goşantlaryny goşyalarlar, kämil we döwrebap, giň gözyetimli, özbaşdak pikirlenmäge ukyplı, sagdyn bedenli hem sagdyn ruhly, häzirki zaman teknologiki enjamlaryndan oňat baş çýkarýan, ynsanperwer, il halar, mähriban Watanymyza, şeýle hem türkmen halkynyň Milli Lideri Gahryman Arkadagymaza we hormatly Prezidentimiz Arkadagly Serdarymyza wepaly şahsyétler hökmünde kema-la gelýärler.

Mälim bolşy ýaly, «Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýyly» şygarý bilen geçirýän 2023-nji ýylyň 28-nji ýanwarynda merjen paýtagtymyz Aşgabatdaky «Mekan» köşgünde Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Yaşlar Guramasynyň VIII Gurultaýy ýokary guramaçylyk derejesinde geçirildi. Türkmen ýaşlary bilen baglanyşykly geçirýän Arkadag Serdarly bagtyýar

ýaşlar ýylynda türkmen ýaşlarynyň durmuşunda möhüm ähmiyete eýe bolan bu syýasy jemgyýetçilik çäresi aýratyn giň many-mazmuna eýe boldy. Bu Gurultaýa Diýarymyzyň dürli künjeklerinde bilim alýan göreldeli mekdep okuwçylary, orta hünär we ýokary okuň mekdepleriniň bagtyýar talyplary, edara-kärhanalarda işleyän zähmetiň iň öndebarýylary gatnaşdylar.

Bu wajyp ähmiyetli syýsay çäräniň başynda VIII Gurultaýa gatnaşyjy bagtyýar ýaşlara hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň iberen Gutlagynyň dabaraly okalmagy diňe bir çärä gatnaşyjy ýaşlaryny däl, eýsem bu çärä köpcülikleýin habar beriň serişdeleriniň üsti bilen tomaşa eden millionlarça uly ýaşlı adamalaryň hem köňül guşunu ganatlandyrıp, olary täze ylmy we döredilik üstünliklerine, uly zähmet ýeňişlerine ganatlandyrdy. Forumda çykyş eden Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Yaşlar guramasynyň Merkezi geňeşiniň başlygy hem-de ýurdumyzyň beýleki ministrlilikleriňiň we pudaklaýyn dolandyryş eda-

ralarynyň, olaryň garamagyndaky edara-kärhanalaryň we ilkinji ýaşlar guramalarynyň wekilleri öz çykyşla-rynda Türkmenistanyň Gahrymany, Türkmenistanyň Hormatly il ýaşulysy, il-günümüzïň hak howandary, döw-rümiziň görünüklü syýasatçysy hökmünde bütün dünyäde ykrar edilen hormatly Arkadagymyz Gurbanguly Berdimuhamedowy Türkmenistanyň Halk Maslahatyň Başlyklygyna bel-lenilmegi hem-de türkmen halkynyň Milli Lideri diýlip kanunuň taýdan ykrar edilmegi bilen mähirli gutlap, ýaş nesillerimiz üçin ähli mümkünçilikleri we şartları döredilýän Gahryman Arkadagymaza hem-de hormatly Prezidentimiz Arkdagly Serdarymyza köp sagbolsun aýtdylar.

Gurultaýy dowamynda gün tertibiň «Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar: Ynamly ädimler bilen beýik menzillere tarap» we «Türkmen halkynyň Milli Lideri-bagtyýar ýaşlaryň durmuş uniwersiteti» ýaly meseleleri boýunça buýsançly çykyşlara giň gerim berildi. Çykyşlarda hormatly Prezidentimize, Gahryman Arkadagymaza döw-letimiziň, jemgyýetimiziň ösüşine

— 01 / 2023. —

gönükdirilen özgertmeleri amala aşyrandyklary, bu işlere ýaşlaryň işjeň çekilýändigi üçin tüýs ýükreden hoşallyk sözleri beýan edilip, çykyş edenler türkmen ýaşlaryna bildirilýän uly ynam üçin çäksiz alkyş sözlerini aýtdylar, özlerine bildirilýän bu ynamyň ödeljekdigine ynandyrdylar. Şeýle-de çykyşlarda «Türkmenistanda ýaşlar barada döwlet syýasatynyň 2021 – 2025-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasynyň» we hormatly Prezidentimiziň beýleki maksatnamalarynyň hem kararlarynyň üstünlikli durmuşa geçirilişi, «Ýaşlar baradaky döwlet syýasaty hakynda» Türkmenistanyň Kanunynyň rejelenen görnüşiniň ähmiyeti barada bellenildi.

Gurultaýda 2023-nji ýylyň 21-nji ýanwarynda Watanymyzyň paýtagty Aşgabat şäherinde geçirilen Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň, ýurduomyzyň jemgyétçilik wekilleriniň bilelikdäki mejlisinde Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň Başlygy, türkmen halkynyň Milli Lideri Gurbanguly Berdimuhamedowyň önde goýan wezipelerine hem aýratyn ähmiyet berildi. Bütin manyly ömrüni halka, Watana bagışlan we olara hyzmat etmegiň belent nusgasyny görkezýän Gahryman Arkadagymyzyň ilgünümiziň bagtyýar hem-de eşretli durmuşu ugrunda bitiren işleri, Watanymyzyň berkararlygyny, halkara abraý-mertebesini pugtalandyrmak ugrunda dünýä nusgalyk işleri, hormatly Arkadagymyzyň jöwher paýhasyndan, ýiti zehininden syzlyp çykan čuň mazmunly eserleriniň nesilleri terbiýelemekde gollanma, görelde mekdebidigi barada gürrüň edildi.

Gurultaýda 2022-nji ýylyň 1-nji sentýabrynda hormatly Prezidentimiziň gatnaşmagynda geçirilen Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Ýaşlar Guramasynyň VII Gurultaýynyň dowamynda tassyklanylan «Ýaşlar baradaky döwlet syýasaty hakynda» Türkmenistanyň Kanunynyň rejelenen görnüşinden hem-de türkmen

halkynyň Milli Lideri Gahryman Arkadagymyzyň başlyklyk etmeginde 2023-nji ýylyň 21-nji ýanwarynda geçirilen Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň, jemgyétçilik wekilleriniň bilelikdäki mejlisinde ýaşlar barada aýdanlaryndan we önde goýan wezipelerinden ugur alyp, Ýaşlar guramasynyň Tertipnamasyna üýtgetmeleri we goşmaçalary girizmegiň meseleleri ara alnyp malahatlaşyldy we biragyzdan kabul edildi.

Gurultaýň dowamında türkmen halkynyň Milli Lideri Gahryman Arkadagymyzyň, hormatly Prezidentimiz Arkadagly Serdarymyzyň we Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Ýaşlar guramasynyň Merkezi Geňeşiniň adyndan ýurdumyzyň sportda, ýlym-bilimde, döredijilikde has tapwutlanan, tutanýerli hem yhlasly işleme bilen uly zähmet üstünliklerini gazanan ýaşlaryň uly toparyna gymmat bahaly sowgatlar gowşuruldy. Gurultaýň ahyrynda oña gatnaşyjylar hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň adyna Yüzlenme kabul etdiler.

Onuň ikinji ýarymynda şanly syýasy waka mynasybetli Ahal welaýatyň Ak bugdaý etrabynyň Nowruz ýáylasyndaky «Türkmeniň ak öyi» binasynda ýurdumyzyň medeniýet we sunbat ussatlarynyň, döredijilik bäsleşikleriniň ýeňijileriniň dabaraly konserti boldy. Konsertiň jemi türkmen halkynyň Milli Lideri Gahryman Arkadagymyzyň döreden we külli türkmen halkynyň köňül senasyna öwrülen «Öne, öne, diñe öne, jan Watanyň Türkmenistan!» atly aýdym bilen jemlendi.

2023-nji ýylyň 21-nji ýanwarynda geçirilen Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň, ýurdumyzyň jemgyétçilik wekilleriniň bilelikdäki mejlisinde Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň Başlygy, türkmen halkynyň Milli Lideri Gurbanguly Berdimuhamedowyň Maslahatda eden taryhy çykyşynda: «Şu ýyly biz ýaşlarymız bilen baglanychdyrdyk.

Oňa «Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýyly» diýip at berdi. Biz ýaşlarymyzy ýurdumyzyň geljegi hasaplaýarys. Biziň ösüşlerimiz, ata Watanymyzyň berkararlygy, ýurdumyzyň asudalygy, il-günümüz abadançylygy ýaşlarymyza baglydyr. Men türkmen ýaşlarynyň bu belent ynamy ödejekdiklerine berk ynanýaryn» diýip nygtady. Mähriban Arkadagymyzyň bu buýsançlı sözleri bagtyýar türkmen ýaşlarynyň ýurdumyzyň ösüşlerine mynasyp goşant goşmak höwesini artdyryp, olaryň watansöýüjilik duýgularyny has-da ösdürýär. Ýaşlary belent maksatlara, taze üstünliklere ruhlandyryär.

Türkmen ýaşlarynyň durmuşunda möhüm ähmiyete eýe bolan Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Ýaşlar guramasynyň VIII Gurultaýna ýurdumyzyň öndebarlyj ýaşlarynyň hatarynda gatnaşmak bagtynyň maňa hem miýesser edendigi üçin özümi iň bir bagtly ýaşlaryň biri hasaplaýaryn. Häzirki gün biz hormatly Prezidentimiziň hemayat-goldawlary bilen iň bir häzirki zaman tehnologiki enjamlar bilen enjamlaşdyrylan, ýokary kuwwatly kärhanalarda zähmet çekýäris, Watanymyzy ösen senagat ýurduna öwürmek, ekologiya taýdan arassa, importyň ornunu tutýan hem-de eksport ugurly ýokary hilli senagat we gurluşuk önumlerini öz ýurdumyzda öndürmek boýunça Gahryman Arkadagymyzyň başlangıçlary bilen hem-de hormatly Prezidentimiziň durmuşa geçirýän döwlet maksatnamalarynyň üstünlikli ýerine ýetirilmegine mundan beýläk-de öz mynasyp goşamdy myzy goşarys. Çünki, hormatly Prezidentimiz ýurdumyzyň geljegini biz ýaşlarda görýär, bize uly ynam bildirýär.

**Hojanepes ORAZOW,
«Türkmenemirönümleri»
döwlet kärhanasynyň Enjamlar
we tehnikalar boýunça inžener-
mehanigi, kärhananyň ilkinji ýaşlar
guramasynyň başlygy.**

KÄMILLIGE BARÝAN ÝOL, ol hakda Magtymguly Pyragynyň garaýyşlary

Magtymguly Pyragy: «*A:kyl (akylly) adam söz başlamaz men bilen*» diýýär. Yene bir goşgusynda:

*A:kyl bolsaň, söz aýtmagyl,
Nobat berilmegen ýerde*

diýýär. Ýokardaky setirde dana Pyragy «men» sözünüň aňrysynda menmenligiň bardygyny aýdyp, menmenlikden gaça durmagy, menmenligiň soňunyň «Waýlygyny» ýaňzydýar. Çünkü meşhur Görogly beg Türkmen hem şadessanyň «Arap daňan» şahasynada öz garşydaşyna, özünü ýesir edip äkidip baryan Arapreýhana bakyp:

*Menmenlik edip men tapdym,
Zaňňar sen menmenlik etme*

diýmeýärmi eýsem?!

Soňra «A:kyl bolsaň, söz aýtmagyl» diýmegini «Sen akyllı, özara gürrüňleşip oturan adamlaryň sözünü bölüp, nämədir bir zat diýjek bolma! Beytseň, adamlara sen biakyllygyň, söze sarpa goýmaýanlygyň görkezəsiň, sözde hikmet-hümmet bar bolsa, oňa aklyň çatýan bolsa, söz sungatynyň gadryny bil, ýersiz-yere akył satyp, özüni kiçeltme, söz sungatynyň abraýyny gaçyrma, entekler ýol uzakdyr. Akył-paýhas derejäni soňy bilen, akył käsän pürepürlenenoň, ýa-da gabat gelen wagty, ýolugra görkeziberseňem bolar» diýýär.

Dana Pyragynyň edebi hem medeni mirasy, dana pikirleri, ajaýyp eserleri, belent adamkärçilige ýugrulan öwüt-ündewleri, ynsanperwerlik hakyndaky nakyllaşan setirleri henizler öwrenilmeli, seljerilmeli, akył yetirilmeli syrly sandykdyr. Onuň dünýäsine girip, özüni tapmak, yzyňa çykmak her kime berlen däldir. Onuň söz sungaty, şygryýet diwany, eserleri, diwany «men-men» diýen alymlar üçin hem içine girip bolmaýan berk gala. Emma şeýle-de bolsa, il diýeniň čuňluk boýlaýan, aňyrsy görünmeýän umman. Il arasynda özünü Annadurdy (Eýeberenow) molla-şahyr hökmünde tanadan şahsyétiň Pyragynyň syrly setirlerine aralaşandygy hakynda, molla-şahyr barada diňe bir men däl, başga-da bilyänler köpdür. Ol beýik Pyragynyň čuňluklar boýlaýan, köplerimiz üçin syr bolan, sowal hökmünde ör-boýuna galýan goşgularyna jogaplary tapyp, olary kitap hökmünde neşir etdirip, «Magtymguly, sözüm bilene sözdür», «Magtymguly, syrym çohdur...» atly sözbaşylar bilen okyjylara hödürlän

halypa şahyrdyr. Mysal üçin Annadurdy molla-şahyr akyldar Pyragynyň «Parhy kimdedir?» atly şygryndaky:

*Begler, Magtymguly, lisan joş geldi,
Şun deý Isa gökde ne şähre eldi,
Pygamber kimsäge wesiýet kyldy,
Asasy, hyrkasy, kyrky-da kimdedir?*

diýen bendine:

*Isa gökde Magun şährine ýeldi,
Resul garrap, halka wesiýet kyldy,
Tamam geými Weýselkarada galdy,
Hasasy, hyrkasy, kyrky-da şonda*

diýip jogap berýär. «Yaşy nädendir? — Yaşy beýledir» atly şygryndaky:

*Durdy şahyr, senden habar alaýyn,
Öten pygamberiň ýaşy nädendir?
Hökmi Süleyýmanyň ýaşyl töwtini,
Magrajyň gapysy, gaşy nädendir?*

diýen bendine:

— 01 / 2023. —

*Otuz iki ýyl şa boldy Süleýman,
Altmyş bir ýyl ömri, ýaşy beýledir.
Tub agaçda «Lä ilaha» bitilmiş,
Magrajyn gapysy, gaşy beýledir*

diýip jogap berýär.

Sözi diýmezden öň onuň aslyna, gelip çykyşyna göz ýetirmegi, oňa düşünip, soňra sözlemegi, şeydilmesi, «Gyşyk araba ýol bozar» diýlenleriniň boljakdygy özüne belli. Dogrusy beýle jümleleriň özümüz aslyna ýetip, düýp söze düşünip, soňra zybana getirsek, türkmen dilindäki sözleriň ömrünüň uzak bolmagyna, öz ýerinde ulanylimgyna, sözüň gyşaryp, özünden soň aýdyljak sözleriň-adalgalaryň hem ömrünüň uzamagyna mynasyp goşandymyzy goşdugymyz bolardy. Dana Pyragy biziň bu pikirimizi:

*Ümsüm otur, halk içinde sözleme,
Sözlär bolsaň, söz aslyna ýet ýağşy*

diýen goşgy setirleri bilen tassyklaýar.

Her bir ynsanyň baş yşky-söýgusi öz ata-babalarynyň göbek gany daman, mähir-yhlasy siňen topragyndan, ata Watanyndan gözbaş alýar. Watan, öyüň-iliň ähli baýlykdan ýeg gelýär. Munuň şeýledigi Magtymguly Pyragynyň şygryýet bossanynda-da:

*Möwlam, ýetir mesgenime-ýurduma,
Gözüm düşsün arslanya- gurduma*

diýlip beýan edilýär. Bu jümle beýik Pyragynyň başga bir goşgusunda hem:

*Mestana ýörinçän, gaýry ýurtlarda,
Önüp-ösen öz ýurduňdan aýrylma*

diýlip, özboluşly öwüt-ündew bolup ýaňlanýar. Magtymguly Pyragy nesillere başga bir ündewinde bolsa:

*Sözlegil biliň dilden,
Bilbil aýra düşse gülden,
Eşit, adam, dogan ilden —
Gaýry mähriban ýurt olmaz*

diýip, Adam ogly üçin dogduk mekanyndan gaýry ýurduň eziz, mähriban bolup bilmejekdigini ýaňzydýär. Şeýle-de ol öz döwrüniň iň bir mähriban, iň bir kän zatlaryna akyň ýetirýän, durmuşyň ähli gymmatlyklaryny şygylaryna siňdiren, umumy gatlak bilen deň gadam urup, olaryň dem alan howasyndan dem alýan, durmuşy seljerip, Adam ogly

üçin ondan gerek maglumatlary alyp, çar tarapa paýlaýan beýik Ynsan bolmakdan ötri, käbir zatlary adamlara ýetirip bilmändigi üçin özünü günakär hasaplaýar. Ol muny öz goşgusunda:

*Magtymguly, sözle herne biliň,
Özüne kemlik bil aýtman öleniň,
Taraşlap şaglatgyl köňle gelenin,
Senden soňkulara ýadygär bolar*

diýip belleýär. Eýsem dünýä ýaly düýpli pikirleri özünde jemlän, şygylary Jemşidiň jamyna deňelen beýik akyldar hakynda özümüz näme diýip bileris. Dana Pyragy hakynda Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň ýonekeý bir raýaty hökmünde özümüz hem şu setirleri zybana getirdik:

*Dag ýodasy uzyn, göýä uçly ýüp,
Dag çeşmesi akýar daşlara urlup,
Syrly setirleriň çuňlugna çümüp,
Dünýä üçin özün açan şahyrsyň!*

*Goşgulaň diwandyr, dünýäň gazaly,
Ömrüň nusgalykdyr, sözleň gunt ýaly,
Hemem poeziyaň «Jemşidiň jamy»,
Şygylary umman aşan şahyrsyň!*

*Aslyň düýpli, ýaran saňa çuňňur kök,
Hol ýerräkde tapşyandyr ýeru-gök,
Dünýä deý owadan, özüň kämillik,
Filosofik goşgy goşan şahyrsyň!*

*Ýalňyzlary jübüt eýläp, taý edip,
«Kanagat ülkesin bendi jaý edip»,
Türkmen halkyn ruhy taýdan baýadyp,
Ähli köňüllerde ýaşan şahyrsyň!*

*Setirleň yzalar ýürek ýylsyn,
Garamat göteren iner ýalysyn,
Okamyş, filosof, Magtymgulysyň,
Ummanlar deý dolup-daşan şahyrsyň!*

*Hiňlenýas, atlanýas arzuw atyna,
Okaýarys, çümýás kitap gatyyna,
Uly dünýäň giňiş edebiýatyyna,
Çäksiz uly goşant goşan şahyrsyň!*

*Abdylhalyk JUMADOW,
«Türkmenistanyň senagaty»
žurnalynyň redaktory.*

BAGTYÝAR MAŞGALALARA TOÝ SOWGADY Ýazlar ýakymy, jaý toýlarynyň dabarasý

Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistan döwletimiziň paýtagtynda, welaýatlarynda il-halkyň ýasaýyş-durmuş derejesini gowulandyrmak, raýatlaryň umumy durmuş ýagdaýyny ýokarlandyrmak baradaky milli maksatnamalarymyza we strategiýalarymyza laýyklykda, ýerlerde düýpli işler alnyp barylýar. Eziz Diýarymyzyň ähli ýerlerinde, şol sanda Mary welaýatynda hem ýaşamak üçin ýokary amatlykly ýasaýyş jaýlarynyň, edara, medeni-durmuş we beýleki maksatly binalaryň köpçülikleýin gurlup, ulanmaga berilmegi munuň hakykatdan hem şeýledigini görkezýär.

Golayda Halkara Zenanlar günü mynasybetli hem Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önumçılıgi ministrliginiň Mary «Demirbetonönümleri» kärhanasynyň zähmetsöyer gurluşykçylary tarapyndan gurluşyk-gurnama, timarlaýyş-bezeg işleri ýokary derejede geçirilen, birkemsiz ýaşamak üçin ähli amatlyklar döredilen 4 gatly, 48 öýli döwrebap, raýatlaryň hemmetaraplayýn ösen talaplaryny ödeýän ýasaýyş jaýlarynyň biri Mary şäheriniň «Güneş» şäherçesinde gurlup ulanmaga berildi. Jaýyň açylyş dabarasyna welaýat häkimi, Türkmenistanyň Demokratik partiýasynyň ýerli welaýat we etrap komitetleriniň wekilleri, Türkmenistanyň Mejlisiniň deputatlary we beýlekiler gatnaşdylar.

Şonuň ýaly-da bu welaýatyň Baýramaly şäheriniň Altyn asyr köçesiniň ugrunda ýene bir 4 gatly 48 öýli ýasaýyş jaýy hem görkezilen kärhana tarapyndan gurlup, bagtyýar maşgalalara sowgat berildi. Öýleriniň 24-si iki otagly, 24-isi-de 3 otagly bolan bu binanyań açylyş dabarasında welaýat häkimi çykyş edip, ol raýatlaryň ýokary amatlykly, hemmetaraplayýn göze gelüwli, iň bir häzirki zaman ýasaýyş binalarda ýaşamagy üçin ähli şartları döredip berýän hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowa, şonuň ýaly-da türkmen halkynyň Milli Lideri Gahryman Arkadagymyza welaýatyň ýasaýylarynyň adyndan tüýs ýrekden çykýan hoşallyk-sagbolsunlaryny aýtdy. Bu ýere gelen Türkmenistanyň Mejlisiniň deputatlary, edara-kärhanalaryň ýolbaşçylary, jemgyyetçilik guramalarynyň, ýaşuly hem ýaş nesliň wekilleri we beýlekiler hormatly Prezidentimiziň adyna hoşallyk sözlerini beýan etdiler.

Zeminiň lälesine deňelýän gelin-gyzlaryň, eneleriň baýramynyň toý dabaralary Ahal welaýatynda hem buýsançly wakalara, ýakymly pursatlara beslendi. Halkara zenanlar gününiň bellenilýän şatlykly gündünde – 8-nji martda Ahal welaýatynyň Ak bugdaý etrabynyň Magtymguly geňeşliginiň «Garaşsyzlyk» ýasaýyş jaý toplumynda hem 3 sany 4 gatly 48 öýli we 1 sany 4 gatly 40 öýli ýasaýyş jaýlarynyň açylyş dabaralary şatlyk-şagalaň bilen geçiril-

di. Bu ýere welaýat, etrap häkimlikleriniň, jemgyyetçilik guramalarynyň, ýaşulylaryň we ýaş nesliň wekillerinden, bagtyýar maşgalalardan başga-da köp sanly myhmanlar ýygandylar.

Ruhubelentlige beslenen dabarada köp çagaly enelere döwlet Baştutanymyzyň adyndan täze, döwrebap öýleriň açarlarynyň gowşurylmagy has-da tolgundyryjy boldy. Bu ajaýyp pursatda mährem eneler beýik döwrümize bolan buýsanjyny, ýürek joşgunyny beýan edip, şeýle bagtyýar durmuşy peşgeş berendikleri üçin Gahryman Arkadagymyza we Arkadagly Serdarymyza tüýs ýurekden hoşallyk bildirdiler hem-de olaryň janlarynyň sag, ömürleriniň uzak, alyp barýan uly we jogapkärlı döwlet işleriniň hemise rowaç bolmagyny ene ýüreklerinden arzuw etdiler.

«Garaşsyzlyk» ýasaýyş jaý toplumynda gurlan bu ýasaýyş jaýlary Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önumçılıgi ministrliginiň Aşgabat şäheriniň «Demirbetonönümleri» kärhanasynyň ezber gurluşykçylary tarapyndan guruldy. Ýokary hil derejesinde bina edilen şol jaýlarda ekologiýa taýdan arassa, degişli talaplara laýyk gelýän gurluşyk serişdeleri we enjamlar ulanylýdpdyr. Olaryň ýanaşyk ýerleri abadanlaşdyrylyp, ýörite enjamlaşdyrlan meýdançalar göz öňüne tutulypdyr.

Ýokary rahatlykly öýleriň açarlaryny alan bagtly öý eýeleri gurluşykçylaryň tagallalaryna ýokary baha berdiler we ýasaýyş-durmuş şartlerini gowulandyrýandygy üçin hormatly Prezidentimiziň adyna tüýs ýurekden alkyş sözlerini aýtdylar.

Ýasaýyş jaýlarynyň açylyş dabaralarynyň dowamında tapawutlanyp zähmet çeken ussat gurluşykçylara hormatly Prezidentimiziň adyndan ýadygärlik sowgatlar gowşuryldy.

Dabaralaryň soňy joşgunly aýdymdyr sazlar bilen utgaşdy.

«Türkmenistanyň senagaty».

ALKYŞ BOLSUN ARKADAGLY SERDARA!

*Senagat binýadyň tutup gádamly,
Siziň baryňzda ösişler batly,
Tutumly işleriňiz özgerdýär ýurdy,
Kuwwatly pudagyň işi ileri.*

*Senagat pudagy özgerýär şindi,
Täze zawodlaryň tutulýar düýbi,
Döwrebap ulgamly bähbitli bary,
Dünýä ülnüllerine laýkdyr bary.*

*Berdiňiz kuwwatly binýat döredip,
Durnukly ösüşi dowam etdirip,
Maýa-goýumlarymyz özleşýär bu gün,
Barha kámilleşýär zawodlar bu gün.*

*Bähbitli işleriňiz özgerýär düýpli,
Galkynýar gün-günden sägimän batly,
Maksatlarynyz aýdyň ýoluňyz ýagty,
Dünýä ýaýbaňlandy abraýnyz Siziň.*

*Maglumat binýadyn döredip ýaýdy,
Sanly senagata beripdiň bady,
Bu gün bolsa pugtalanyar binýady,
Sanly maglumatly ulgamlarymyz.*

*Sanly senagatyň artýandyrlar sany,
Artdyryp öňümleriň dowamatyny,
Döwrebap senagat depginli bu gün,
Dünýä bazarlarda seýranda bu gün.*

*Tebigy baylygy işläp gaytadan,
Tygsytlý ulanýarys dag-känlerini,*

*Alyp buýsançly sowgatlar Sizden,
Döwrebap ulaglar kuwwatly çenden.*

*Dünýä nusgalykdyr beýik işleriňiz,
Durnukly ösüшли depginleriňiz,
Saýaňzda rowaçlanýar işimiz,
Uly ynamlydyr biziň badymyz.*

*Döredip berýän şertleriňiz bilen,
Çäksiz gazanýarys üstünlikleri,
Barha höweslenýärис zähmet çekmäne,
Alkyş aýdýarys Arkadagly Serdara.*

*Ýagşy umyt-arzuwlara beslenip,
Şanly wakalydyr her bir günümiz,
Dileg edýärис ak ýürekden seslenip,
Arkadagly Serdar uzak ýaşa Siz!*

*Ýurdumyz abadan, ilimiz bagtly,
Dünýä dolýar Watanymyň şöhraty,
Guwanýar, buýsanýar beýik Ynsana,
Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar!*

*Halkym razy öz Gahryman Oglundan,
Arkadagym bilen ýurdym nurana,
Öňe barýar pederiniň ýolundan,
Alkyş aýdýarys Arkadagly Serdara!*

Serdar ATAYEW,
*Türkmenistanyň Senagat we
gurluşyk öňümçiliği ministrliginiň
Düýpli gurluşyk we maýa goýum
böülüminin baş hünärmeni.*

ÖNÜMLER BAR GURMAK ÜÇİN

*Howamyz tämizlär ýagýan ap-ak gar,
Önumi bir kada getirýär galyp.
Kerpiçler örlülip, asmana galýar,
Ýanar otda taplanyp.*

*Dogýar, nur eçilýär türkmeniň Günü,
Beýik desgalar deý, gör-ä, belent ser.
Geljekki binanyň düzýär süňňüni —
Demirbeton sütünler.*

*Ynsan degişmesi, durmuşyň çyny,
Ýanyp dur, peçleriň ýetikdir gory.
Dünýäm, bu binanyň bezär daşyny,
Bu durmuşyň örtgi plitalary.*

*Ýeňjäs kynçlygy, bize ýaran erk,
Köräp dur kürekde ýüreklen ody.
Köpgatly binanyň süňni örän berk,
Çünki onuň demirbeton binýady.*

*Ynsan bina gurýar. Elleri dürdür,
Göze gelüwlidir, barmydyr kemi?!
Gurluşykda desgalara bezegdir —
Aýna önümi.*

*Suwagy şepbeşik, kerpiji bişen,
Binýady berk gurlan obasy-kendi.
Düýpli gurluşyklaň esasy bilseň —
Türkmen sementi.*

*Toýa gelýär peder ýakyny-ýady,
Bezeg daşlary hem gelişip dur tüýs.
Gelşigne getirýär bütin binýady —
Kaolin, gips.*

*Baglaryndan gelýär bilbiliň sesi,
Işleýär, dynç alýar bagtyýar halky.
Bezeýär kitabyn goja Ginnesiň,
Ak mermer binaly türkmen paýtagty.*

**Giçgeldiaman NUROW,
Mary welaýatynyň Sakarçäge
etrabyynyň ýaşaýjysy.**

ÝAZ GELDİ ÝAKYMY BILEN

*Serginlik gündizde, tümde,
Lälezarlyk dagda, gumda,
Gyrmyzy dony egninde,
Ýaz geldi ýakymy bilen.*

*Çeşme-çaý «böreňläp» akyp,
Balyklar hem çümiüp-çykyp,
Ýarym deý, hanha, ýylgyryp,
Ýaz geldi ýakymy bilen.*

*Menzil uzak. Alynýar dem,
Golumda-da ýaşyl tugum,
Badalgasy gözelligiň,
Ýaz geldi ýakymy bilen.*

*Sepýäs ýere däne-urug,
Alýas alkyş jaýlar gurup,
Añzak-gyşy ät galdyryp,
Ýaz geldi ýakymy bilen.*

*Bagtyýar çeşme-çaý hem ýap,
Durna-gaz uçýar sonarlap,
Dünýäni çemenzar eýläp,
Ýaz geldi ýakymy bilen.*

*Dagy-düzi bezeýär ot,
Başlandyr artyp hereket,
Gökden ýagyp nur-bereket,
Ýaz geldi ýakymy bilen.*

*Jemşit bar golunda jamy,
Lälezar öýmüziň ýany,
Kimler üçin bagt mukamy,
Ýaz geldi ýakymy bilen.*

**Babyş BABYŞOW,
Halkara Ynsanperwer
ylymlary we ösüş
uniwersitetiniň talyby.**

— 01 / 2023. —

ÜNS BERIÑ, BÄSLEŞIK!

Ýurdumyzda mukaddes Garaşsyzlygymyzyň 32 ýyllygynyň we Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplygynyň 28 ýyllygynyň uly ruhubelentlik bilen giňden bellenilýän Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýylynda Türkmenistanyň Senagat we gurluşykönümcılıgi ministrliginiň döwletimiziň durmuş-ykdysady ösüşine mynasyp goşant goşmak arkaly oňat netijeleri gazanan edara-kärhanalarynyň göreldeki işini we gazanan netijelerini hem-de hünär ussatlygyny görkezmek bilen halal we yhlasly İslän işgärleriň göreldeki zähmetini dabaralandyrma, zähmetkeşler köpcüligini Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşine mynasyp goşant goşmaga ruhlandyrma maksady bilen, Türkmenistanyň Kärdeşler arkalaşyklarynyň Milli merkeziniň Gurluşyk we senagat işgärleriniň kärdeşler arkalaşyglynyň Geňesi hem-de Türkmenistanyň Senagat we gurluşykönümcılıgi ministrligi tarapyndan tassyklanan Düzgünnama laýyklykda, pudakda «Halal zähmet – ganatym, ajap durmuş – halatym!» atly hünär bäsleşigi geçirilýär. Sunuň bilen baglylykda žurnalyň şu sanynda hünär bäsleşginiň Düzgünnamasyny okyjylarymyza ýetirýäris.

Türkmenistanyň Halkara Bitaraplyk günü mynasybetli Türkmenistanyň Kärdeşler arkalaşyklarynyň Milli merkeziniň, Türkmenistanyň Senagat we gurluşykönümcılıgi ministrliginiň bilelikde geçiriljek «Halal zähmet-ganatym, ajap durmuş halatym!» atly hünär bäsleşiginiň

D Ü Z G Ü N N A M A S Y

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy döwründe Hormatly Prezidentimiziň ýolbaşçylygynda Garaşsyz, hemişelik Bitarap döwletimiz ähli ugurlarda ägirt uly ösüslere beslenýär, möhüm ähmiyetli durmuş-ykdysady maksatnamalar, senagatlaşdyrmak, diwersifikasiýalaşdyrmak, ýurdumyzyň senagat kuwwatyny artdyrma babatda iri taslamalar üstünlikli durmuşa geçirilýär. Paýtagtymyza hem-de welaýatlarda daşary ýurtlardan getirilýän harytlaryň ornunu tutýan harytlary we eksporta niýetlenen öňümleri öndürýän häzirki zaman senagat kärhanalary gurlup ulanmaga berilýär. Ýurdumyzyň ähli künjeklerinde dürli maksatly binalaryň we desgalaryň, döwrebap ýasaýyş jaýlaryň gurluşygy uly depginler bilen alnyp barylýar. Bu amala aşyrylýan giň gerimli özgertmelerde Türkmenistanyň Senagat we gurluşykönümcılıgi ministrliginiň we onuň garamagyndaky edara-kärhanalaryň paýy hasda uludyr.

Bäsleşigiň maksady:

«Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýyly» diýlip yylan edilen 2023-nji ýylda ýurdumyzyň durmuş-ykdysady ösüşine mynasyp goşant goşmak bilen oňat netijeleri gazanan edara-kärhanalarynyň göreldeki işini we gazanan netijelerini hem-de hünär ussatlygyny görkezmek bilen halal we yhlasly İslän işgärleriň göreldeki zähmetini dabaralandyrma, zähmetkeşler köpcüligini Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşine mynasyp goşant goşmaklyga ruhlandyrma ybaratdyr.

Bäsleşigiň geçiş tertibi we onuň guralyşyny dolandyrma:

1. Bäsleşik 2023-nji ýylyň mart – dekabr aylary aralygynda geçirilýär. Bäsleşige Türkmenistanyň Senagat we gurluşykönümcılıgi ministrliginiň degişli edara-kärhanalary gatnaşyár.

2. Aşagabat şäherinde we welaýatlaryň etraplarynda hem-de şäherlerinde ýerleşyän edara-kärhanalarda bäsleşigi guramagy olaryň ýolbaşçylaryndan, kärdeşler arkalaşygynyň ilkinji guramasynyň başlyklaryndan, kärdeşler arkalaşyklarynyň işjeňlerinden düzülen işçi toparlary amala aşyrýarlar.

3. Edara-kärhanalaryň işçi toparlary:

- bäsleşigiň maksadyny işgärlere düşündirýärler, tutuş pudak boýunça onuň ýeňijilerini sylaglamak çärelerini olaryň dykgatyna ýetirýärler;

- bäsleşigiň geçirilişiniň köpçülige aýanlygyny üpjün edýärler, onuň giň gerim alşyna gözegçilik edýärler;

- edara-kärhananyň we ýerli şertleriň aýratynlyklaryny nazara alyp, bäsleşigiň esasy ugurlaryny we işler ýerine ýetirilende ministrlilik boýunça ýeňiji bolmaga mümkünçilik berjek görkezijilerini kesgitleyärler;

- bäsleşigiň netijesi boýunça öndebarýyjy tejribäni umumylaşdyryarlar we ýaýradýarlar;

- ýerlerde howpsuz we sagdyn zähmet şertleriniň döredilmegine ýardam edýärler;

- №2 nusga laýyklykda kärhana boýunça ýeňiji baradaky maglumaty ýeňijileri kesgitlemek üçin ministrliginiň toparlaryna berýärler.

Bellik:

Bäsleşik edara-kärhanalaryň we zähmet çekýän kärdeşler arkalaşygynyň işjeň agzalarynyň arasynda geçýär.

Ýylyň dowamynda önemçilikde betbagtçylykly hadysa bolan edara-kärhanalar bäsleşige gatnasp bilmeýär.

Bäsleşigiň ýeňijilerini yylan etmegiň tertibi:

1. Bäsleşigiň jemleri 2023-nji ýylyň dekabrynda Halkara Bitaplyk gününüň öňüsrysasynda jemlener we hödürleren teklilere guramaçlyk topary tarapyndan seljeme geçirilip, Türkmenistanyň Senagat we

gurluşyk önemçiligi ministrligine degişli edara-kärhanalardan gelen hödürnamalar esasynda ýurdumyz boýunça ýeňijiler saýlanar.

2. Türkmenistanyň Bitaplyk gününe çenli ýylyň geçen döwri boýunça gazanylan netijeleri göz öňünde tutup ýurdumyzyň durmuş-ykdysady ösüşine has mynasyp goşant goşan edara-kärhanalar bäsleşigiň ýeňijileri diýlip yylan edilýär. Zähmeti goramak, önemçiligi alyp barmak, işgärleriň saglygyny gorap saklamak boýunça şertleri üçin zähmetkeşler köpçüligine baha bermek bilen amala aşyrylýar.

3. Önümçiligiň öndebarýjylaryndan ýeňijileri kesgitlemeklik olaryň wezipe borçlary boýunça ýerine ýetiren işlerine, edilýän işiň aýratynlygyna laýyklykda gazanan iň ýokary zähmet üstünliklerine, tutanýerli we göreldeли zähmet çekişine, zähmet düzgün-nyzamyny berjaý edişine baha bermek bilen amala aşyrylýar

Bäsleşigiň jemi boýunça ýeňijileri şu aşakdaky tertipde bellemlei:

Baýrakly orunlara mynasyp bolan edara-kärhanalar we göreldeли, yhlasly zähmet çekip, hünär ussatlygyny görkezen kärdeşler arkalaşygynyň işjeň agzalaryna 1-nji orna 1 ýer, 2-nji orna 1 ýer, 3-nji orna 1 ýer Türkmenistanyň Kärdeşler arkalaşyklarynyň Milli merkezinin hem-de Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önemçiligi ministrliginiň Hormat hatlary we sowgatlary gowşurylar.

«Halal zähmet-ganatym, ajap durmuş halatym!» atly bäsleşigi Türkmenistanyň telewidenyé, radiogepleşikler we kinemografya baradaky döwlet komitetiniň ýaýlymlary ýazgy edýär.

MAKSAT – GURLUŞYKLARY MAGDAN DÄL GURLUŞYK SERİŞDELERİ BILEN ÜPJÜN ETMEK

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň *Galkynyşy* döwründe hormatly Prezidentimiziň baştutanlygynda döwletimiziň ykdysadyyetiniň ähli ugurlarynda, şol sanda senagat we gurluşyk önemçiligi pudagynda uly özgerişler, ösüşler gazanylýar. Yurdumyza senagat-durmuş maksatly binalaryň we desgalaryň, has oňaýly häzirki zaman ýasaýý jaýlarynyň, awtomobil hem demir ýollaryň, köprüleriň we beýleki desgalaryň gurluşyklary giň gerimde alnyp barylýar. Olaryň ýokary hilde we öz wagtynda gurlup ulanylma berilmeginde Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önemçiligi ministrliginiň bu desgalaryň gurluşyk işlerinde giňden ulanylýan dürli görünüsdäki we ölçeglerdäki magdan däl gurluşyk serişdelerini öndürýän kän müdirlikleriniň we hojalyklaşyň hem öz mynasyp goşandy bar.

Ministrliğiň düzümünde 4 sany kän müdirligi – Gökdepe, Kaka, Köýtendag we Balkan kän müdirlikleri hem-de 2 sany kän hojalygы – Bereket we Galaýmor kän hojalyklary hereket edýär.

Gökdepe kän müdirligi iň iri kän müdirlikleriň biridir. Bu müdirllik tarapyndan «Gökdepe», «Akdepe», «Garrykäriz», «Büzmeýin», «Kelete» we «Pöwrize» çig mal ýataklaryndan açık usulda çagyl-çäge garyndysy gazylyp alynýar we müdirligiň düzümindäki owradyjy-saýlayýjy fabriklerde gaytadan işlenilip, senagat taýdan dürli görünüsdäki we ölçeglerdäki magdan däl materiallaryndan 5-20 mm., 20-40 mm., 40-70 mm. ölçeglerdäki daş owuntygy, owradylyp baýlaşdyrylan çäge, çagyl-çäge garyndysy we but daşy taýýarlanylýar.

Ahal welaýatynyň Kaka etrabynda ýerleşýän Kaka kän müdirliginde («Gowşut», «Duşak» çig mal ýataklary), Lebap welaýatynyň Köýtendag etrabynda ýerleşýän Köýtendag kän müdirliginde («Garlyk», «Gowurdak», «Kelif», «Hojakiyam» çig mal ýataklary), Balkan welaýatynyň Balkanabat şäheriniň Jebel şäheresinde ýerleşýän Balkan kän müdirliginde («Daşrabat», «Balayışem», «Ufra», «Krasnowodsk», «Gyzylgáya», «Türkmenbaşy» çig mal ýataklary), Balkan welaýatynyň Gyzylarbat etrabynda ýerleşýän Bereket kän hojalygynda («Pürnuwar», «Ejeri» çig mal ýataklary) we Mary welaýatynyň Serhetabat etrabynda ýerleşýän Galaýmor kän hojalygynda hem dürli ölçegdäki daş owuntygy, ýuwlup baýlaşdyrylan çäge we çagyl-çäge garyndysy öndürilýär.

Ministrliğiň kän müdirlikleri we kän hojalyklary gurluşyk serişdeleriniň önemçiligidéne öndebarlyjy kärhanalaryň hatarynda bolmak bilen, olarda ýokary netijeler gazanylýar. Kärhanalarda hereket edýän owradyjy-saýlayýjy fabrikleri zerur bolan enjamlar, ätiýaçlyk shaýlary, maşyn-mehanizmler bilen yzygiderli üpjün etmek, işgärleriň zähmet şertlerini gowulandyrmak, zähmet goraglylygyny kepillendirmek boýunça talaba laýyk çäreler alnyp baryl-

ýar. Bu bolsa kän müdirlikleriniň we hojalyklarynyň işiniň ilerlemegine ýardam edýär.

Gahryman Arkadagymyzyň «Döwlet adam üçindir!» diýen şygaryndan ugur alyp, ýurdumyzyň welaýatlarynda ýörite söwda nokatlary açylyp, olarda daş owuntygy, owradyp baýlaşdyrylan çäge, çagyl-çäge garyndysy ýaly önümler raýatlara elýeterli nrhdan goýberilýär. Önümller «Türkmendemirýollary» agentliginden sargyt esasynda alynýan yük wagonlarynyň kömegin bilen söwda nokatlaryna eltilýär we olaryň üstü bilen ilatymza ýerlenilýär.

«Halkyn Arkadagly zamanasy» ýyly bolan 2022-nji ýylda ministrlilik boyunça magdan däl materiallaryň 9 392,0 müň kub metri öndürilip, meýilnama 105,3 göterim ýerine ýetirildi. Aýratyn hem Gökdepe kän müdirliginde meýilnama 111,3 göterim möçberde amal edilip, 4 895,2 müň kub metr magdan däl gurluşyk serişdeleri öndürildi. Şunda bitirilen işleriň pul hasabyndaky möçberi 51 894,9 müň manada barabar boldy.

Berkarar döwletimiziň täze taryhy döwründe eziz Diýarymyzda kabul edilen «Berkarar döwletiň täze eýýamynyň *Galkynyşy*: Türkmenistany 2022 – 2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy», «Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2022 – 2028-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasy», «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň ýasaýýş-durmuş şertlerini özgertmek boyunça 2028-nji ýyla čenli döwür üçin Milli maksatnamasy» boyunça alnyp barylýan işler ýurdumyzyň ähli künjegini öz içine alýar. Bu maksatnamalaryň çäklerinde ýurdumyzyň şäherleri, obalary we şäherçeleri abadanlaşdyrylyp, döwrebap enjamlar bilen enjamlaşdyrylan, adamlar üçin amatly bolan senagat, ýasaýýş-durmuş, ulag-kommunikasiya desgalarynyň ýüzlercesi, Merkezi Aziýada ilkinji «Akylly şäher» bolan Arkadag şäheri we başga birnäçe möhüm ähmiýetli desgalar gurulýar. Şol binalaryň we desgalaryň gurluşyklarynda Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önemçiligi ministrliginiň kän müdirliklerinde we hojalyklarynda öndürilýän magdan däl gurluşyk serişdeleri giňden ulanylýar.

Goý, Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň raýlatlarynyň aladasy bilen ýasaýan Gahryman Arkadagymyzyň hem-de Arkadagly Serdarymyzyň janlary sag, işleri rowaç, belent başlary aman bolsun!

Muhammetnepes ANNADURDYÝEW,
Türkmenistanyň Senagat we gurluşyk önemçiligi
ministrliginiň Gurluşyk önemçiliği müdirliginiň Magdan
däl serişdeler we metallurgiya bölüminiň başlygы.

К НОВЫМ ВЫСОТАМ РАЗВИТИЯ

Выступая на расширенном заседании Кабинета Министров Туркменистана 10 февраля текущего года по итогам социально-экономического развития страны в 2022 году, Президент Сердар Бердымухамедов подчеркнул: «Мы смогли сохранить высокие темпы роста национальной экономики. Таким образом, рост валового внутреннего продукта составил 6,2 процента, в частности в промышленном секторе данный индикатор равен 6,3 процентам, торговому – 8,9 процентам, аграрном – 5,7 процентам. Объём инвестиций увеличился на 14,2 процентам, товарного экспорта в сравнении с предыдущим годом – на 43,6 процента. В рассматриваемый период создано около 4 тысяч рабочих мест. Удалось удержать инфляцию в обозначенных пределах, сделаны новые шаги на пути наращивания мощи и конкурентоспособности нашей Отчизны».

В соответствии с нашим главным девизом «Родина является Родиной только с народом! Государство является государством только с народом!», являющимся продолжением принципа Героя-Аркадага «Государство – для человека!», большой вклад в эти достижения внесли строительно-промышленный и энергети-

ческий комплексы Туркменистана. Так, за прошлый год план по производству продукции и осуществлению работ в строительно-промышленном секторе был выполнен на 136 процентов, темп роста производства электроэнергии достиг 109,3 процента, а её экспорта – 124,6 процента.

Говоря же о конкретных примерах, то все мы помним, как 24 марта 2022 года, через несколько дней после своего всенародного избрания Президентом Туркменистана, Сердар Бердымухамедов принял участие в торжествах по случаю ввода в строй второй очереди коттеджного комплекса имени Мяликгулы Бердымухамедова Министерства внутренних дел в жилом массиве Чоганлы Багтыярлыкского этрата столицы, который гармонично вписался в архитектурный облик Ашхабада. А в конце года глава государства принял участие в открытии большого комплекса новых современных объектов – жилых домов, общеобразовательной школы, детского сада, торгово-развлекательного центра в западном жилом массиве столицы.

В настоящее время в соответствии с задачами Программы «Возрождение новой эпохи могущественного государства: Национальная программа социально-экономического развития Туркменистана в 2022–2052

годах» и «Программы Президента Туркменистана по социально-экономическому развитию страны в 2022 – 2028 годах» в прошлом году активно велась работа по возведению во всех регионах неповторимых архитектурных ансамблей, офисных зданий, комфортабельного жилья, оснащённых по последнему слову техники крупных производственных предприятий.

Так, например, с участием Президента Туркменистана в прошлом году были введены в эксплуатацию много-профильная больница на 400 мест в городе Туркменбashi, а также многопрофильная и онкологическая больницы, построенные в городе Дашогузе, современный коттеджный комплекс «Rowaç», пополнивший курортную инфраструктуру Национальной туристической зоны «Аваза».

В этой связи следует отметить, что глава государства неоднократно акцентировал внимание на важности бесперебойного обеспечения новостроек качественными стройматериалами, подчёркивая необходимость ускорения работ по созданию мощной отечественной промышленности, производству импортозамещающей продукции и широкому освоению местных сырьевых ресурсов, которыми так богата туркменская земля.

Поэтому в перечне продукции, выпускаемой сегодня предприятиями отечественной стройиндустрии, – стекловолокнистые трубы и многое другое.

В Туркменистане осуществляется большая работа, направленная на техническую и экономическую стабилизацию действующих промышленных производств, их модернизацию и реконструкцию, а также строительство новых заводов и предприятий, специализирующихся на выпуске импортозамещающей и экспортно-ориентированной продукции (цемента, облицовочных камней, стеклоблоков, керамзита, каолина, ограждающих бордюров).

Так, в целях наращивания в стране мощности стекольного производства, в июле 2022 года глава государства подписал Постановление о строительстве цеха по выпуску 100 тонн стекольной продукции в сутки в Геоктепинском этрале Ахалского велаята. В настоящее время продолжается возведение новых цементных заводов, а также завода по производству керамико-декоративных плит и санфаянсовой продукции.

Более того, сегодня в Туркменистане активно ведутся геологические изыскания по выявлению новых

месторождений полезных ископаемых, результаты которых напрямую служат наращиванию потенциала производственного комплекса и увеличению объёмов выпуска высококачественных стройматериалов и другой продукции, широко востребованной в стране и за рубежом.

В своём выступлении на Довлет Маслахаты в сентябре прошлого года, Президент страны Сердар Бердымухамедов отметил: «Энергетическая промышленность – одна из ключевых отраслей национальной экономики. В результате дальновидных инициатив Героя-Аркадага построены газотурбинные электростанции, проложены линии электропередачи, что превратило Туркменистан в страну-экспортера электроэнергии».

Новым крупным объектом электроэнергетики страны стал Центра ремонта и сервисного обслуживания энергетического оборудования, построенный в Бузумейинском этрале столицы торжественное открытие которого состоялось в июле прошлого года с участием главы государства. Он предназначен для ремонта основного оборудования мощных энергетических объектов, построенных во всех регионах страны, что позволит сократить время и расходы на данные услуги, а также будет способствовать подготовке высококвалифицированных специалистов соответствующего профиля.

Строительство этого Центра, в котором внедрены 55 единиц специализированного оборудования и передовые технологии американской компании «General Electric», осуществила компания «Çalik Enerji». Здесь создано более 120 рабочих мест и обеспечены оптимальные условия для труда. Инфраструктура комплекса включает профильные цеха, лабораторию, административный корпус, конференц-зал, архив, склад, технические, подсобные и другие необходимые помещения. Все работы здесь производятся с высоким качеством и при строгом соблюдении экологических норм. Центр, возведённый на базе прогрессивных технологий, является единственным предприятием сервисного обслуживания данного профиля в Центральной Азии.

Следует отметить также, что в эру Возрождения новой эпохи могущественного государства под руководством Президента Сердара Бердымухамедова успешно реализуется масштабный проект по созданию кольцевой энергосистемы страны, что послужит надёжному энергоснабжению городов и сёл, решению важных задач социально-экономического развития. Продолжается строительство станции по генерации солнечной и ветряной электроэнергии в этрале Сердар Балканского велаята, которая будет вырабатывать экологически чистую энергию, обеспечивая

надёжное и бесперебойное электроснабжение потребителей в населённых пунктах вокруг Туркменского озера.

Одной из главных целей дальнейшей модернизации энергосистемы Туркменистана является значительное расширение возможностей экспорта туркменской электроэнергии в сопредельные государства. Показательным в этом отношении стало всестороннее сотрудничество с Афганистаном и прилагаемые Туркменистаном усилия по всемерной поддержке народа дружественной страны. Особое внимание в данной связи уделяется реализации крупных международных проектов, важнейший из которых – прокладка высоковольтной линии электропередачи Туркменистан – Афганистан – Пакистан (ТАП), которая станет реальным вкладом не только в укрепление стабильности и безопасности в соседнем государстве, но и в устойчивое социально-экономическое развитие региона в целом.

Нельзя не обратить внимания на слова Президента Сердара Бердымухамедова на историческом заседании Довлет Маслахаты в сентябре 2022 года о том, что «четвёртая промышленная революция, подразумевающая глобальную комбинацию физических, цифровых и биотехнологий, требует новых идей, создания инновационных производств. В этой связи, благодаря дальновидной и масштабной инициативе Героя-Аркадага, в нашей стране создана электронная промышленность, которая стала новой и в то же время интенсивно развивающейся сферой национальной экономики».

Действительно, в настоящее время Туркменистан поставляет на мировой рынок конкурентоспособные смарт-телефоны, ноутбуки, планшеты, моноблоки, компьютеры с сенсорными мониторами. В этом плане одним из ключевых факторов дальнейшего развития является создание в нашей стране новых предприятий по выпуску коммуникационной, промышленной и автомобильной электроники, медицинской и компьютерной техники, электронных товаров.

В последние годы большое внимание было уделено и развитию химической промышленности, увеличению производственных мощностей и цифровизации профильных предприятий, расширению спектра выпускаемой продукции, внедрению передовых технологий. Так, в апреле 2022 года в Марыйском этрале состоялось открытие завода по выпуску технического углерода – химического продукта, востребованного в различных секторах промышленности.

Крупные изменения в строительно-промышленном комплексе произойдут и в текущем 2023 году, когда в экономику страны за счёт всех источников финансирования будет инвестировано 37 миллиардов 400 миллионов манатов. На строительство объектов

производственного назначения планируется направить 20 миллиардов 800 миллионов манатов, социального назначения – 16 миллиардов 600 миллионов манатов, что составит 55,6 процента и 44,4 процента от совокупного объёма инвестиций по стране соответственно.

В нынешнем году за счёт всех источников финансирования предусматривается сдать в эксплуатацию 1 миллион 58,5 тысячи квадратных метров жилья. В рамках Инвестиционной программы будет запущено возведение целого ряда объектов и сооружений в столице и регионах с целью улучшения социально-бытовых условий жизни населения. Например, в Ашхабаде планируется приступить к строительству Международного центра педиатрии на 160 мест, Центра стоматологии, Международного научно-клинического центра онкологии на 500 мест и Центра культуры на 4000 мест.

Предусматривается также завершить возведение ряда объектов, к примеру, в Ашхабаде – комплекс зданий Академии государственной службы при Президенте Туркменистана, 23 жилых дома в массиве Парадат-7 и водоочистное сооружение мощностью 150 тысяч кубометров питьевой воды.

Помимо них, в эксплуатацию будут сданы первая очередь нового современного административного центра Ахалского велаята – города Аркадаг, являющегося одним из крупнейших проектов в масштабах региона, новые сёла в генгешликах Копетдаг и Овадандепе Гектепинского этрала, а также современная конюшня, предназначенная для содержания 600 ахалтекинских скакунов.

В нынешнем году войдут в строй высоковольтные воздушные линии электропередачи Ахал – Балкан и Балкан – Дашогуз, участок Теджен – Мары автобана Ашхабад – Туркменабат, 15 средних школ и 3 детских сада, а также будут выделены значительные средства на прокладку автодорог, систем связи, водо-, газо-, энергоснабжения и строительство очистных сооружений.

В заключение отметим, что итоги социально-экономического развития страны в 2022 году стали убедительным свидетельством того, что Туркменское государство в условиях общественно-политической стабильности уверенно идёт по пути инновационно-индустриальной модернизации национальной экономики, опираясь на поступательное развитие строительного, промышленного, химического и электроэнергетического комплексов независимого нейтрального Туркменистана.

**Джуманазар КАРАДЖАЕВ,
политолог, Национальный центр
профсоюзов Туркменистана.**

— 01 / 2023.

Türkmenistanyň Prezidenti Serdar BERDIMUHAMEDOW:

— Biz Garaşsyz döwletimiziň hemişelik Bitaraplyk hukuk ýagdaýyna eýerip, dünýäniň ýurtlary we halklary bilen dostlukly, hoşniyetli goňsuçylyk gatnaşyklaryny alyp barýarys.

MERKEZİ AZIÝA SEBITİNDE TÜRKMENISTANYŇ HALKARA SYÝASY GATNAŞYKLARY ÖSDÜRİLÝÄR

Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň daşary syýasaty Türkmenistanyň Konstitusiyasy, Türkmenistanyň konstitusion kanunlary, beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary, halkara hukugynyň umumy ykrar edilen ýörelgeleri we kadalary, şeýle hem Türkmenistanyň gatnaşyjan halkara şertnamalary hem konwensiýalary esasynda amala aşyrylyar.

Türkmenistan «Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022 – 2052-nji ýyllarda durmuşykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasynda» kesgitlenen, Türkmenistanyň Prezidentiniň derwaýys başlangıçlaryndan gelip çykýan, Türkmenistanyň Hökümeti tarapyndan daşary syýasatyň ösdürilmeginde ileri tutulýan uzakmöhletleyin we gysgamöhletleyin maksatlaryň hem-de wezipeleriň nazarda tutulmagynda hoşniyetli goňsuçylyga, deňhukuklylyk we birek-birege hormat goýmak, özara bähbitlilik ýörelgelerine esaslanýan halkara hyzmatdaşlygy dowam edýär.

Türkmenistan giň gerimli halkara hyzmatdaşlygyny durmuşa geçirmek we parahatsöýjilik hem-de naýbaşy

ynsanperwer gymmatlyklaryň ileri tutulmagy ýaly belent maksatlara eýermek bilen, parahatçylagy we howpsuzlygy uppün etmek, ýurdu-myzyň hemişelik Bitaraplyk hukuk ýagdaýyny halkara giňşligine ýaýmak, daşary ykdysady gatnaşyklary okgunly giňeltmek we diwersifikasiýalaşdymak, durnukly ösüše hem-de halkara gatnaşyklaryň has ynsanperwer bolmagyna ýardam bermek ýaly esasy wezipeleri ýerine yetirimekden ugur alýar.

Türkmenistan sebitde, ilkinji nobatda, goňşy döwletler bilen özara gatnaşyklarynyň pugtalandyrylmagyna aýratyn üns berýär we dostluk, ynanyşmak, hoşniyetli goňsuçylyk hem özara bähbitli hyzmatdaşlyk ýagdaýyny döremekde tagalla baryny edýär. Şuňuň bilen baglylykda ýurdumyz Merkezi Aziýa döwletleriniň gatnaşmagynda dürli görnüşdäki hyzmatdaşlyklaryň netijeliliginí ýokarlandyrmagá işjeň gatnaşýar. Syýasy-diplomatik, ykdyssey, söwda, ýangyç-energetika we ekologiya, medeni-ynsanperwer ugurlarda halkara hyzmatdaşlygynyň häzirki zaman usullaryny işläp taýýarlamaq boýunça halkara guramalary bilen «Merkezi Aziýa+1» formatlaryň, şol sanda, «Merkezi Aziýa – Yewropa Bileleşigi», «Merkezi Aziýa – Russiya», «Merkezi Aziýa – ABŞ», «Merkezi Aziýa – Hytaý», «Merkezi Aziýa – Hindistan» «Merkezi Aziýa – Ýaponiya», «Merkezi Aziýa – Koreýa Respublikasy» dialoglarynyň çäklerinde hem netijeli hyzmatdaşlygy dowam etdirýär.

Merkezi Aziýa Aziýa yklymynyň örän giň çäklerini öz içine alýar. Bu sebit ýurtlarynyň şöhrata baý köpasyrlyk taryhy we medeni mirasy sebitiň geljeginiň uly ösüslere beslenjekdiginiň kepili bolmak bilen, dünýäniň iri döwletleriniň hem-de syýasy merkezleriniň ünsüni barha özüne çekýär. Bu ýöne ýerden däl, sebäbi dünýä ýaň salan imperiýalaryň dörän ýeri bolan biziň topraklarymyz üçünji müňýyllykda täze galkynyşa eýe bolýar. Merkezi Aziýa döwletleri ägirt uly dürli ugurly mümkünçiliklere eýedir. Olaryň durmuşa geçirilmegi umumy abadançylygyn, rowaçlygyň hem-de önegidisiň bähbitlerine laýyk gelýär. Biziň ýurdumyz sebit hyzmatdaşlygyny ösdürmäge yzygiderlikli, sazlaşyklı hem-de toplumláýyn çemeleşmek ugrunda çykyş edýär. Bu bolsa sebitiň diňe bir yklym däl, eýsem, ählumumy derejede hem ornunyň artýandygyny gözönünde tutmak bilen, aýratyn möhüm ähmiýete eýe bolýar.

Soňky ýyllarda Merkezi Aziýa sebitiniň döwletleriniň ýolbaşçylarynyň we wekilleriniň arasynda syýasy, ener-

tika, ulag ulgamy, ynsanperwer gatnaşyklar, medeniyet, ylym-bilim we beýleki möhüm ugurlar boýunça konsultatiw duşuşyklar, forumlar, sammitler, dialoglar, sergiler we başga wajyp çäreler yzygiderli geçirilýär. Bu çäreleriň netijeleri hazır Merkezi Aziýa döwletleriniň arasynda syýasy-diplomatik gatnaşyklary işjeňleşdirmekde, bilelikdäki ykdysady taslamalary durmuşa geçirmekde, halklaryň arasyndaky ynsanperwer gatnaşyklary giňeltmekde öz beýanyны tapýar. Bu möhüm ähmiyetli çärelerde biziň Garaşsyz, hemişelik Bitarap döwletimiz uly işjeňlik bilen gatnaşyár.

Türkmenistan sebitde parahatçylygy, howpsuzlygy hem-de durnukly ösüşi üpjün etmäge gönükdirilen halkara başlangyçlary bilen yzygiderli çykyş edýär we döwletimiziň başlangyçlary Birleşen Milletler guramasy we beýleki abrayly halkara guramalary tarapyndan uly goldawa mynasyp bolýär.

Türkmen halkynyň Milli Lideri, Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň Başlygy Gurbanguly Berdimuhamedowyň Milli Geňeşiň, jemgyyetçilik wekilleriniň Arkadag Serdarly bagtyýar ýaşlar ýyly diýip yylan edilen 2023-nji ýylyň 21-nji ýawarynda geçirilen bilelikdäki mejlisinde eden çykyşynda: «Biz dünyäde deňi-taýy bolmadık, Birleşen Milletler Guramasy tarapyndan iki gezek ykrar edilen hemişelik Bitaraplyk syýasatyny alyp barýarys. Geljekde-de Bitarap Watanyňz parahatçylyk söýüjilikli daşary syýasat strategiyasyny dowam etdirmek bilen, ikitaraplaýyn we köptaraplaýyn esasda özara bähbitli, deňhukukly hyzmatdaşlygy giňelder. Goňşy döwletler bilen däp bolan dostlukly gatnaşyklary berkidip, yklymyň ähli ýurtlary bilen netijeli hyzmatdaşlygy yzygiderli ösdürer» diýip nygtady. Munuň özi halkara hyzmatdaşlyga giň gerim bermegiň häzirki döwürdäki wajypligyny aýdyňlygy bilen şöhlelendirýär.

Merkezi Aziýanyň döwlet Baştutanlarynyň konsultatiw duşuşyklary syýasy özara hereketleriň şu görünüşiniň esaslydygyny, peýdalydygyny hem-de ýokary netijelidigini ynamly görkezdi. Ol birek-biregiň eýerýän ýörelgesini bilmäge we oňat düşünmäge mümkünçilik berýär, sebitdäki hyzmatdaşlygyň barşy we ugurlary barada bitewi garayşyň kemala gelmegine ýardam edýär, Merkezi Aziýada bolup geçyän ýagdaýlara öz wagtynda hem-de çeyé täsir etmäge mümkünçilik döredýär, hyzmatdaşlaryň bähbidini nazarda tutup, milli ileri tutulýan ugurlary yola goýmaga kömek edýär.

2021-nji ýylyň 6-njy awgustynda «Awaza» milli syýa-hatçylyk zolagynda geçirilen Merkezi Aziýanyň döwlet Baştutanlarynyň 3-nji konsultatiw duşuşygynda eden çykyşynda milli Liderimiz «Şeýle görnüşdäki duşuşygyň örän wajypdygyny, baş döwletiň ählisiniň Liderleriniň goldawyndan peýdalanylýandygyny görkezip, bize Merkezi Aziýa sebitini ösdürmek baradaky esasy meseleleri ynaňşmak we işewür ýagdaýda ara alyp maslahatlaşmaga mümkünçilik döredýändigini görkezýär» diýip belledi.

Energetika Merkezi Aziýa döwletleriniň ykdysadyýetiniň esasy düzüm bölegi bolup durýar. Biziň ýurdumyzyň başlangyç bilen çykyş etmeginde, ykdysady ösüşin möhüm ýagdagýy hökmünde energiýa serişdeleriniň iberilişiniň ygytbarlyly-

gy we durnuklylygy barada BMG-niň Baş Assambleýasynyň Kararnamalaryny sebitiň döwletleriniň birnäçe gezek we biragyzdan goldamagy munuň subutnamasy boldy.

Merkezi Aziýa döwletlerinde BMG-niň resminamalaryna esaslanyp, sebitiň içinde energiýa geçirijilere olan islegleri kanagatlandyrmak bilen birlikde, halkara üstaşyr geçelgeler arkaly dünyä bazarlaryna çykarmaga gönükdiliren howpsuz, durnukly energetika hyzmatdaşlygy üçin oňaýly syýasy-hukuk we ykdysady şartler döredilýär.

Ulag ulgamy Merkezi Aziýa döwletleriniň hyzmatdaşlyk gatnaşyklarynyň möhüm ugry bolupdy we şeýle bolmagynda galýar. Döwletimiziň ulag diplomatiýasy dünyä derejesinde öz ykrarnamasyny tapýar. Türkmenistanyň başlangyjy bilen BMG-niň Baş Assambleýasynyň ulag ulgamy, ulag-üstaşyr geçelgeleri, ulaglaryň dürli görnüşleりniň özara baglanyşygynyň durnukly ösüše täsiri babatda kabul eden Kararnamalary muňa aýdyň şaýatlyk edýär. Ýurdumyza ulag we kommunikasiýa toplumynyň kada-laşdyryjy-hukuk binýady pugtalanyar, awtomobil, demir ýol, deňiz we derýa, howa ýollary ulgamlary utgaşdyrylýär. Şunlukda, bir bitewi ulag ulgamy emele gelyär. Şeýle özgertmeleriň netijesinde harytlaryň özüne düşyän bahsyndaky ulag çykdaýlary ep-esli derejede peselýär. Bu, ilkinji nobatda, logistik merkezleriň, sanlylaşdyrmagyň, maglumat tehnologiyalarynyň we ulag gatnawlarynyň ygytbarlylygynyň, netijeliliginiň, howpsuzlygynyň üpjün edilmegi arkaly gazanylýar.

Hazar denzi Merkezi Aziýa ýurtlaryny dünyä bilen baglanyşdyryýär. Bu ýerde netijeli hyzmatdaşlyk üçin sebitiň ýurtlaryna diýseň oňat mümkünçilikler açylýar. Şol mümkünçilikleri doly ulanmaga Türkmenistanyň öne sürüän başlangyçlary möhüm ugur bolup hyzmat edýär.

Häzirki döwürde milli Liderimiziň halkara gatnaşyklaryny täze filosofiýasy hökmünde öne süren «Dialog – parahatçylygyň kepili» atly başlangyjyny has-da ilerletmek üçin uly mümkünçilikler açylýar. Hemişelik Bitarap Türkmenistanyň halkara gatnaşyklarynda amal edýän parahatçylyk, ynanyşmak, dialog, dost-dogonlyk gatnaşyklary ýaly nusgalyk başlangyçlary Birleşen Milletler Guramasy, dünyä jemgyyetçiliği tarapyndan giň goldawa eýe bolýär. 2022-nji ýylyň 6-njy dekabrynda Türkmenistanyň başlangyjy esasynda BMG-niň ýörite Kararnamasy bilen «2023-nji ýyl – Parahatçylygyň kepili hökmünde dialogyň halkara ýyly» diýip yylan edilen ýylymz yülüleyişli ösüslere, uly rowaçlyklara beslensin. Gahryman Arkadagymyzyň, Arkadagly Serdarymyzyň janlary sag, ömürleri uzak, il-yurt bähbitli, umumadamzat ähmiyetli tutumly işleri rowaç alsyn!

**Kerim SAPARMUHAMMEDOW,
Perhat MAHREMOW,**
**Türkmenistanyň Daşary işler ministrliginiň Halkara
gatnaşyklary institutynyň seljeriň we strategiki
meýilleşdiriš hünäri boýunça magistrantlary.**

GURLUŞYK ÖNÜMÇILIGINIŇ DÜÝNÜNDEN HÄZIRKI GÜNE ÇENLİ YOLLAR-ÝODALAR

Halypa binagär Ýazmyrat aga gürrüň berýärdi. Ol: «Hanha, türkmeniň ruhy deýin belent, kalby kimin güzel binalar. Şol binalary gurýanam öz şägirtlerimiz, olary gurmak üçin önemçilik harytlaryny, gurluşyk materiallaryny öndürüyänem öz ýaşlarymuz. Şeýle belent, göze gelüwli, biri-birine, hasam şäher gurluşygyna sazlaşýan binalary gurmak üçin biziň Lebap, Bäherden, Balkan sement zadowlarymuz, «Demirbetonönümleri», «Türkmendemirönümleri» kärhanalarymuz importyň ornuny tutýan döwrebap gurluşyk önümlerini öndürmegi dowam etdirýärler» diýdi-de, atasy Jumamyrat Nazaraksagal oglunyň özüne: «Eý, ogul, seniň ata-babalaryň bolan dana pederlerimiz döwlet gurujuy, bina galdyryjy, döredijilikli işleyän, gurluşyk önümlerini oýlap tapyjy, dörediji, dürlü hajatlar üçin önum öndürjii halk bolandyr. Adamzat döräli bari ilki ýashamak üçin certek galdyran, kümeler guran pederlerimiz ýuwaş-ýuwaş haýwan derilerini çatyp, ýere kakylan syryklaryň daşyny örtüp, öý galdyrmak arkaly ýuwaş-ýuwaş alty we sekiz ganat ak öýler gurmagyň tärlerini ele alan pederlerimiz ýuwaş-ýuwaş palçyldan, şykgy toýundan, çig hem bişen kerpiçlerden uly binalar, ýasaýyış jaylaryny, galalary, öz döwrüniň uniwersitetleri bolan medreseleri, kitaphanalary, şäherleri gurup, dünýä halklaryny haýra-na galdyrmagy hem başaran halkdyr» diýenlerini özüce täzeden ýugrup, bu ýerde oturanlara gürrüň berýärdi. Ol ýene: «Halkemyzyň baş müň ýyldan gowrak wagtyň dowamynda geçen ömür ýollary diýseň gyzyklydyr. Olaryň guran şadöwletleri bolan Gun, Seljuk, Osman imperiyalary dünýä halklaryna haýrana galdyryp, öz döwrüniň çar tarapy dagly, gumly, beýik seňherli, galaly Amullary, Hojaidat galalary, Çandybil, Yaňykent, Nusaý, Merw, Köneürgenç we beýleki şäher-kentleri,.. dünýä ýaň salan, hemmeleri haýrana goýan garaşsyz döwletleri hakynda dessanlar, şadessanlar ýazylandyr.

Murgap derýasynyň aşaky hanasynda alnyp barlan ga-zuw-agtaryş işleriniň dowamynda Margiananyň bürünç zamanynyň Togalak, Ajguýy, Taýyp, Adambasan, Egribogaz, Kelleli ýaly arheologiki açыslary türkmen topragynyň çağindäki gadymy Merwiň bürünç zamanynda özbolmuşly jaýgurluşyk ösuslerine eýe bolandygy hakyndaky hakyka-ty dünýä ýaýdy. Ol ýerde geçirilen arheologik gazuw-agta-

ryş işleri miladydan ozalky üçünji müňýyllygyň ahyrynda hem-de ikinji müňýyllykda gadymy Murgabyň akan hanasynyň ugrunda görlüp-eşdilmedik medeni durmuşyň, siwilizasiýasynyň dörändigi hakynda düýpli işler halk köpçüligine ýetirildi. Ol ýerde saklanyp galan gurluşyk serişdeleri şol döwrüň binagärliginiň derejesini we onuň uly, görlüp-eşdilmedik ösus ýolunu ötendigini äleme ýaýdy. Bu şäheriň bürünç eýyamynyň arheologik ýadygärlilikleriniň gurluşyklarynda toýun palçygyna saman garylan gönüburçly çig hem bişen kerpiçler, keramiki önümler, binalaryň suwaglary üçin ulanylan ot-çöp, hek, gips, dag daşlary agaç önümleri ata-babalarymyzyň gurluşyk önümlerini nä derejede ýerli-ýerinde ulanandygyny görkezýär. Bu gurluşyk önümlerinde geçirilen ýlmy-barlaglar şäheriň öz döwründe gurluşyk önümleriniň diñe bir çig kerpiçden ybarat bolman, eýsem onuň gurluşygynada bişen kerpiçleriň hem giňişleýin ulanylandygyny görkezdi. Bu ýerde ulanylan kerpiçler ölçegleri boýunça beýleki kerpiçlerden diýesen tapawutlanýandygy bu ugurdan iş alyp baran alymlarda has-da depginli işlemäge höwes döredendir diýmäge esas bolup hyzmat edýär. Ol ýerde tapyлан gymmatlyklar bina-gärlilik çözgütleri esasynda gurluşykçylaryň toýun palçyklary bişirmegiň we galyba salmagyň müň ýyllyklaryň dowamında dörän tejribeleri esasynda täze ölçege we bişiriliş tehnologiyasyna eýe bolan bişen kerpiçleriň ilkinji görnüşleri hasap edilýär. Kerpiçlerde, diwaryň ýüzündäki suwaglarda samanyň saklanyp galmagy ak bugdaýyň ilkinji Watany bolan türkmen topragynda gallanyň hem gerekli mukdarynyň ekilip, ösdürilip ýetişdirilendigini görkezýär. Elbetde, ösen siwilizasiýalaryň dörän, özuniň asyrlaryň jümmüşiniň gözbaş alýan ýol-ýörelgesi, edim-gylymlary, ruhy hem medeni mirasy bilen halkara bilermenleriniň ünsüni özüne çekýän ýurtlaryň biri bolan türkmen topragy müňýyllyklaryň dowamında dünýaniň jaý-gurluşyk medeniyetiniň umumy ösuslerine mynasyp goşantlar goşan, şonuň üçin hem dünýä taryhy-medeni ösusleriniň çäkle-rinde gadymylygy boýunça Hytaý, Hindistan, Müsür, Mesopotamiýa ýaly ýürtlaryň deňesinde goýulýan, hormat bilen cemeleşilýän ýer-ýurt hökmünde ak bugdaýyň ilkinji Watany bolmak bilen, bu ýerde jaý-gurluşyk önemçiliği, maldarçylyk medeniyetleriniň hem ösendigine bizde bar

bolan taryhy maglumatlar şaýatlyk edýär. Munuň hakykatdan hem şeýledigine «Daş eýýamy-paleolit», ondan soňraky «Ortaky daş döwri-mezolit», şeýle hem «Täze daş eýýamy-neolit» diýlip atlandyrylýan döwürlere degişli taryhy tapyndylaryň ýuze çykarylmagy hem munuň şeýledigine subutnamalardandyr. Irki ekerançylyk medeniyetiniň ýuze çykan döwürlerinde dana ata-babalarymyzyň Ýylgynly, Göksüýri, Namazgähdepe, Garadere ýaly oturymly yerleri, şol döwrün ýasaýyış-durmuş ýagdaýyny beýan edýän ajaýyp gurluşyklaryň galyndylary arkaly dünyä alymlarynyň ünsüni özüne çekýär.

Türkmenistanyň çäginde neolit döwründe gurluşyklary materialy bolan hekiň ýuze çykarylmagy bilen ol gurluşyklar jaylaryň pollarynyň we diwarlarynyň suwaglarynda giňden ulanylyp başlandy. Eneolit döwründe hekiň giňden ýaýrap, gipsiň hem ýuze çykmagy netijesinde düýpli gurluşyklary alyp barmaga şartteriň döredilmegi bu ugurda täze ösüşleriň amala aşyrylmagyna şert döretti. Gipsiň Margiananyň bürünç zamanasynyň arheologiki tapyndylarynda hem duşmagy netijesinde onuň arassa alnyp barylýandygy we gurluşyklary işlerinde giňden ulanylýandygy we gips almak üçin hek daşlarynyň ýerleşyän ýerleriniň daşda ýerleşyändigine garamazdan, onuň çäginde Köpetdagyr eteginden hem getirilýändigi guwandyryjy ýagdaýdyr. Bu ugurda Köpetdagyr etegi in ýakyn aralykdyr we ýerleşyän ýeri baradaky maglumatlar gadymy döwürden başlap, nesilden-nesle müňýlliyklaryň dowamynnda geçirilipdir. Şeýle sebäplere görä, hek daşlarynyň alynyan ýerleri ýatdan çykarylmandyr. Getirilen hek daşlary Margiananyň özünde hem işlenip, gips we hek alnypdyr. Gadymy dünyäde gipsiň alnyşy, işlenilişi, gurluşyklar ularnylyşy ýerli binagärleriň iş tejribeleri esasynda ýuze çykandygyny geçirilen ylmy-barlag işleri subut edýär.

Ata Watanymyz Türkmenistanyň çäginde Margiananyň bürünç zamanasynyň binagärliginde ulanylan gurluşyklary materialynyň ýuze çykarylmagy biziň taryhy-medeni gymmatlyklarymyzyň gadymy dünyäde hem binagärlilik medeniyetiniň ösmegine mynasyp goşant bolupdyr diymäge esas döredýär.

Biz şu ýerde Garaşsyzlyk döwründe ýurdumyzyň Senagat we gurluşyklary önümciliği ministrliginiň döredilip, onuň garamagyndaky senagat kärhanalarynda öndürilýän semeniň, magdan däl materiallaryň, metal önümleriniň, aýnanyň, diwar materiallarynyň, gurnama demirbetonynyň we iri panelli jaý gurluşyklary önümleriniň, keramzitiň, kaoliňiň, gipsiň we maşyngurluşyklary önümleriniň ýurdumyzyň gurluşyklary senagatynda, şeýle hem halkara derejesinde uly islegden peýdalanyandygy barada aýtmak bilen, häzirki döwürde bu ugurda gazanylýan diýeş uly ösüşler haýkunda hem ýazyp, ile ýetirmäge mümkünçigimiziň bardygyny aýtmalydyrys. Ministrligiň önümcilik düzümleri bolan «Bäherden», «Balkan», «Lebap» sement zadowla-

rynyň, Gökdepe, Kaka, Balkan, Köýtendag kän müdirlikleriniň, Bereket, Galaýmor kän hojalyklarynyň, «Türkmen aýna önümleri» kärhanasynyň, «Türkmendemirönümleri», «Nebitmaş» döwlet kärhanalarynyň, «Demirbetonkonstruksiýa» kärhanasynyň, Keramzit zawodynyň, Gazbeton öndürýän zawodyň, «Polimer önümleri» zawodynyň, Demir mehaniki kärhanasynyň, şonuň ýaly-da «Türkmenmermer» ýapyk görnüşli paýdarlar jemgyjetiniň önümcilikde gazanýan netijeleriniň hem hele-müçek däldigini görkezmek biziň üçin gyzyklydyr.

Merkezlesdirilen ýylylyk, elektrik, gaz we suw ulgamalary bilen üpjün edilen, ýanaşyk ýerleri göwnejaý abadanlaşdyrylan, çagalaryň oýun meýdançalary we sport bilen meşgullanmak üçin meýdançalar göz önünde tutulan bu binalaryň daş-towereginde gök zolaklaryň döredilendigi, dürli güller ösdürilip yetişdirilip, häzirki zaman ýsyklandyrış ulgamyna birikdirilendigi sebäpli binalar şäheriň gözelligine gözellik goşar. Durmuş infrastrukturasyny emele getirýän binalar şäheriň gözelligine sazlaşýar. Edara binalaryndan başlap, ýasaýyış jaý toplumlaryny, dürli beýleki maksatlı köşgi-eýwanlary, bakja-baglaryny öz içine alýan binalar biri-biriniň üstünü ýetirmek arkaly şäheriň sazlaşgyny üpjün edýär. Taslama işleri ýerine ýetirilende yzygiderli edebiýat çeşmelerinden nazary bilimler öwrenilip we internet maglumatlaryndan peýdalananmak arkaly binagärlilik-gurluşyklary işlerini barha we barha kämil ele alýan milli hünärmenlerimiziň mundan beýlägem işleriniň rowaçlanmagyny arzuw edýär.

Türkmenistanyň at gazanan arhitektory hökmünde özünü birkemsiz görkezen Milli Liderimiziň, şeýle hem Arkadagly Serdarymyz Serdar Berdimuhamedowyň binagärlilik-gurluşyklary taglymatyndan gözbaş alýan şähergurluşyklary maksatnamasyny üstünlikli durmuşa geçirmegiň uzak möhletli netijesi, ak mermerli paytagtymyzyň has rowaçlanýan, ýokary derejede ösen, kuwwatly döwletiň paytagty hökmündäki derejesine doly kybap gelýändigiň görkezýär. Ata Watanymyzy we halkymyzy rowaçlyklar ýoly bilen ösüşiň täze belentliklerine alyp barýan mährinan Arkadagymyzyň, hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň janlary sag, ömürleri uzak, il-ýurt hem umumyadamzat bähbitli alyp barýan tutumly işleri mundan beýlak hem rowaçlyklara beslensin!

**Ahmetnur NURMUHAMMEDOW,
S. A. Nyýazow adyndaky Türkmen oba hojalyk
uniwersitetiniň Magtymguly adyndaky
ilkinji ýaşlar guramasynyň başlygy,**

**Şahymuhamed ŞAHÝÝEW,
şol uniwersitetiň Magtymguly adyndaky
ilkinji ýaşlar guramasynyň başlygynyň orunbasary.**

— 01 / 2023. —

IMPORTYŇ ORNUNY TUTÝAN ÖNÜMLERI ÖNDÜRMEK ŞERTİNDE SENAGAT KÄRHANALARYNYŇ MARKETING BOÝUNÇA IŞI

Gaһryman Arkadagmyzyň paýhasly we öňden görüsü syýasaty netisesinde 2022-nji ýylda ýurdumyzda ýeterlik derejede ýokary we durnukly ykdysady ösüş hem-de maliye durnuklylygy üpjün edildi.

Garaşsyz, hemişelik Bitarap döwletimizin ähli ugurlarda örän çalt depginler bilen ösyän döwründe «Berkarar döwletiň täze eyýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022 — 2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasyna» laýyklykda, ýurduň pudaklarynyň bäsdeşlige ukypliygyny ýokarlandyrmak we 2028-nji ýyla čenli döwürde halkara zähmet bölünişiginde özuniň mynasyp ornuny eýelemek boýunça çäreler amala aşyrylýar.

Häzirki wagtda döwletimiziň ykdysady syýasaty durnukly, deňeçer ykdysady ösüsü üpjün etmäge, milli ykdysady yetimiň ulgamlarynyň bäsdeşlige ukypliygyny, zähmet öndüriligidini ýokarlandyrmagá, ýerli önemciliğin hasabyna içerki bazaryň zerurlyklaryny ýokary derejede kanagatlandyrmagá we eksport mümkünçiliklerini artdyrmaga gönükdirilendir. Bu maksatlara ýetmek üçin, Türkmenistanyň Hökümeti tarapyndan milli ykdysady yetimiň ýokary depginli ösüşini üpjün etmekde, mayá goýum işeňligini ýokarlandyrmakda, häzirki zaman halkara tejribelerini we döwrebap tehnologiyalary hem-de sanly ulgamy ykdysadyýete omaşdymakda, ilatymyzyň ýasaýyşdurmuş şartlarını has-da gowulandyrmakda ägirt uly işler durmuşa geçirilýär. Yurdumyzyň daşary söwda dolanyşygynda düýpli özgertmeler amala aşyrylyp, daşary ýurtlardan getirilýän önumleriň omuny tutýan ýerli önemcilikleri döretmäge uly ähmiyet berilýär.

Şu maksatlary üstünükli ýerine ýetirmekde senagat kärhanalarynyň marketing boýunça işini şu günün talap-

laryna laýyk ýola goýmak zerur bolup durýar. Kärhanada marketing işini amala aşyrmak meselesi ýurdumyzyň we daşary ýurtlaryň hünärmenleri hem bilermenleri tarapbyn-dan giňden öwrenilýär. Şeýle-de bolsa, bu möhüm meselede entek durmuşa geçirilmeli işler köpdir.

Senagat kärhanalarynyň marketing işleriniň esaslary: bazary öwrenmek (gözlemek), harytlary döretmek we öndürmek boýunça meýilnamany işläp taýýarlamak, aragat-naşygy guramak, bahalary kesgitlemek, harytlary ýerlemeği guramak we höweslendirmek, hyzmat gulluklaryny giňeltmek, ýerleşdirmek we ş.m. bolup durýar. Marketing adatça, üç ugurda, marketing filosofiyasy, dolandyryş ulgamy we guramaçylyk – tehniki çäreler ýaly ugurlarda göz öňünde tutulýar. Bu ugurlaryň hemmesi, müşderileriň we bazaryň islegini nazara alýar, önemcilik bolsa emele gelen isleglere bagly bolup, kärhananyň iş gurşawynda bitewi ulgamy emele getirýär. Marketingiň üç ugry hem biri-biri bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr we birek-birege baglydyr.

Kärhananyň marketing işeňliginiň maksady, belli bir wagt aralygynda amala aşyrylyan işi belli bir girdejili diýip hasaplanylýan, onuň hojalyk işiniň ykdysady düşewüntiliğini üpjün etmekdir. Bu şartlerde sarp ediji üçin bäsdeşlik göreşiniň ähmiyeti ýokarlanýar we şonuň üçin kärhananyň netijeliligin ýokarlandyrmakda esasy önumleriň täze görnüşleriniň önemciliğini höweslendirmek, olary öndürmekligi we ýerlemekligi kämilleşdirmek esasy orny tutýar.

Häzirki zaman marketingi tölege ukypliy islegi hasaba almak bilen, önemcilik işiniň ugrunu we kärhananyň gurluş syýasatyny kesgitlemegi göz öňünde tutýar. Kärhananyň marketing işiniň mazmuny aşakdaky meseleleriň çözülmegini öz içine alýar:

- toplumlaýyn bazar gözlegleri (öwrenmek);
- mümkünçiligi uly bolan islegi we kanagatlandyrylmalyan zerurlyklary kesgitemek;
- önumiň (harydyň) dürlü görnüşini (assortimentini) we bahalaryny meýilleşdirmek;
- emele gelen islegi doly kanagatlandyrmaç üçin çareleri işläp düzme;
- önumi (harydy) yerlemege meýilleşdirmek we guramak.

Kärhana we olaryň bäsdeşleri öz önumlerini ahyrky sarp edijilere göni ýa-da marketing araçylaryň üsti bilen ýetirýär. Häzirki zaman marketing ulgamyna gatnaşyán elementleriň her biri sarp ediş gymmatynyň döredilmegine öz goşandyny goşýar. Şonuň üçin kärhananyň üstünligi diňe bir öz marketing işlerine bagly däl-de, eýsem ahyrky sarp edijiniň zerurlyklaryny ulgamyn ähli elementleri bilen näderejede doly we ýeterlik kanagatlandyryandygyna baglydyr. Sarp edijiniň zerurlygyny kanagatlandyrmagy we kärhananyň durnukly peýda gazañmagyny üpjün etmek maksady bilen, kärhananyň ähli bölmeleriniň güýji bilen marketing işi ugrukdyrylanda, jemlenende we utgaşdyrylanda marketing netijeli hasaplanýar.

Kärhananyň marketing meýilnamasynyň esasy wezipesi – kärhananyň bazardaky ornuny berkitmäge we üstünlikli bäsleşmäge mümkünçilik berýän ähli mümkünçilikleri yüze çykarmak weulanmakdyr.

Senagat kärhanasynyň marketing işlerini netijeli dolandyrmak, yerlemegeň mukdaryny artdyrmak, sarp edijileriň senagat bazaryndaky isleglerini kanagatlandyrmaç we zerur (çak edilýän) girdeji almak bilen aňladylýar. Yerlemegeň mukdarynyň ýokaranmagy we müşderileriň kanagatlanmagy önumleriň senagat bazaryna çykarylmagynyň netijeliligini üpjün etmek bilen ýakyndan baglanyşyklydyr.

Senagat kärhanasy üçin marketing strategiyasynyň mazmuny güýcli taraplarynyň usullaryny we görnüşlerini, harytlaryň sanawyny, baha kesmegiň, önumi mahabatlandyrmagy usullaryny we amallaryny, bazara aralaşmagyny we çaklanylýan bazar paýyny görkezmeliidir. Önumi yerlemegeň güýçlendirmek (çaltlandyrmak) – harytlaryň satuwyny güýçlendirmek we oňyn keşbini döretmek maksady bilen maglumat, ynandyrmaç we işini ýatlatmak üçin kärhana bilen bazaryň arasynda yzygiderli baglanyşyklary döretmegi we goldamagy öz içine alýan marketing toplumnyň elementleriniň biridir.

Häzirkizaman bazar şertlerinde, importyň ornuny tutýan önumleri öndürmek strategiyasyny durmuşa ornaşdymagyň çäklerinde önumi yerlemegeň mukdaryny höweslendirmek we yerlemegeň durnukly mukdaryny üpjün etmek marketing kommunikasiýasynyň häzirkizaman çäreler toplumny öz içine alýan, önumi yerlemegeň güýçlendirmek (çaltlandyrmak) ulgamynyň üsti arkaly gazanylýar.

Marketing kommunikasiýasy – bu öz önumi baradaky maglumatlary isleg bildiryän kopçülige ýetirmekden ybaratdyr.

Marketing kommunikasiýa toplumy (yerlemege höweslendirmek toplumy) kärhananyň marketing maksatlaryna

ýetmäge gönükdirilendir we dört esasy täsir ediş serişdesini öz içine alýar:

- ✓ mahabatlandyrma;
- ✓ ýerlemege (satuwu) höweslendirmek;
- ✓ şahsy satuw;
- ✓ köpçüklikleýin habar beriş serişdleri bilen aragatnaşyak saklamak.

Marketing toplumyny düzüjileriň ählisiniň netijeli utgaşmasynyň netijesinde harytlaryň ýa-da hyzmatlaryň görnüşleriniň ähli bölekleriniň utgaşmasы netijesinde önumiň ýa-da hyzmatyň yerlenmeginiň güýçlenmegi (çaltlanmagy) üpjün edilýär. Önumi yerlemege güýçlendirmekde (çaltlandyrmakda) senagat pudagy özünüň aýratyngyny öne sürüyär. Senagat marketinginde adaty marketing mahabat gurallaryny ullanmak yzygiderli dörlü tarapdan üstünlikli netijäni bermeýär.

Täze önumleri bazara çykarmak – bu ylmy işleriň – täze bilimleriň netijelerini, ykdysady resurs görnüşinde ýurduň tutuş bazarynda we onuň aýry-aýry bölmelerinde önumçilige ornaşdymak prosesidir.

Kärhanalar üçin harytlary mahabatlandyrmagyň netijeliliginiň ölçegleri:

- ❖ tekniki enjamlar bilen üpjünçilik derejesi we ýokary okuw mekdepleri bilen hyzmatdaşlykda önumçilik kuwwatyny ullanmak;
- ❖ ylmy barlag düzümleriniň, talyplaryň ylmy-tehniki birleşikleriniň hereket etmegi;
- ❖ marketing kommunikasiýasynyň derejesi;
- ❖ enjamlaryň netijeli ulanyşynyň görkezijileri.

Häzirkizaman marketingiň wezipeleri ýokary hilli önumleri işläp taýýarlamak, özüne çekiji baha derejesini kesgitemek we önumleri söwda nokatlaryna paýlamak bilen çäklenmeýär. Önumiň yerlenilmegini güýçlendirmegiň (çaltlandyrmagy) gurallaryny netijeli ullanmak üçin, kärhanalar hereket edýän we geljegi (mümkinçiliği) uly gzykylanýan toparlar hem-de jemgyyetçilik bilen yzygiderli aragatnaşygyň ýola goýulmagy üpjün edilýär.

Marketing kommunikasiýalar, öz önumleri we söwda markalary barada gündeden-göni ýa-da gytaklaýyn sarp edijilere habar bermek, ynandyrmaç we ýatlatmak boýunça maglumat serişdesidir. Olary sarp edijiler bilen gepleşikleri we gatnaşyklary ýola goýmagyň has netijeli serişleriniň biri hasaplamak bolar.

Önumi yerlemege güýçlendirmek (çaltlandyrmak) syásatynyň netijesinde aşakdaky amallar amala aşyrylyp bilner:

- ❖ satuwuň ösüsü;
- ❖ nagt pul dolanyşygynyň ýokaranmagy;
- ❖ markanyň zerurlygynyň emele gelmegi;
- ❖ bazara çalt aralaşylmagy;
- ❖ paýdarlaryň bahasynyň ýokaranmagy.

Önumi yerlemege güýçlendirmek (çaltlandyrmak) wezipesi, senagat kärhananyň öündeň goýlan maksatlaryna ýetmegiň serişdesidir we bu maksatlaryň netijeli durmuşa geçirilmegine gönükdirilmelidir.

— 01 / 2023. —

Soňky ýyllarda bolup geçýän dünýä ykdysadyýetiniň globallaşma we emele gelen çylşyrymlı ýagdaýlarynda, harytlary bazara çykarmak işi öwrelinende, ilkinji nobatda importy çalyşmak strategiýasynyň durmuşa geçirilmegi bilen baglanyşykly esasy ösüş meýillerini göz önde tutmak möhümdir.

Importyň ornuny tutmak diýlende daşary ýurtlardan getirilýän harytlaryň ornuny milli içerki öňümler bilen çalyşmagy aňladýar. Daşary ýurtlardan getirilýän harytlaryň içerki öňümler bilen çalyşmagy, içerki öňümleriň sarp edilişiniň ýokarlanmagy bilen içerki bazarlarda ýurtda öndürilen öňümleriň sarp edilişiniň ösmegine oňyn täsir edýär.

Döwletiň kadalaşdyryş derejesinde importyň ornuny tutmak syýasatyň durmuşa geçirilmek üçin aşakdaky mehanizmler ulanylyp bilner: gümrük ýygymalar (paçlar) we nyrh däl çäklendirmeler (kwotalar, import ygytyarnamalary), şeýle hem içerki öňümlere subsidiýalaryň berilmegi we döwlet goldawynyň beýleki maliye we maliye däl gurallary.

Dünýäniň köp ýurtlary importy çalyşmagyň ýolundan geçdi we olaryň tejribesi importyň ornuny tutmagyň oňyn taraplaryny-da, amatsyz taraplaryny-da ýuze çykardı. Aşakdaky tablisada importyň ornuny tutmagyň oňny we amatsyz taraplarynyň deňeşdirmesi düşündirilýär.

Importyň ornuny tutmagyň oňny we amatsyz taraplarynyň deňeşdirmesi.

Oňyn tarapy	Amatsyz tarapy
Hususy öňümçiliktiň ösüş şertlerinde ilatyň iş üpjünçiliginiň ýokarlanmagy	Bäsleşigiň gowşamagynyň netijesinde milli kompaniýalaryň netijeliligi peselyär
Ýurduň ykdysady houpsuzlygynyň ýokarlanmagy	Içerki bazaryň kiçi gówrumi bilen import çäklendirmeleri öňümçilik çykdajylarynyň ýokarlanmagyna getiryär
Ýurt üçin innowasiýa pudaklarynyň ösüşiniň zerurlygynda bilimiň derejesiniň ýokarlanmagy	Önumiň ýeterlik ösüsü gazanylmadık ýagdaýında ýokary tehnologiyaly öňümleri çalyşmak kynçlygy

Türkmenistanda uzak, orta we gysga möhletli maksatnamalaryň, ýörite maksatnamalaryň kabul edilmegi bilen importyň ornuny tutýan öňümleri öndürmekligi ýola goýmak boýunça işler alnyp barylýar. Şunda içerki öndürjileri höweslendirmegi durmuşa geçirilmek esasy usul hökmünde saýlanyp alyndy. Milli öňüm öndürjilere maliye-ykdysady kömekleriň, ýeňillikleriň berilmeginde düýpli çäreler durmuşa ornaşdyrylýar. Geçilen ýola ser salnanda, Türkmenistanyň ykdysadyýeti uzak wagtlap diňe çig mallara gönükdirilipdi, bu bolsa senagatda, oba hojalygynda we beýleki pudaklarda importa garaşlylyga sebäp bolupdy. Garaşszlyk ýyllarynda Türkmenistanyň agrar döwletden

senagat taýdan ösen ýurtlaryň birine öwrülendigi aýratyn bellenilmeli ýagdaýdyr.

Döwletiň esasy wezipesi, ýokary hilli we ýokary islegi innowasiýa öňümlerini öndürýän, bäsdeşlige ukyplı täze pudaklary döretmekden ybaratdyr. Milli öňümler, nirede ýerli öňüm öndürjileriň şuna meňzeş harytlary ýa-da has ýokary hilli öňümleri we zerur mukdarda hödürlemäge mümkünçılığı bolan bazar görnüşlerinde import edilýän harytlary çalyşmalydyr.

Döwlet edara-kärhanalarynyň importyň ornuny tutýan öňümleri öndürmegi ýola goýmagyna goşant goşup biljek esasy çäreleriniň arasynda aşakdakylary tapawutlandyrp bolar:

- ätiýaçlandyryş arkaly öňümçilik töwekgelçiligini azaltmak;
- sebitde ișewür hyzmatdaşlygyň gurallaryny kämilleşdirmek;
- senagatyň käbir görnüşlerine döwlet pudaklaýyn düzgünleşdirmesini döretmek;
- döwlet we sebitleyin sargylaryň sanyny artdyrmak;
- subsidiýalar we grantlar görnüşindäki innowasiýalara döwlet goldawyny bermek.

Marketingiň netijeliligin ýokarlandyrmak boýunça senagatçylaryň we telekeçileriň amala aşyrýan çärelerinden aşakdakylary bellemek bolar:

- senagat kärhanalarynyň marketingini durmuşa geçirmeğe toplumlaýyn strategiki cemeleşilmegi;
- kärhananyň konstrukturçylыk, öňümçilik we marketing bölmeleriniň işini utgaşdyrmak;
- sergi – ýarmarka çäreler arkaly innowasiýa öňümlerini işjeň wagyz etmek we mahabatlandyrmak.

**Babamyrat TAGANOW,
Türkmen döwlet ykdysadyýet we dolandyryş
institutynyň uly mugallymy**

**Aýna BEKİÝEWA,
Türkmen döwlet ykdysadyýet we dolandyryş
institutynyň asperanty.**

EDEBIÝAT:

1. Gurbanguly Berdimuhamedow. Türkmenistan durnukly ösüşin maksatlaryna ýetmegiň ýolunda. – Aşgabat: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2018.
2. «Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022-2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy». – A.: TDNG, 2022.
3. «Türkmenistan» gazeti. № 243 (30169). 2021-nji ýylyň 23-nji sentýabry.
4. Кетова, Н.П. Теоретические аспекты формирования современных маркетинговых коммуникаций. Экономические науки. 2007.
5. Мечикова М.Н. Маркетинговые коммуникации как основа развития инновационного потенциала промышленных предприятий. Экономика в промышленности. 2015.

BITUMY LAWSAN GALYNDYLARY BILEN MODIFISIRLEMEK

Milli we döwletara gatnawlaryň kuwwatynyň artdyrylmagynda, kämil asfalt ýollarynyň gurluşygynyň ähmiyeti uludyr. Asfalt betonlarynyň düzümi birnäçe komponentden ybarat bolsa-da, onuň hilini ýokarlandyrmak üçin, esasan, bitumyň hilini kämilleşdirmek zerurdyr.

Bitumlar – gara ýa-da goýy-goňur reňkli organiki madaldardyr. Olar ýokary molekulýar uglewodorodlaryň kükürт, azot hem-de kislorod bilen birleşmelerinden ybaratdyr. Otag temperaturasynda bitumlar gaty, şepbeşik, şepbeşikplastiki we suwuk halda bolýar. Gyzdyrylanda ýenil hereketlenýän suwuklyga öwrülýär, sowadylanda ýene-de goýalýar. Olaryň hakyky dykyzlygy 1g/sm³ töweregidir.

Nebit bitumlary nebit gaýtadan işlenilende alynýar. Nebitden ýanyjy we ýaglavýjy minerallar aýrylandan soňra, gapda goýy şepbeşik gudron galýar. Gudrony suwuk bitum diýip hasap etmek bolar. Ol goýy we ýarymgoýy bitumlaryň çig malydry. Agyr nebitler işlenilende 7–8%, ýenil nebitlerde bolsa 1% töweregide gudron galýar.

Bitumlaryň himiki düzümminiň çylşyrymly bolýandygy sebäpli olaryň düzümmini konsistensiýasy boýunça toparla-
ra bölmek amatlydyr [1, 211 s.]. Bitumlary häsiyetlendiryän esasy toparlar ýaglardan, şebiklerden, asfaltenlerden, karbenlerden we karboidlerden, asfaltogen kislotalaryndan hem-de parafinlerden ybarat. Bitumyň häsiyetleri bu komponentleriň mukdar gatnaşygyna baglydyr.

Adaty bitumyň esasy kemçilikleri we olary aradan aýyrmak.

Bitum materialarynyň uly ýetmezçiliği, olaryň baglaşdırıjy häsiyetleriniň temperatura görä üýtgap durmagy we şouň bilen baglanyşykly mehaniki häsiyetleriniň durnuksız bolmagydyr. Berkligi ýokary (pes penetrasiýaly) bitumlar ulanylanda, olaryň plastikligi pes bolup, köp sanly ululy-kiçili jaýryklar emele gelýär. Ýokary penetrasiýaly (plastiki) bitumlar ulanylanda jaýryklaryň emele gelmegi azalýar, ýone berkliginiň pesligi sebäpli asfalt betonyň üstki gatlagynda tiz wagtda (has hem tomus döwri) büdür-südürülikler döreýär we ýol ulanmaga oňaýsyz ýagdaýa gelýär.

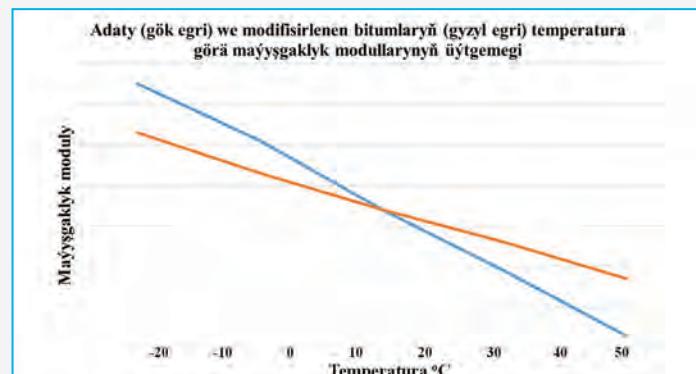
Bitumlaryň häsiyetleri üç sany esasy görkezijiler bilen kesgitlenilýär. Olar:

- şepbeşikligi (penetrasiýasy);
- ýumşaýan temperaturasy;
- süýnme derejesi (duktilligi).

Bitumlarda bu üç häsiyeti bilelikde ýokarlandyrıp bolmayar. Mysal üçin, ýokary gatylykly bitumlaryň ýumşaýan temperaturasy ýokary bolýar, ýone süýnme derejesi (plastikligi) hökman peselyär.

Bitumyň möhüm görkezijileriniň biri bolan elastikligi-

ni mysal getirsek, **1-nji diagrammadan** görnüşi ýaly, modifisirlenen bitumyň elastikligi pes temperatularda adaty bitumyňkydan has ýokary bolýar, ýagny $E_p < E_b$; gyzgyn temperaturalarda bolsa polimerli bitumyň berkligi adaty bitumyňkydan uly bolýar, sebäbi $E_p > E_b$.

1-nji diagramma. Temperaturanyň dürli bitumlaryň maýysgaklyk häsiyetlerine täsiri.

Asfalt betonyň gowşamagy diňe bir temperatura bilen bagly bolman, suw gurşawy bilen hem baglydyr. Suw faktory bilen struktura bozulmalary bitum perdesi bilen mineral bölejikleriniň arasyndaky baglanyşygynyň gowşamagy netijesinde bolup geçýär. Özi hem diffuziyanyň intensiwligi ýokary boldugyça, şonça-da betonyň struktura bozulmalary çalt geçýär. Suwuň diffuziyasy – suw molekulalarynyň «batyp galmagy», bitumda asfaltenleriň az bolmagy, asfalten kislotalarynyň köp bolmagy, mineral dolduryjylaryň ýokary gidrofilligi ýaly sebäpler bilen üyeze çykyp, üstün gidrofilleşmegine ýardam edýär.

Kompozision materiallar – iki ýa-da köp komponentden emele gelýän geterofaza ulgamy bolup, olaryň her biriniň aýratyňlyklary saklanyp galýar. Kompozision materiallarda, biri-birinde eremeýän dürli tebigaty bolan komponentler, täze häsiyetli materialy emele getirýärler.

Asfalt betonyň matrisasy ýol bitumlarydyr. Dispers we dispers däl dolduryjylar bolsa onuň berklendiriji bölegidir. Berkendirijiler hökmünde polimerleriň ulanylmasy bu kompozision materialy kämilleşdirmekde giň mümkünçilikleri açýar.

Polimerler – ýokarymolekulýar maddalar bolup, olaryň molekulalary biri-birleri bilen kowalent baglanyşkylary arkaly makromolekulalary emele getirýän ägirt köp mukdardaky düzüm böleklerinden ybaratdyr. Makromolekulalaryň molekulýar massasy onlarça we ýüzlerce müňbirliklere barabar bolup, käbir polimerleriňki million birlikden hem aşýar.

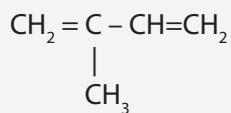
— 01 / 2023. —

Termoplast polimerleriň (termoplastlar) temperatura durnuklylygy makromolekulalaryň arasyndaky baglanyşyk güýçleri bilen kesgitlenilýär. Bu baglanyşygyň enerjýasy 10-40 kJ/mol-a deňdir. Polimer gyzdyrylanda molekulalaryň arasyndaky baglanyşyk bozulýar, sowadylanda bolsa täzeden döreyär. Makromolekulanyň zynjyryndaky kowalent baglanyşygynyň energiýasy 200-460 kJ/mol-a yetýär.

Termoreaktiw polimerler (keseligine kowalent baglanyşykly makromolekulalardan ybarat bolup, torly düzüme eýedir. Termoreaktiwleriň gyzdyrylmagy materialyň eremegine däl-de, giňişlikdäki torunyň bozulmagyna getirýär. Şol sebäpli bu polimerlerden diňe bir gezek önum taýýarlamak mümkün bolýar.

Sintetiki kauçuklar – izopren, diwinil (butadién), hloropren we ş.m., uglewodorod monomerleriniň zynjyryl polimerleşmeginiň maýışgak önumleridir. Izopren – 35°C-da suwuklyga öwrülyän gaz bolup, senagat möçberlerinde izobutilen bilen formaldegidiň täsirleşmeginde alynýar. Diwinil hem reňksiz gazlara degişlidir. Ol spirtden, butandan we asetaldeggidden alynýar. Diwinil sintetiki kauçulkaryň önumçılığında has köp ulanylýar. Hloropren reňksiz suwuk. Ol asetilenden we hlorly wodoroddan sintezlenýär.

Asyl monomerine baglylykda, polimerleşme prosesinde sintetiki kauçulkaryň izoprenli, butadiénli, butadién-stirolly, hloroprenli ýaly dürli görnüşleri alynýar.

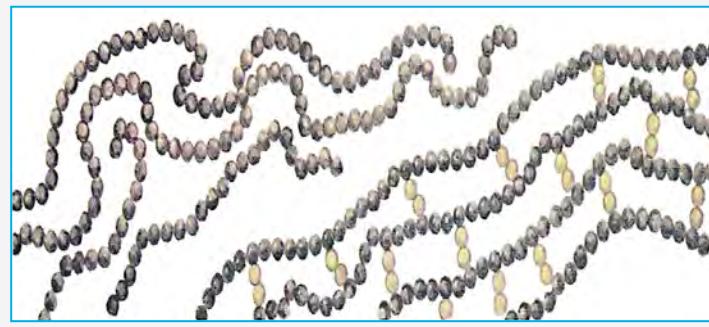
Tebigy kauçugyň düzümi.

Ulaglaryň tekerleriniň rezinleri tebigy kauçukdan, şeýle hem sintetiki kauçulkaryň üç görnüşinden hem taýýarlanylýar.

Rezin – kauçugyň dolduryjylar, ýumşadyjylar we beýleki komponentler bilen wulkanizasiýasynyň önumidir. Wulkanizasiya 130–160°C çenli gyzdyrmak arkaly, esasan, kükürdiň kömegi bilen kauçugyň rezine öwrülmek prosesidir. Kauçukyň kükürt bilen wulkanizasiýasından soňra, onuň häsiyetleri düybünden üýtgeýär. Kauçugyň maýışgaklygy, süýnmä berkligi, könelmäge durnuklylygy ýokarlanýar, ol eredijilerde eremän, diňe çışyär. Gyzdyrylmagyň, kükürdiň we beýleki strukturalayýy maddalaryň täsiri bilen wulkanizatyň molekulýar düzüminiň çylşyrymlaşmagy bolup geçýär, ýagny molekulalaryň arasynda keseligine himiki baglanyşyklar (tikinler) emele gelýär.

Rezin selçeň torly düzümi bolan plastmassalara degişlidir. Onuň baglaşdyryjy komponenti ýokary plastiki haldayky kauçulkardyr. Kauçugyň maýışgak we beýleki fiziki-mehaniki häsiyetlerini ýokarlandyrmak üçin, onuň düzümine

wulkanizatorlary goşmak arkaly, kauçugyň makromolekulalarynyň arasynda keseligine himiki baglanyşyklary döredilýär (**1-nji surat**). Kese baglanyşyklaryň sanyna görä dürli gatylykdaky rezinler emele gelýärler: ýumşak; aram gatylykdaky we gaty rezinler.

1-nji surat. Kauçugyň (a) we reziniň (b) düzüm gurluşy.

Lawsan (PETF) – etilenglikol bilen tereftal kislotalarynyň (hazırkı döwürde, esasan, dimetiltereftalat bilen) polikondensasiýasynyň önumi bolan termoplast häsiyetli, önumçılıkde giňden ýáýran çylşyrymly poliefirdir. Himiki düzümi ($\text{C}_{10}\text{H}_8\text{O}_4$)n. Bu material lawsan, poliester maylar, dakron, terilen, melineks, hostafan ýaly söwda atlary bilen has bellidir [4, 188 s.]. Onuň esasy häsiyetleri: molekulýar massasy 15–40 müň, ortaça dykyzlygy 1380–1400 kg/m³; ýylylyk geçirijiliği 0,2 Wt/mK; temperatura giňelme koeffisiýenti 10⁶ K⁻¹; berkligini saklaýan temperaturasy + 150°C gyzgyndan – 60°C sowuk aralygynda; ereýän temperaturasy 265°C; termodurnuklylygy 290°C çenli. PETF haýal sowadylanda 50%-e çenli kristallaşýar, çalt sowadylanda amorf gurluşa eýe bolýar [4, 108 s.]. Tekniki poliefir ýüpekler himiki süýümleriň arasynda öndäki orunlary eýeläp, birnäçe pudaklarda oruny çalşyp bolmajak materiala öwrüldiler [4, 127 s.].

Asfalt betonynyň düzümünde, galyndy kauçuklar bilen galyndy lawsany (PETF) bilelikde ullanmak.

Köne rezinleriň asfalt betonlarynyň düzümünde modifikator hökmünde ulanylýmagy, onuň esasy häsiyetlerini düýpli ýokarlandyrmaýar.

Munuň esasy iki sany sebäbi bardyr.

1-nji sebäbi – rezinlerde süýüm emele getiriji komponentleriň ýetmezçiligidir. Dürli rezin önumlerinde (awtoulaglaryň tekerlerinde, guşaklarda we ş.m.) rezinler matrisa bolup hyzmat edýärler. Yük göteriji komponentler bolsa, dürli materiallardan (aýnadan, polimerlerden, metallardan we başg.) taýýarlanýan süýümleridir. Wulkanlaşdyrylan kauçuk bitumda iri agregatlar görnüşinde ýaýrap, onuň şepbeşlikligine we maýışgaklygyna uly täsir etmeyär [3, 27 s.].

2-nji sebäbi – rezinler termoreaktiw polimerlere degişlidirler. Termoreaktiw häsiyetli polimerler bolsa, gaýtadan ulanylanda, öñki häsiyetlerini dikeltmäge ukyplly däldirler.

Köne rezinler owradylyp, gyzgyn bitumyň düzümine goşulyar. Bitumda kauçugyň we kükürdiň molekulalarynyň himiki işjeňligi ýokary bolmaýar. Munuň sebäbinı bolsa, kauçugyň kükürt bilen wulkanizasiýasynda köpsanly himiki reaksiýalaryň bolup geçmegi bilen, maddanyň içki energiyasynyň azalmagy we şol sebäpli bitumyň düzümünde şahalanýan we torly ulgamlary emele getirmäge ukyplı däldigi bilen düşündirmek bolýar. Asfalt betonyň düzümünde, köne rezin bölejikleri, baglaşdyryjy bilen dolduryjylaryň aralyk häsiyetini eýeleýärler.

Galyndy termoplast polimerlerini ullanmak arkaly, rezin komponentiniň bu kemçiligini hem aradan aýırmak bolýar. Lawsan dürli kompozitlerde rezin önumleriniň berkendiriji süyümü hökmünde giňden ulanylýar. Ol bitumyň düzümine eredilip (265–295°C aralygynda) goşulanda, rezini we bitumy bitewi kompozisiýanyň çäginde berkidyär.

Netijede, asfalt betonynyň düzümünde süyüm emele getiriji galyndy polimerleri ulanyp, bitumyň esasy häsiyetlerini – duktilligini, şepbeşikligini we ýumşaýan temperatursyny has ýokarlandyrmak başardýar. Lawsanyň ýokary temperaturalara durnuklylygy we ýokary mehaniki häsiyetleri sebäpli, olaryň azyk önumlerini saklamakda ulanyl-magyna rugsat berilýär. Şol sebäpli, ulanylan plastmassa gaplarynyň ählisi diýen ýaly reňklenen ýa-da arassa lawsan polimerinden taýýarlanylýar.

Asfalt betonynyň düzümü bitum garyndysyndan, hekdaşynyň külkesinden, çägeden we çagyldan ybaratdyr. Bitumyň düzümine 160°C gyzdyrylan rezin külkesi we 270°C gyzdyrylyp eredilen lawsan (PETF) goşuldy. Çäge we çagył granulometriki düzümü kesgitlenip, kesgitlenen kada boýunça goşuldy.

Biziň işläp düzen asfalt betonymyzyň düzümü:

bitum (ÝNB 90/130) – 5%;
rezin külkesi – 3%; galyndy PETF – 3%; mineral külkesi – 7%
çäge (5 mm-e çenli dolduryjy) – 25%;
çagył (5-10 mm-e aralygynda) – 27%;
çagył (10-20 mm-e aralygynda) – 20%;
çagył (20-40 mm aralygynda) – 10%.

1-nji tablisa. Bitumlaryň görkezijileri.

T/b	Düzümler	Penetrasiýasy		Ýumşayan temperatura-sy, H we \$, °C	Duktilliliği (plastikligi)	
		25°C	0°C		25°C	0°C
1	ÝNB 60/90	70	20	47	50	3
2	Modifisirle-nen bitum	46	12	65	68	9

2-nji tablisa. Asfaltbetonlaryň görkezijileri.

T/b	Düzüm-ler	20°C-da gysylma-ga berkli-gi, MPa	Suwa dur-nuk-lylyk koeffisi-yenti	Aýaza dur-nuk-lylygy	Ga-lyndy öýjükli-ligi, %
1	Adaty asfalt beto-ny TDS 3.06.02-2000	2,2	0,75	0,8	16,5
2	Modifi-sirleñen asfalt betony	2,7	0,97	1	2,2

1-nji we 2-nji tablisalardan görnüşi ýaly, modifisirleñen bitumyň we modifisirleñen betonyň görkezijileri adaty ýol bitumynyň we adaty asfaltbetonyň görkezijilerinden has ýokary gelýär. Onuň sebäplerini ýonekeyň deňeşdirmeler bilen düşündirmek bolýar. PETF-iň we reziniň berkligini saklaýan we portluk emele gelýän aralygy 200°C-dan uly-dyr. Bitumyň plastiklik interwaly 100°C ýetmeyär.

Asfalt betonynyň düzümünde PETF-iň kiçi diametralı berk süyümeleriniň emele gelmegi üçin, polimeriň ýumşayan temperatursyndan pes ýylylykda garylmagy zerrurdyr. Tejribelerde 110–120°C-da 6–8 minut garylanda iň ýokary netijeler gazanyldy. Şu temperaturalarda lawsanyň kristallary gönükdirilip, zynjyrlaryň aralygy ýakynlaşýar. Emele gelýän lýamelýar, fibrillýar we topbak gurluşlaryň relaksasiýasyň öňünü almak üçin, temperaturanyň gaýtadan ýokarlanmagyna ýol berilmeli däldir. Soňra asfalt niyetlenilýän ýerine daşalmagy we düşelende hem dykyzlandyrylanda goşmaça deformasiýalaryň netijesinde, kompozisiýanyň düzümindäki polimeriň mikrogurluşunda goşmaça dislokasiýalaryň emele gelmegi, süyümleriň berkligini has ýokarlandyrıp, komponentleriň arasynda-ky berk kowalent baglanyşklaryň mukdaryny artdyrýar (2-nji surat).

Galyndylardan gaýtadan işlenilýän polimerler jogap-kärlı konstruksiýalarda ularnyň ulanylan döwründe himiki düzüminiň üýtgemegine, esasan hem okislenme derejesine baha berilmelidir [5, 39 s.].

Netije. Asfalt betonynyň baglaşdyryjysy we berkidişi bolan nebit bitumlary, asfalt ýollaryna gitdigice ýokarlanýan talaplary doly kana-gatlandyryp bilmeýär [2, 6 s.]. Şol sebäpli, bitumy dürli

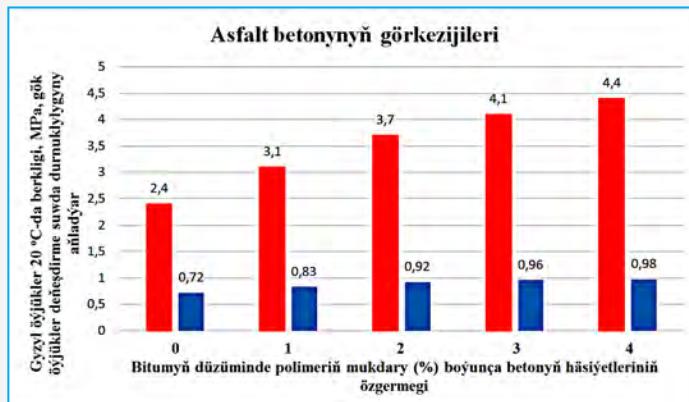

2-nji surat. Düzümü poli-mer we rezin bilen bilen modifisirleñen bitum.

— 01 / 2023. —

modifikatorlar bilen hilini ýokarlandyrmagá synanyşyklar edilýär [3, 7 s.]. Tebigy organiki polimerler birnäçe mün ýyl béri gurluşyk materiallarynyň baglanyşygyny (sellýuloza, aminokislotalar we ş.m.) güýçlendirmek üçin ulanylýär. Bu ylmy gözleglerde esasy pásqelçilik ýokary hilli polimer modifikatorlaryň bahasynyň örän gymmatlygndadır.

2-nji diagramma. Asfalt betonyň häsiyetlerine modifikatoryň täsiri.

2-nji diagrammadan görnüşi ýaly, galyndy polimerleriň modifikator hökmünde ulanylmagy, bu ýagdaýyň çukalgasý bolmagy mumkindir. Häzirki döwürde ulanylýan galyndy rezin önümleri doly kanagatlanarly netijeleri bermeýär. Onuň hem sebäpleri rezinleriň süyüm emele getirmek ukybynyň bolmazlygy we termoreaktiw polimerlere degişli bolany üçin ikilenç işlenende, ýokary himiki işjeňlige ukyplı bolmaýanlygndadır. Berk önümlerde rezinler, başga bir süyüm emele getiriji madda bilen berkidelýär.

degisli bolany üçin ikilenç işlenende, ýokary himiki işjeňlige ukyplı bolmaýanlygndadır. Berk önümlerde rezinler, başga bir süyüm emele getiriji madda bilen berkidelýär.

Bu tejribelerde asfalt betonlarynyň düzümünde berk süyümleri emele getiriji, termoplast häsiyetli (gaytadan işlenende polimer häsiyetlerini saklayán), galyndy PETF materiallaryny ulanmak arka ly has ýokary hilli kompozisiýa alynýar (**3-nji surat**). Galyndy PETF asfalt betonynyň düzümünde 3% möçberinde ulanylýandygyny gör öñün-

3-nji surat. Düzümünde, galyndy kauçuklar we galyndy lawsan bilelikde ulanylýan asfalt betonyň nusgasy.

de tutsa, bu komponentiň ulanylmagy, kompozisiýanyň umumy bahasyna uly täsir etmez.

Döwranguly MÄMMEDOW,

Gülşirin AGAYEWA,

Türkmenistanyň Inžener-tehniki we ulag kommunikasiýalary institutynyň mugallymlary.

EDEBÝAT:

1. Mämmedow D., Şükürow A. Gurluşyk materiallary. Ýokary okuň mektepleri üçin okuň kitaby. – A. : Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2021
2. Галдина В. Д. Модифицированные битумы. – Омск: изд. СибАДИ, 2007.
3. Прокопец В. С., Иванова Т. Л. Модификация дорожного асфальтобетона резиновыми порошками механоактивационного способа получения. – Омск: изд. СибАДИ, 2012.
4. Матренин С. В., Овочкин Б. Б. Композиционные материалы и покрытия на полимерной основе. – Томск: изд. ТПУ 2008.
5. Платонов А. П. Полимерные материалы в дорожном и аэродромном строительстве. – Москва: «Транспорт», 1994.
6. Болтон У. Конструкционные материалы: /Пер. с англ. – Москва: Издательский дом «Додэка-ХХI», 2004.

**Дөврангұлы МАММЕДОВ,
Гульширин АГАЕВА.**

МОДИФИЦИРОВАНИЕ БИТУМА ЛАВСАНОВЫМИ ОТХОДАМИ

В настоящее время предъявляются повышенные требования к деформативной устойчивости битумных материалов, используемых в дорожном строительстве, связанных с ростом интенсивности движения и повышением грузоподъемности транспортных средств.

Использование вторичного полиэтилентерефталата в составе битумов характеризуется повышением прочности при всех видах механического загружения, но особенно при растяжении; улучшением деформативных характеристик, выражющихся в уменьшении жесткости, несколько большей предельной деформативности; повышенным сопротивлением динамическим воздействиям благодаря проявлению свойств высокой эластичности полимеров; повышением химической стойкости, водостойкости и водонепроницаемости; уменьшением истираемости; повышением адгезии. Наблюдается увеличение интервала пластичности, с одновременным снижением температуры хрупкости.

**Dovranguly MAMMEDOV,
Gulshirin AGAYEWA.**

MODIFICATION OF BITUMEN WITH LAWSAN WASTE

Currently, there are increased requirements for the deformation stability of bituminous materials used in road construction, associated with an increase in traffic intensity and an increase in the carrying capacity of vehicles.

The use of recycled polyethylene terephthalate in the composition of bitumens is characterized by an increase in strength under all types of mechanical loading, but especially under tension; improvement of deformative characteristics, expressed in a decrease in rigidity, a slightly greater limiting deformability; increased resistance to dynamic influences due to the manifestation of the properties of high elasticity of polymers; increased chemical resistance, water resistance; abrasion reduction; increased adhesion.

ОЦЕНКА ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ БЕЗОТХОДНОЙ ПЕРЕРАБОТКИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ЙОДОБРОМНЫХ ВОД

В настоящее время в нашей стране под мудрым руководством уважаемого Президента Сердар Бердымухамедова уделяется большое внимание рациональному использованию природных ресурсов и охране окружающей среды от техногенного загрязнения. Одним из путей достижения этой цели является безотходное использование исходного сырья. Потому что зачастую многие полезные ископаемые используются частично и остальные составляющие компоненты сбрасываются как отход. Крупными очагами образования и сброса таких отходов в виде сточных вод в огромных количествах являются предприятия йодобромной промышленности, выпускающие йод. Они работают на базе глубинных высокоминерализованных йодобромных вод Западного Туркменистана. Воды представляют собой рассолы, содержащие в основном хлористые соли натрия, кальция и магния. В них также содержатся примеси ряда редких элементов. Однако сейчас, после извлечения йода, отработанные воды как промсток сбрасываются в окружающую среду. Между тем, в них присутствуют с экологической точки зрения токсичные вещества в количествах, значительно превышающих их предельно допустимые концентрации (ПДК). Поэтому они являются губительными для морских живых организмов [2]. Однако в настоящее время отсутствуют приемлемые технологические способы комплексной переработки этих вод с извлечением всех имеющихся полезных компонентов с одновременной очисткой от вредных веществ. Следует отметить, что подобная ситуация имеет место и в нефтегазовой промышленности, где также сбрасываются минерализованные нефтяные и газовые попутные воды без повторного использования. Поэтому разработка и внедрение в производство технологии комплексной переработки этих вод является актуальной проблемой.

В связи с этим, нами изучена возможность комплексной переработки йодобромных вод на примере Хазарского химического завода, выпускающего йод. Разработаны способы раздельного извлечения магния, кальция, стронция и хлористого натрия [3]. Химический состав исследованных вод приведен в **таблице 1**. Как видно из данных, общая минерализация сточной воды составляет 213,1 г/л. В воде кроме макрокомпонентов содержатся также такие редкие элементы, как литий, бор, стронций и примеси токсичных тяжелых металлов. В частности, содержание токсичного стронция в 47 раз превышает его ПДК, равной 10мг/л. В то же время стронций является ценным элементом, используемым в современных отраслях техники. Поэтому его извлечение из сточных вод выгодно как с экологической, так и экономической точек зрения [1].

Таблица 1.
Химический состав сточных вод Хазарского химического завода

Показатели	Содержание в сточной воде	Предельно допустимая концентрация, мг/л	Содержание макросолей, г/л
Общая минерализация, г/л	213,1		
Плотность, г/мл	1,133		
Кислотность, pH	2,2		
Макрокомпоненты, г/л			
Натрий	62,2		NaCl – 158,04
Магний	2,37		MgCl ₂ – 9,40
Кальций	15,81		CaCl ₂ – 43,87
Хлорид (Cl ⁻)	135,4		
Сульфат (SO ₄ ²⁻)	1,19		
Микрокомпоненты, мг/л			
Стронций	470,0		SrCl ₂ – 0,85
Калий	400,0		KCl – 0,76
Йод	3,0		
Литий	2,1		
Бор	11,0		
Бром	450		
Рубидий	0,3		
Цезий	0,3		
Медь	0,1	0,01	
Цинк	0,1	0,01	
Кадмий	0,3	0,005	
Свинец	0,1	0,01	
Хром	0,8	0,001	
Железо	4,1	0,50	
Аммоний (NH ₄ ⁺)	95,0	1,2	

Разработанные способы извлечения щелочноземельных элементов основаны на дробном осаждении магния и кальция щелочью (NaOH) в виде их гидроксидов с последующим выделением карбоната стронция. При этом одновременно происходит удаление примесей тяжелых металлов за счет их соосаждения и сорбции гидроксидами магния и кальция. Остаточный очищенный рассол представляет собой раствор одного хлористого натрия. Извлечение указанных веществ осуществлялись следующим образом: опыты проводились с использованием как исходной, так и концентрированной сточной воды, полученной путем ее испарения. При концентрировании сточной воды путем испарения основная часть NaCl выделяется в виде кристаллической соли. Концентрирование осуществлялось путем открытого испарения воды при $35\text{--}40^\circ\text{C}$, отвечающее естественным условиям.

Процесс осаждения $\text{Mg}(\text{OH})_2$ и $\text{Ca}(\text{OH})_2$ с помощью NaOH исследован методом потенциометрического ти-

трования и химического анализа.

Установлено, что максимальному значению осаждения магния отвечает $\text{pH}=10,75$ и мольное соотношение $2\text{OH}^-/\text{Mg}^{2+}$, равное 0,92 и 0,96 для исходной и концентрированной сточных вод соответственно. При извлечении Ca в виде $\text{Ca}(\text{OH})_2$ оптимальные условия осаждения достигнуты при мольном соотношении $2\text{OH}^-/\text{Ca}^{2+}$, равном $1,1\div1,3$. Из остающегося маточного рассола стронций осаждали с помощью Na_2CO_3 в виде SrCO_3 при расходе $\text{CO}_3^{2-}/\text{Sr}^{2+} = 1,15:1$. Полученные результаты приведены в **таблице 2**.

Остаточный рассол NaCl может служить сырьем для производства NaOH , Cl_2 и водорода методом диафрагменного электролиза. Таким образом, получается необходимое количество щелочи для осаждения $\text{Mg}(\text{OH})_2$ и $\text{Ca}(\text{OH})_2$. Образующийся при электролизе Cl_2 может быть использован в производстве йода и брома для их окисления по существующей технологии их извлечения методом воздушной десорбции. Водород также может быть

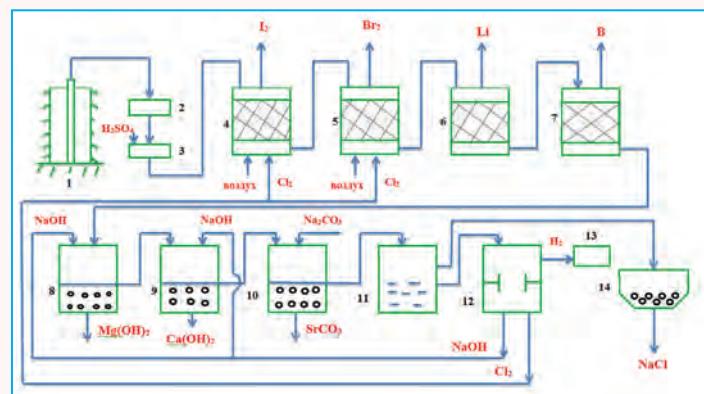
Таблица 2.

Показатели извлечения магния, кальция и стронция щелочным способом (NaOH) из сточных вод Хазарского химического завода (ХХЗ)

№	Вода и мольное соотношение осадителя	Содержание, г/л			Степень осаждения от начального количества, %			Состав получаемых продуктов, %				
		Mg^{2+}	Ca^{2+}	Sr^{2+}	Mg^2	Ca^{2+}	Sr^{2+}	$\text{Mg}(\text{OH})_2$	$\text{Ca}(\text{OH})_2$	$\text{Sr}(\text{OH})_2$	SrCO_3	CaCO_3
1	Начальная сточная вода ХХЗ	2,369	15,815	0,474	-	-	-					
	Осаждение $\text{Mg}(\text{OH})_2$ ($2\text{OH}^-/\text{Mg}^{2+}=0,92$)	0,121	15,789	0,472	94,87	0,17	0,42	99,05	0,93	0,05		
	Осаждение $\text{Ca}(\text{OH})_2$ ($2\text{OH}^-/\text{Ca}^{2+}=1,33$)	0	0,033	0,387	5,13	99,51	17,93	0,99	98,61	0,30		
	Осаждение SrCO_3 ($\text{CO}_3^{2-}/\text{Sr}^{2+}=1,15$)	0	0,004	0,006	0	0,03	80,39	-	-	-	90,19	9,91
2	Концентрированная сточная вода ХХЗ	12,54	73,48	2,782	-	-	-					
	Осаждение $\text{Mg}(\text{OH})_2$ ($2\text{OH}^-/\text{Mg}^{2+}=0,92$)	0,58	72,34	2,780	95,41	0,19	0,45					
	Осаждение $\text{Ca}(\text{OH})_2$ ($2\text{OH}^-/\text{Ca}^{2+}=1,33$)	0	0,03	2,192	4,59	99,79	15,2					
	Осаждение SrCO_3 ($\text{CO}_3^{2-}/\text{Sr}^{2+}=1,15$)	0	0,004	0,004	0	0,03	84,30				98,62	1,37

использован в практических целях. Cl_2 и $\text{Ca}(\text{OH})_2$ могут быть применены для производства дезинфицирующего вещества – гипохлорита кальция CaOCl_2 . Продукты $\text{Mg}(\text{OH})_2$ и SrCO_3 могут быть использованы для получения ценных продуктов - MgO и стронциевых солей. Принципиальная схема предлагаемой безотходной переработки йодобромных вод Хазарского химического завода приведена на **рис.1**. С целью выявления возможности использования разработанной технологии на практике, выполнена оценка ее экологического эффективности с учетом ущерба от загрязнения воды. Для этого использована методика, разработанная Одесским отделением Института экономики Академии наук Украины с использованием соответствующих справочных данных [4,5,6]. Полученные результаты приводятся ниже.

1 – исходная подземная йодобромная вода, 2 – очистка воды от механических примесей (песка и др.), 3 – подкисление воды серной кислотой, 4; 5 – извлечение йода и брома методом воздушной десорбции после окисления газообразным хлором, 6; 7 – извлечение лития и бора сорбционными методами, 8; 9 – выделение $\text{Mg}(\text{OH})_2$ и $\text{Ca}(\text{OH})_2$ осаждением Mg^{2+} и Ca^{2+} с помощью NaOH , 10 – выделение SrCO_3 осаждением Sr^{2+} с помощью Na_2CO_3 , 11 – остаточный очищенный рассол NaCl , 12 – электролиз части остаточного рассола NaCl с получением NaOH , Cl_2 и H_2 , 13 – сборник газообразного водорода, 14 – бассейн для выделения кристаллического NaCl из остаточного рассола солнечным испарением воды.

Рис. 1. Принципиальная схема безотходной переработки йодобромных вод Хазарского химического завода.

Расчет выполнен применительно к производству заводом **400 тонн йода в год** с образованием **16 млн.м³ йодобромных вод**. В расчете допущено, что в ближайшем будущем будет наложено также производство брома в количестве более **7000т/год**. Кроме того, в перспективе возможно получение также соединений лития и бора сорбционными методами.

Общее количество выбрасываемых веществ в год:
Сточная вода – **$16 \cdot 10^6 \text{ м}^3$** ;

NaCl – 2528000 тонн;
 CaCl_2 – 701920 тонн;
 MgCl_2 – 150400 тонн;
 SrCl_2 – 13600 тонн;
 KCl – 12160 тонн;
Бром – 7200 тонн;
Йод – 4,8 тонн;
Литий – 33,6 тонн;
Бор – 176,0 тонн;
Сумма солей – **2781764 тонн**.

Расчет экологического ущерба от загрязнения воды

Выполнен по методике [4]:

$$Y_{\text{зв}} = 10^{-6} \sum_{i=1}^n YU_{\text{зв}i} (C_i - \text{ПДК}_i) \cdot V_{\text{ст.в}}$$

где: i – вид загрязняющего вещества (ЗВ);

C_i – концентрация i-ого загрязняющего вещества;

ПДК_i – предельно допустимая концентрация i-го вещества $\text{г}/\text{м}^3$ в воде водных объектов, используемых для рыбохозяйственных целей ($\text{ПДК}_{\text{р/х}}$), $\text{г}/\text{м}^3$ [6];

$V_{\text{ст.в}}$ – годовой объем сточной воды;

$YU_{\text{зв}i}$ – удельный экологический ущерб i-го вещества от загрязнения водоема, \$/тонна.

Данные загрязняющих веществ

Загрязняющие вещества	$\text{ПДК}_{\text{р/х}}, \text{г}/\text{м}^3$ [2]	$YU_{\text{зв}}$ *	$C_i, \text{г}/\text{м}^3$
Стронций	10	68	470
Медь	0,01	15340	0,1
Цинк	0,01	15340	0,1
Кадмий	0,005	30700	0,3
Свинец	0,01	10250	0,1
Калий	50	68	400
Хром	0,001	76700	0,8
Железо	0,5	2050	4,1
NH_4^+	1,2	1025	95

$YU_{\text{зв}}$ * приняты для Каспийского моря [4].

Расчет ущерба от загрязнения $Y_{\text{зв}}$ по этим данным (\$ США)

$$\text{Sr: } 10^{-6} \cdot 68 \cdot (470 - 10) \cdot 16 \cdot 10^6 = 501993$$

$$\text{Cu: } 15340 \cdot (0,1 - 0,01) \cdot 16 = 22012$$

$$\text{Zn: } 15340 \cdot (0,1 - 0,01) \cdot 16 = 22012$$

$$\text{Cd: } 30700 \cdot (0,3 - 0,005) \cdot 16 = 144399$$

$$\text{K: } 68 \cdot (400 - 50) \cdot 16 = 379487$$

$$\text{Cr: } 76700 \cdot (0,8 - 0,001) \cdot 16 = 977124$$

$$\text{Fe: } 2050 \cdot (4,1 - 0,5) \cdot 16 = 117669$$

$$\text{NH}_4^+: 1025 \cdot (95 - 1,2) \cdot 16 = 1549551$$

$$\text{Сумма: } 3697662 \approx 3,69 \text{ млн.} \$/\text{год}$$

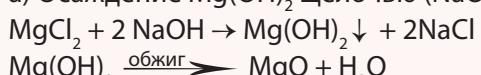
Таким образом, экологический эффект при очистке сточных вод составляет **3,69 млн.} \$/год**.

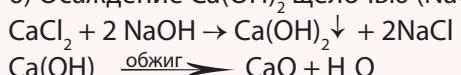
— 01 / 2023. —

Расчет экономического эффекта от извлечения соединений магния, кальция, стронция и хлористого натрия из воды на основе использования следующих процессов [3]:

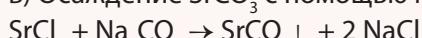
а) Осаждение $Mg(OH)_2$ щелочью ($NaOH$):

б) Осаждение $Ca(OH)_2$ щелочью ($NaOH$):

в) Осаждение $SrCO_3$ с помощью Na_2CO_3 :

г) Выделение из маточного рассола $NaCl$

Материальные показатели расходуемых и получаемых продуктов макрокомпонентов в год

Затраты	Коли-чество, тонна	Получаемые продукты	Коли-чество, тонна
Объём воды, m^3	$16 \cdot 10^6$	MgO	63900
$NaOH$	779000	CaO	359600
Na_2CO_3	7900	$SrCO_3$	11500
Сумма	786900	$NaCl$ С учетом $NaCl$, получаемого при осаждении соединений Mg , Ca , Sr	3663000

Количество редких элементов, получаемых при безотходной переработке йодобромной воды

Эле-мент	Содер-жание в воде, мг/л	Коли-чество в $16 \cdot 10^6 m^3$ воде, тонна	В виде товарных продуктов	Коли-чество товарных продуктов, тонна
Йод	30	480	Йод технический	400
Бром	450	7200	$FeBr_3$	8600
Бор	11	176	Na_3BO_3	1900
Литий	2,1	33,6	Li_2CO_3	174
Руби-дий	0,3	4,8	Rb_2CO_3	6
Цезий	0,3	4,8	Cs_2CO_3	6

Тогда стоимость полученных продуктов с учетом затрат на химические реагенты составляет:

$$385 \text{ млн.} - 280 \text{ млн.} = 105 \text{ млн. \$}$$

Общий эколого-экономический эффект от безотходной переработки йодобромных вод Хазарского химического завода с учетом стоимости предотвращенного экологического ущерба составляет:

$$105 \text{ млн.} + 3,69 \text{ млн.} = 108,69 \text{ млн.} \approx 108 \text{ млн. \$}$$

Цены химических реагентов и продуктов являются ориентировочными и взяты в \$ США из интернета по следующим сайтам: m.alibaba.com; m.russian.alibaba.com; agroru.com; rushim.ru; him.rus.ru; m.made-in-china.com.

Экономические показатели расходуемых и получаемых продуктов при безотходной переработке йодобромной воды

Расход	Коли-чество, тонна	Цена 1 тонны в \$	Общая стоимость, \$	Приход	Коли-чество, тонна	Цена 1 тонны в \$	Общая стоимость, \$
$NaOH$	779000	350	272650000	MgO	63900	880	56232000
Na_2CO_3	7900	200	1580000	CaO	359600	80	28768000
Cl_2 газ	8900	500	4450000	$SrCO_3$	11500	4500	51750000
H_2SO_4	2800	150	420000	$NaCl$	366300	60	219780000
				Йод	400	25000	10000000
Сумма			279100000 ≈280 млн. \$	Бром	7000	1000	7000000
				Na_3BO_3	1900	500	950000
				Li_2CO_3	174	62000	10788000
				Rb_2CO_3	6	12500	75000
				Cs_2CO_3	4	130000	520000
				Сумма			385863000 ≈385 млн. \$

ЛИТЕРАТУРА:

1. Евжанов Х. Эколого-экономическое значение комплексного использования высокоминерализованных вод // Проблемы освоения пустынь, 2020, №1-2.
2. Алексанян С.Н., Лаврова Р.В., Гайнуллина Т.Э. Оценка качества морской воды в прибрежной зоне полуострова Челекен // Проблемы освоения пустынь, 2015, № 1-2.
3. Евжанов Х. Переработка стронций содержащих промышленных вод и минералов //Ашхабад, 1994.
4. Методические рекомендации по комплексной оценке эффективности опреснения морской воды, Одесское отделение Института экономики АН Украины, Одесса, 1989.
5. Сахаев В.Г., Шербицкий Б.В., Справочник по охране окружающей среды, Киев, 1986.
6. Беспамятнов Г.П., Кретов Ю.А., предельно допустимые концентрации химических веществ в окружающей среде, Л., 1985.

Ходжанепес ЕВДЖАНОВ,
профессор Международного университета нефти и газа имени Ягшигелди Какаева,
доктор технических наук

Огульджемал БЕГМЫРАДОВА,
аспирант Центра технологий Академии наук Туркменистана

Айна ГАРРЫЕВА,
старший преподаватель
Международного университета нефти и газа имени Ягшигелди Какаева.

H. YOWJANOW, O. BEGMYRADOVA,
A. GARRYYEVA.

**SENAĞAT YOD-BROM SUWLARYNY GALYNDYSYZ GAÝTADAN İŞLEMEGIŇ EKOLOGIKI-YKDYSADY
NETİJELILIGINE BAHÀ BERMEK**

Senagat ýod-brom suwlary ýurdumyzyň makro- we mikrokomponentlere baý çig mal serişdeleriniň biridir. Bu suvlardan ýod öndürilenden soň düzümindäki beýleki komponentler aýratyn maddalar görnüşinde alynman gelinýär. Şundan ugur alnyp, işde Hazaryň himiýa zawodynnyň mysalynda ýod-brom suwlaryny zynyndysyz gaýtadan işlemegiň usuly, onuň tehnologik shemasy işlenip düzüldi. Netijede, ýod-brom senagat suwlaryny galyndysyz toplumlaýyn gaýtadan işlemegiň usuly getirilipdir. Onuň ulanylmagy ykdysady we ekologiki taýdan möhüm ähmiýete eyédir.

H.EVZHANOV, O.BEGMYRA DOVA,
A.GARRYYEVA.

**EVALUATION OF ECOLOGICAL-ECONOMIC EFFICIENCY OF WASTE-FREE PROCESSING OF INDUSTRIAL
IODINE-BROMINE WATER**

Industrial iodine-bromine water is one of the raw materials rich in macro- and micro components in our country. After producing iodine from this water, the remaining components are not separated as additional substances. In view of this, based on the example of the Khazar chemical plant, a method of waste-free processing of iodine-bromine water was developed. As a result, a method of complex processing of iodine-bromine water has been presented. Its application is of great economic and environmental importance.

Ýerli çig mallardan (LEGO) kerpiçleri taýýarlamagyň usullary

Bu oýlap-tapyş ýurdumyzyň ýerli çig mallardan peýdalanyň, ýokary basyşly (lego) kerpiçleri taýýarlamagyň tehnologiyasyna degişli bolup durýar. Dürli bloklardan ýa-da monolit guýmakdan çarçuwaly tehnologiyalary ulanmak bilen gurluşygyň meşhurlygynyň artýandygyna garamazdan, ýokary basyşly kerpiç öz ornuny ýitirmeyär. Ýokary basyşly kerpije başgaça gury basylan kerpiç hem diýilýär, çünkü önemçilik döwründe suw mümkün boldugyça az mukdarda goşulýar (çyglylyk diňe 8-10%). 3 — 5 millimet्र böleklere ezilen çig mallar sement bilen birmeňzeş massa garylýar, nemlendirilýär we soňra matrisalara iberilýär, şol ýerde kerpiç gaty ýokary basyşda (20-25 MPa) galýar. Sementiň soňky gidrasiýasy bug kameralarynda bolup geçýär. Kerpijiň esasy düzüm bölegi önemçilik galyndylary we karýer galyndylary (85-92%) bolup durýar. Bu önemçilikde esasan hem elektrik stansiýalaryndan galýan küli, sement zawodynyň galyndylaryny, keramiki bölejikleri hem-de gaýa gabyklaryny ulanyp bolar. Ýokary basyşly (lego) kerpiçler häzirki wagtda köplenç binýatlary, ýük göteriji gurlușlary, ýerzemin haýatlary, pollary tertiplemek üçin ulanylýar. Köplenç daşky we içki diwar gurlușlaryny, sütünleri, fasadlary, plitalary, diwarlary, bezeg penjirelerini, gaplary, kaminleri örtmek üçin hem ulanylýar. Bu kerpijiň adaty kerpiçlerden tapawutly ýeri onuň suwa durnuklylygy hem-de bişirilmän taýýarlanýandygy bolup durýar. Ýokary basyşly kerpiçleri ýerli çig mal serişdelerinden öndürilen halatynnda, ol ykdysady taýdan bähbitli bolar.

Ýokary basyşly kerpiçleri almagyň belli usuly giper basyş bermek arkaly amala aşyrylýar. Giper basmak usuly – ultra ýokary basyşda köp mukdarda mineral materiallaryň çygly garyndysyndan önum emele getirmegiň usulydyr. Giper basyş önumiň berkligi we aýaza garşy durujlylygy bilen baglydyr.

Ýokary basyşly (lego) kerpiçleriň aýratynlyklary:

- Güýç – 150-400 M.
- Aýaza garşy durujlylygy – 150 — 250 °F.
- Suwuň siňdirilmegi – 6-8%.

Düzümine goşulýan sementiň ýokary basyşda gysylmagy netijesinde dykyzlyk artýar we aşa berklilik emele gelýär. Bu kerpiçleriň öýjükleri 250 — 300 tonnalyk basyşa çydamlylygy bilen tapawutlanýar we olary suw

siňdirme häsiyeti hem ýokdur. Bu kerpiçler bilen beýik binalary, gury we çyg çekmezek otaglar gurup bolýar, şeýle hem olary diwarlarda, mono bloklarda ulanyp bolýar.

Kerpijiň esasy häsiyetleri:

- agramy – adaty kerpiç. 1NF agramy 4,2 kilogram;
- standart ululygy 250x120x65 millimetр;
- ýokary ýylylyk geçirijiliği – 0,43 – 1,09 W;
- bug geçirijiliği pes – ýokary derejede dykyzlygy sebäpli;
- kuwwaty: 100 — 400 kilogram/inedördül santimetр;
- dürli agressiw gurşawlara we dürli howa şartlarına garşy durujlylykly;
- klinkler we jaýryklary ýok.

Ýokary basyşly kerpiçleri örmek örän ýeňil we az mukdarda birleşdiriji (suwag) sarp edilýär. Kerpiçlerin merkezindäki boşluguň kömegi bilen diwarlaryň içinden dürli kabelleri, şeýle hem dürli seýsmiki hadysalaryň öününi almak maksady bilen armaturalary ornaşdyryp bolýar.

Oýlap tapyşyň maksady — Türkmenistanyň ýerli çig mallarynyň we galyndylaryň esasynda kerpijiň düzüm bölegini taýýarlamak we garyndynyň esasynda ýokary basyşly kerpiçleri almagyň ylmy esaslaryny seljermek. Önümçilik galyndylaryny goşup, ýokarda beýan edilýän usul boýunça barlaghana şartlarında ýokary basyşly kerpiçleri almak. Ýurdumyzyň ýerli çig mallaryny peýdalanan hem-de önemçilik galyndylaryny gaýtadan işlemek. Daşary ýurtlardan gyzyl pula gelýän lego kerpiçleriniň ornuny tutýan ýokary basyşly kerpiçleri almagyň tehnologiyasyny önemçilige ornaşdyrmak bolup durýar.

Kerim RYZAYEW,
Türkmenistanyň Oguz han adyndaky Inžener
tehnologiyalar uniwersitetiniň Himiki we
nanotehnologiyalar fakultetiniň dekany.

Gülnar ÖWEZDURDYÝEWA,
Şol uniwersitetiň Himiki we nanotehnologiyalar
fakultetiniň materiallary öwrenmek we täze
materiallaryň tehnologiyasy taýýarlygy ugrunyň
talyby. Türkmenistanyň Yaşlar baýragynyň eýesi.

MAZMUNY

СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

- 1 GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW – Yaşlara gutlag**
- 2 «TÜRKMENISTANYŇ SENAGATY» – Demokratiýanyň dabaranmasы**
- 3 M.JUMAÝEW – Dünýaniň görküne bagışlanan baýramçylyk**
- 5 O.GELDİÝEWA – Şatlygyň we döreýsiň baýramy. Goja ýaşly juwan Nowruz**
- 7 G. TAGANDURDYÝEWA – Taryhy maslahatyň oňyn çözgütlери**
- 9 B.BEGNAZAROWA, A. RAHYMOWA – «Akyllı» Arkadag şäheriniň ady-owazasy dünýä ýáylýar**
- 11 H. ORAZOW – Yaşlara ynam — geljege umyt!**
- 13 A. JUMADOW – Kämillige barýan ýol, ol hakda Magtymguly Pyragynyň garaýylary**
- 15 «TÜRKMENISTANYŇ SENAGATY» – Bagtyýar maşgalalara toý sowgady. Yazlar ýakymy, jaý toýlarynyň dabarası**
- 16 S. ATAÝEW – Alkyş bolsun Arkadagly Serdara!**
- 17 G. NUROW – Önümler bar gurmak üçin
B. BABYŞOW – Yaz geldi ýakymy bilen**

Türkmenistanyň Halkara Bitaplyk günü mynasybetli Türkmenistanyň Kärdeşler arkalaşyklarynyň Milli merkeziniň, Türkmenistanyň Senagat we gurluşykönümligi ministrliginiň bilelikde geçiriljek «Halal zähmet-ganatym, ajap durmuş halatym!» atly hünär bäsleşiginiň Düzgünnesi
- 20 M. ANNADURDYÝEWA – Maksat — gurluşyklary magdan däl gurluşyk serişdeleri bilen üpjün etmek**
- 21 Д. КАРАДЖАЕВ – К новым высотам развития**
- 24 K. SAPARMUHAMMEDOW, P. MAHREMOW – Merkezi Aziýa sebitinde Türkmenistanyň halkara syýasy gatnaşyklary ösdürülýär**
- 26 A.NURMUHAMMEDOW, Ş.ŞAHÝÝEW – Gurluşykönümliginiň düýnünden häzirki güne çenli ýollar-ýodalar**
- 28 B. TAGANOW, A. BEKİÝEWA – Importyň ornuny tutýan önümüleri öndürmek şertinde senagat kärhanalarynyň marketing boýunça işi**
- 31 D. MÄMMEDOW, G. AGAÝEWA – Bitumy lawsan galyndylary bilen modifisirlemek**
- 35 X. EBŽJANOV, O. BEGMYRADOOVA, A. GARRYIEVA – Оценка эколого-экономической эффективности безотходной переработки промышленных юодобромных вод**
- 40 K. RYZAÝEW, G. ÖWEZDURDYÝEWA – Yerli çig mallardan (lego) kerpiçleri taýýarlamagyň usullary**

«TÜRKMENISTANYŇ SENAGATY»

žurnaly Türkmenistanyň Prezidentiniň 2018-nji ýýlyn 6-njy maýyndaky 767-nji Karary esasynda 3 aýda 1 gezek türkmen, rus we iňlis dillerinde neşir edilýär. №1, 2023-nji ýyl.

Baş redaktor: T. Nurow.

Jogapkär kätip: G. Orazberdiýew.

Kompýuter bezegçi M. Nurbadow.

Redaksiýon geňeşin agzalary:

R. Esedulaýew, O. Geldiyew,

A. Jumadow, A. Muhammedow,

D. Gadamow, R. Nurberdiýew.

Sany 3 575. Sargyt 1131. Bahasy 13 manat.

Formaty 60x90 1/8, çap listi – 5.

«Türkmenistanyň senagaty» žurnalynadan materiallar, suratlар görürlüp çap edilende, žurnalda salgylanmak hökmündür. Redaksiýanyň salgysy: 744036. Aşgabat şäheri, Arçabil şäýoly, 132-nji jaý. Tel.: 39-49-36.

senagat_redaksiya@sanly.tm

Žurnal Türkmenistanyň Metbugat merkezinde çap edildi.

Žurnalnyň çap edilişiniň hiline Metbugat merkezi jogap berýär. A - 111402.

Журнал «ПРОМЫШЛЕННОСТЬ ТУРКМЕНИСТАНА» издается в соответствии с Постановлением Президента Туркменистана № 767 от 6 мая 2018 года 1 раз в 3 месяца, на туркменском, русском и английском языках. №1, 2023 год.

Главный редактор: Т. Нуров.

Ответственный секретарь: Г. Оразбердыев.

Компьютерное оформление М. Нурбадов.

Редакционная коллегия:

Р. Эседулаев, О. Гельдиев, А. Джуматов,

А. Мухаммедов, Д. Гадамов, Р. Нурбердыев.

Тираж 3 575. Заказ 1131. Цена 13 манат.

Формат 60x90 1/8. 5 печатных листа.

При перепечатке материалов и снимков из журнала, ссылка на «Промышленность Туркменистана» обязательна.

Адрес редакции: 744036. г.Ашгабад, проспект Арчабил, 132.

тел.: 39-49-36.

senagat_redaksiya@sanly.tm

Журнал отпечатан в Центре печати Туркменистана.

Ответственность за качество печати журнала несет Центр печати.

NOWRUZ GELDI DIÝARA!

*Arkadag Serdarly Berkurar ýurda,
Bereket eçilip, Nowruzym geldi!
Arkadag Diýarly bagtly döwürde,
Yeňiše beslenip, Nowruzym geldi!*

*Nowruzym – now günüm, bahar baýramym,
Jana girdi dag-düz, ene topragam,
Baglar gülläp, çykarypdyr ýapragyn,
Güllere bürenip, Nowruzym geldi!*

*Täzelensin, bolçulygyň nyşany,
Reňbe-reň özgerder jümle-jahany,
Naz-nygmatdan doly il desterhany,
Rysgal, döwlet paýlap, Nowruzym geldi!*

*Nowruzym – now gülüm, toýlar serweri,
Dost-doganlyk, agzybirlik baýramy,
Halklar arasında giňap ýaýrawy,
Dosty dogan edip, Nowruzym geldi!*

*Nowruz günü nur çagylyar kalplara,
Toý tutulýar, ak öý dikip hatara,
Orun berlip bagşy-sazandalara,
Şowhuna beslenip, Nowruzym geldi!*

*Pälwanlar göreşer, atlar çapylar,
Yeňenlere baýrak-serpaý ýapylar,
Toý saçakda semeni bar, nygmat bar,
Jenneti Diýara, Nowruzym geldi!*

*Goý, güllesin Watan saçyp nur-ýalkym,
Garaşsyz Diýarda bagtyýar halkym,
Doýmaz gözler synlap bahar-ýaz görkün,
Asmanda gök «gürläp», Nowruzym geldi!*

*Gurbangeldi ORAZBERDIÝEW,
«Türkmenistanyň senagaty»
žurnalynyň jogapkär kâtibi.*